ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ι΄

1964

ΤΕΥΧΟΣ 1.

ΤΕΥΧΟΣ 2

ΑΘΗΝΑΙ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,,

ΟΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β′

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΤΗΤΟΡΙΚΩΝ, ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΕΠΙ ΜΑΡΜΑΡΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ.

Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ Δ΄ καὶ τελευταίου κεφαλαίου, ἤτοι τῆς ἐν Πάρῳ ζωγραφικῆς, θὰ προτάξωμεν τὸν κατάλογον νέων ἐπὶ μαρμάρου ἐπιγραφῶν, τὴν ὕπαρξιν τῶν ὁποίων διεπιστώσαμεν εἰς μονὰς καὶ ναούς, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθημεν κατὰ νεωτέρας μεταβάσεις ἡμῶν εἰς τὴν νῆσον. Τὰς νέας ταύτας ἐπιγραφὰς θὰ ἀριθμήσωμεν ἐν συνεχείᾳ τῶν πρώτων, κατανέμοντες καὶ πάλιν αὐτὰς καθ' ἣν καὶ πρότερον τάξιν ἤτοι κατὰ περιοχάς, παραθέτοντες δ' ἐν τέλει καὶ ἀλφαβητικὸν πίνακα τῶν νέων καὶ τῶν διορθουμένων ὀνομάτων.

Α. ΠΑΡΟΙΚΙΑ.

86) **Ὑπαίθριος συλλογὴ** ἀρχαίων καὶ χριστιανικῶν γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Μ. Καταπολιανῆς, ἐν συνεχείᾳ τῆς σειρᾶς τῶν ἰσογείων κελλίων.

Χονδρὴ μαρμαρίνη πλὰξ μήκ. 1.85, πλ. 0.65 καὶ πάχ. 0.235 μ. Φέρει κατὰ μὲν τὸ μέσον τοῦ μήκους ἀνάγλυπτον ἰσοσκελῆ, καμπυλόπλευρον σταυρὸν ἐντὸς κύκλου διαμέτρου 0.335 μ., εἰς δὲ τὸ ἄνω μέρος τὰς ἑξῆς δύο ἐπιγραφάς.

† *Σταυρὸν ὁρᾷς [– – $\frac{5-6}{}$ –] Φθόνε, φεῦγε· τὰ γὰρ κακὰ ν[– – $\frac{4-5}{}$]ικε*
† *ὁ κατοικῶν ἐν βοηθίᾳ τοῦ Ὑψίστου· ἐν σκέπῃ τοῦ* [Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται]

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ 90,1.

87) **Οἰκία Δρακάκη** εἰς τὸ Κάστρον, σήμερον Δημόσιον Ταμεῖον. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς αὐλείας ὀπισθίας θύρας (διαστ. 1.80 × 0.21 μ.) φέρει

ἑκατέρωθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ οἰκοσήμου — εἰκονίζοντος ὄρθιον λέοντα — τὴν συντετμημένην ἐπιγραφὴν

Ἀγγ(ε)λ(ος) Κ(α)ζ(α)ν(όβας)
16 - 14

Τὸ ἐπώνυμον Καζανόβας φέρουσιν ἀκόμη α) ὁ ἱερομόναχος Φιλόθεος εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν Παροικιᾷ μετοχίου τῆς Μ. Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου, τοῦ ἔτους 1613 (βλ. σ. 198 τοῦ τ. Θ΄. ἀρ. 7) καὶ β) ἐπίτροπος τοῦ ναοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ χωρίου Δραγουλᾶ (βλ. κατωτέρω ἀρ. 118).

88) **Ἅγ. Γεώργιος** (ἀρ. 31 τοῦ ἐν τ. Θ΄, σ. 118 τοπογραφικοῦ διαγράμματος). Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ὑπερθύρου τῆς δυτ. θύρας (1.15×0.28 μ.) ἑκατέρωθεν σταυροῦ περιβαλλομένου ὑπὸ φυλλοφόρου στεφάνου ἐπιγραφὴ συντεταγμένη εἰς στίχους δωδεκασυλλάβους

Σοὶ τόνδε σηκόν, καίπερ οὐ κατ' ἀξίαν
τὴν σήν, ἵδρυσεν θεοφιλὲς Γραικῶν γένος
ὡς πίστεως θώρακι. Σταυροῦ σθένει
θαρρῶν καθεῖλες πάντα δυσμενῶν στρατὸν
πιστοῖς τε φῶς ἔθηκας εὐστόχῳ χερὶ
βαλὼν ἀπλήστου θηρὸς ὠμηστοῦ γένυν
ἀνθ' ὧν σε νίκης καὶ πόνων Γεώργιε
ἐτησίως μέλπουσι παννύχοις βολαῖς
ὡς μάρτυν, ὡς γενναῖον Χριστῷ φίλον
ᾧ καὶ παρεστὼς ἐκτενεῖς πέμπεις λιτάς. 1618.

Ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι ἡ ἑλληνομάθεια τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ ἄπταιστος ὀρθογραφία αὐτῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πλεῖστον τῶν ἄλλων ἀνορθογράφων ἐπιγραφῶν. Θὰ εἶναι βεβαίως ἔργον λογίου τινος τῆς ἐποχῆς, οἵους εἶχε κατὰ καιροὺς ἡ Πάρος, ὡς π.χ. τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου (1723-1813), Ἀνανίου τοῦ Ἀντιπαρίου καὶ ἄλλων.

89) Ναΐσκος **Γεννήσεως Χριστοῦ** ἐντὸς τοῦ κτήματος Οἰκονομίδη.
Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς εἰσόδου (1.12 × 0.20 μ.) ἑκατέρωθεν σταυροῦ ἐντὸς κύκλου

16 ‖ 36

Ἰω(άννης) Ροῦσος ‖ ὁ κτίσας πόθου ὕψ. γραμ. 0.05 μ.

Τὸ ἐπώνυμον Ροῦσος ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 10, 68, 110 καὶ 128 ἐπιγραφάς, εἶναι δὲ συχνότατον εἰς τὰς Κυκλάδας.

90) Ναΐσκος **Γεννήσεως Χριστοῦ** (Οἰκονομίδη).
Ἐπὶ τῆς ὁριζοντίας πλακὸς (ἁγ. Τραπέζης) τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ

Μνίστιτη Κ(ύρι)ε τὶν ψιχὶ τοῦ δούλου σου Ἰω(άννου)
κ(αὶ) τῆ σιβίας αὐτοῦ Μαρούλας

91) **Οἰκία Λορεντζιάδη καὶ Παπαδημητρίου** (τὸ γένος Δαμία), ἐπὶ τῆς μέσης ὁδοῦ τῆς Παροικιᾶς.
Ἐπιγραφὴ ἄγνωστον πόθεν προερχομένη. Μαρμαρίνη πλὰξ διαστ. 0.38×0.395 μ., πάχ. 0.07 μ.

Μνίστητι Κ(ύρι)ε τὴν ψυχὴν
τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Ντομενέ-
γου ἱερέος καὶ τῆς πρεσβυτέ-
ρας αὐτοῦ Μαρίας καὶ τὴν ψυ-
χὴν τοῦ κτίτορος Ἰωάννου
ἔτους ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ συνκαταβά-
σεος 1 6 3 7.

Ὕψ. γραμ. 0.07 μ. Ντομένεγος (=Domenico, Δομήνικος, Κυριακός).

92) **Ἅγ. Νικόλαος** τῆς Κολόννας, ἐπὶ τῆς βορείου ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Παροικιᾶς, παρὰ τὸν τόπον τῶν λουτρῶν.
Ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπερθύρου τῆς εἰσόδου

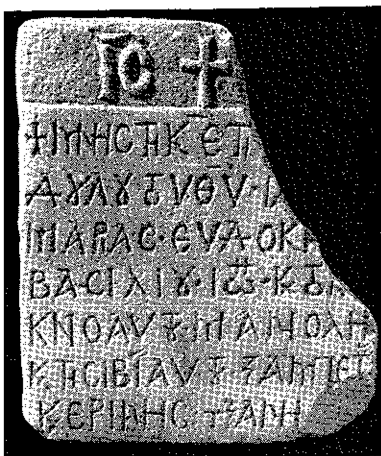
1 6 —|— - - (πιθανῶς 38)

Παρὰ δὲ τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἐσωτερικῶς ἐπὶ πλακὸς ἐντειχισμένης

Μνήσθιτι Κ(ύρι)ε
τὴν ψυχὴν τοῦ δ-
ούλουν τοῦ Θ(εο)ῦ Ἀν-
τονίου Ἀλισάφη
καὶ τῶν γωνέων αὐ-
τοῦ 1 6 3 8

Μέλη τῆς οἰκογενείας Ἀλισάφη ἢ Ἀλήσαφα ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἀριθμ. 24, 35, 97 ἐπιγραφάς.

93) **Ὑπαίθριος συλλογὴ Καταπολιανῆς.** Ἐπιτάφιος πλὰξ 0.50 × 0.62 μ., πάχ. 0.055, ἄνω ἀριστερᾷ τεθραυσμένη (εἰκ. 1)

Εἰκ. 1

I C —|— (X C)

Μνήστη Κ(ύρι)ε τὶ [ψυχὴ τοῦ]
δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Ἰα[κώβου;]
Μαρίας, Εὐδοκί[ας]
Βασιλίου, Ἰω(άννου) καὶ τὸν [τέ]
κνο αὐτοῦ Μανόλη
καὶ τῇ σιβί(ας) αὐτοῦ Ζαμπέτ[ας]
καὶ Ἐρίνης Τζανῇ.

93α) **Ὑπαίθριος συλλογὴ Καταπολιανῆς.** Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς μήκους 0.91, πλάτους 0.175 καὶ πάχους 0.10 μ. ἡ ἐπιγραφὴ

16 - Ν(ι)κ(ό)λ(αος) Βουτζ(αρᾶ)ς 47 - Σ(ε)πτε(μβρίου)

Νικόλαος Βουτζαρᾶς ἀναφέρεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ 1617 ἐπὶ σαρκοφάγου μετὰ οἰκοσήμου ἀποκειμένης ἄλλοτε εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς, Γ. Λαμπάκης, Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Α΄ (1892) σ. 106, H. H. Jewell - F. W. Hasluck, The Church of Our Lady of the hundred Gates in Paros, London 1920 σ. 72 ἀριθμ. 19 καὶ Γ. Ν. Κορρές, Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ τῆς Πάρου, Ἀθῆναι 1954 σ. 71. Βλέπε καὶ ὅσα ἔγραψα σχετικῶς εἰς τὸν τόμον Θ΄ (1961) τοῦ Ἀρχείου τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος σ. 200.

Β. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΟΥΣΗΣ

94) **Πύργος Κονδύλη** (νῦν Μιχ. Κρίσπη) εἰς θέσιν Καλάμι, 1 ὥραν βορείως τῆς Παροικιᾶς.

Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ἐξωτερικῆς θύρας (1.75×0.26 μ.) ἑκατέρωθεν οἰκοσήμου

Ὠκτοβρίου 16	Οἰκόσημον	*98 ἀνακενήςι*
Κοςαντὴς		*Κοντήλης*
τοποθεσία		*Καλαμίω*

95) **Πύργος Κονδύλη** (ὡς ἀνωτέρω). Ἐπιγραφὴ ἐπὶ πλακὸς μαρμάρου ἐντειχισμένης εἰς τὴν κλίμακα ἀνόδου εἰς τὸν ὄροφον (εἰκ. 2).

Εἰκ. 2

ἀνακενίστι ὁ τιοῦτος	*πύργος διὰ σηνδρο-*
μῆς κ(αὶ) ἐξόδου Κω	*νσταντήνου Κον*
τίλη Ἀησε 16	*///// (98 ;)*

Ἡ παλαιὰ παριανὴ οἰκογένεια Κονδύλη ἔχει κλάδους καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς νήσου (βλέπε τοὺς ἀριθμοὺς 36 καὶ 74.) Εἰδικῶς ὁ Κωνσταντῖνος Κονδύλης ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Tournefort (Voyage du Levant I σ. 243, Lyon 1718) ὡς ὁ πλουσιώτατος Ἕλλην τῆς νήσου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μιχελάκη Κονδύλη προξένου τῆς Γαλλίας.

Γ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΝΟΤΙΩΣ ΠΑΡΟΪΚΙΑΣ

96) **Ἅγ. Κοσμᾶς.** Παρὰ τὸ σχολεῖον τοῦ Συνοικισμοῦ Σωτῆρος (Ἐπισκοπιανῶν) κείμενος παραπλεύρως παλαιοῦ, ἠρειπωμένου ναΐσκου, τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποίησε τὸ παλαιὸν ὑπέρθυρον, τὸ ἀναγράφον μόνον ἑκατέρωθεν σταυροῦ, τὴν χρονολογίαν

1 6 —|— *3 4*

97) **Πύργος Ἀλήσαφα,** Ἐπισκοπιανῶν (εἰκ. 3). Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τοῦ παραθύρου τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὀρόφου

Εἰκ. 3. Ὁ Πύργος τοῦ Ἀλήσαφα. Ὄψις Β.Α.

† 1 6 2 6
ἀνακενίστι ὁ πύργος
ἐτοῦτος ὑπὸ ἐξόδου

Ἰακόβου Ἀλήσαφα. Ἔροσο

Τὸ ὄνομα Ἀλησάφης ἢ Ἀλήσαφας ἀπαντᾶται εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 24, 35 καὶ 92 ἐπιγραφάς. Βλέπε σχετικῶς καὶ Α.Β.Μ.Ε. τ. Θ' σ. 203

98) **Περιοχὴ Πύργου Ἀλήσαφα.** Εἰς 500 περίπου μέτρα νοτίως τοῦ πύργου σώζονται τὰ ἐρείπια ναοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς καὶ ἡ χρονολογία

1 6 — 3 4

99) **Μονὴ Ταξιάρχου** (κοινῶς Ταξιαρχάκι), 25' Νοτίως τῆς Παροικιᾶς ἐπὶ **λοφίσκου.**

Ἐπιτύμβιος πλὰξ (εἰκ. 4) ἄλλοθεν μεταφερθεῖσα εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς, διαστ. 0.35×0.52×0.07 μ. Ἑκατέρωθεν τοῦ σταυροῦ ἡ χρονολογία καὶ κάτωθεν ἡ ἐπιγραφή :

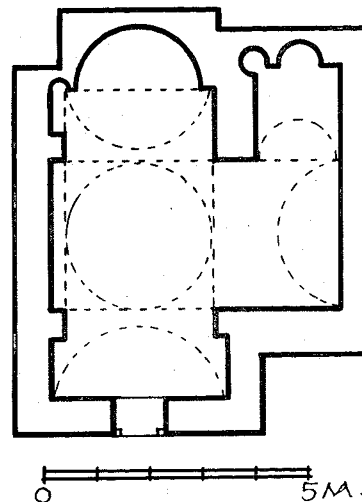

Εἰκ. 4. Ἐπιτύμβιος πλὰξ Μαρίνου Βιτζαρᾶ.

1 6 | 4 3
† Μαρῖνος Βιτζαρ(ᾶς)
ὁ κτίτορ τῆς Ἁγί(ας)

Ὁ τύπος Βιτζαρᾶς ἀπαντᾶται καὶ εἰς νεώτερα ἔγγραφα (Κυπραῖος, Τὰ Πόρια, σ. 104).

Περὶ τῆς οἰκογενείας Βιτζαρᾶ ἢ Βουτζαρᾶ βλ. τὰ ἐν τ. Θ' τοῦ Ἀρχείου (σ. 200, ἀρ. 13) λεχθέντα. Προσθέτομεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ ὄνομα Βουτζαρᾶς ἀπαντᾶται ἤδη εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (στ. 1762 τῆς ἐκδ. Π. Καλονάρου, Ἀθῆναι 1940).

Εἰκ. 5. Κάτοψις Καθολικοῦ Ταξιάρχου.

Εἰκ. 6. Παλαιοχριστ. ἐπίθημα.

100) **Μονὴ Ταξιάρχου** (ὡς ἄνω). Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς θύρας εἰσόδου εἰς τὸ καθολικὸν (ὅπερ εἶναι βασιλικὴ μετὰ τρούλλου φέρουσα προσηρτημένον παρεκκλήσιον εἰς τὸ νότιον σκέλος της, εἰκ. 5) ἡ ἐπιγραφὴ

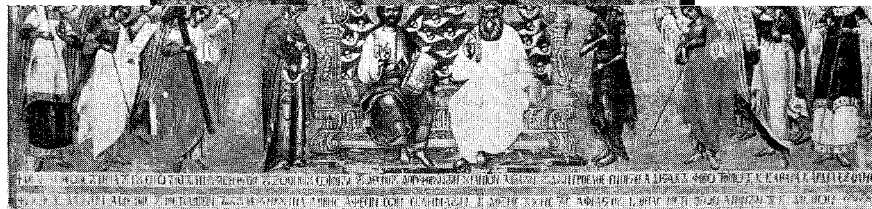
16 Ἀνακ(αι)νίσθη ἐκ βά	*θρων ὁ θεῖος οὗτος 76*
κ(αὶ) πάντιμος ναὸς τοῦ	*παμεγίστου Ταξιάρχου Μιχαὴλ*
διὰ συνδρομῆς κ(αὶ) ἐξόδου Κα	*λλίστου ἱερομονάχου Νταρμάρου*

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ αὐτοῦ μονυδρίου εὑρέθη τὸ ἐν εἰκ. 6 εἰκονιζόμενον ἐπίθημα, παλαιοχριστιανικοῦ παραθύρου, ἀποκείμενον τώρα εἰς τὴν συλλογὴν γλυπτῶν τῆς Καταπολιανῆς.

Ἡ μονὴ ἀναφέρεται ὑπὸ Ε. Δ ρ ά κ ο υ, Ἱερὸς Σύνδ. Ε' (1899), σ. 246.

101) **Ἀνώνυμος ἠρειπωμένος ναός,** 200 μ. βορείως τοῦ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 102 ἀναφερομένου ναοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, νοτίως τῆς

α. Παροικιά. Καταπολιανή. Ἁγ. Τριὰς ὑπεράνω τῆς Ὡραίας Πύλης τοῦ τέμπλου. Σύνολον. Ἔργον Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου τοῦ Σιφνίου.

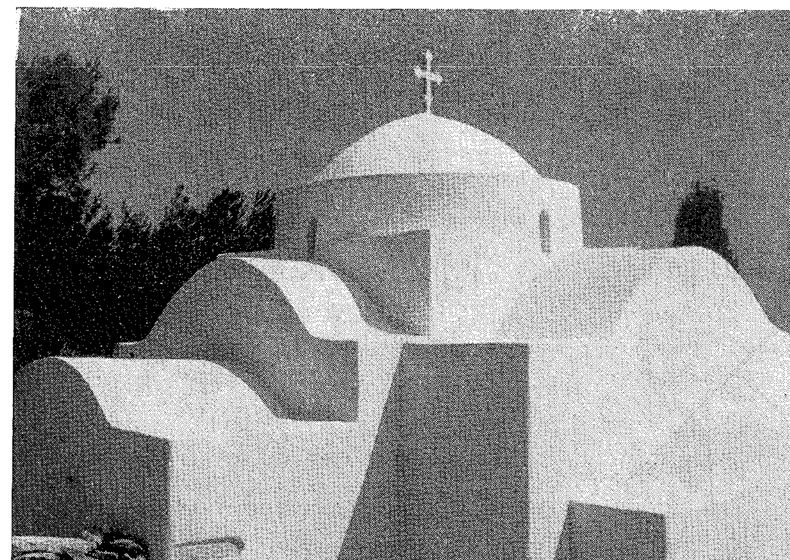

Παροικιᾶς. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ μαρμάρου διαστ. 0.42×0.50, πάχ. 0.165 (εἰκ. 7)

16	*36*
Στεφανῆ	*Κοζαδήνου*

Οἱ Φράγκοι Gozzadini διετέλεσαν ἄρχοντες Κέας, Σίφνου καὶ Ἀνάφης κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰ. (K. H o p f, Dissertazione...sull'isola di Andros, 1859, 13-15).

102) **Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος,** (εἰκ. 8) νοτίως Παροικιᾶς μεταξὺ τῶν τοποθεσιῶν Σταυροῦ καὶ Κήπου. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς εἰσόδου (διαστ. 1.40×0.225, πάχ. 0.125) ἡ ἐπιγραφή:

...τῶν μεταβυζαντινῶν ναῶν τῆς Πάρου, ἰδίᾳ δὲ τῶν καθολικῶν τῶν μονῶν αὐτῆς, πολυάριθμοι καὶ καλῶς κατὰ τὸ πλεῖστον διατηρημέναι εἶναι αἱ φορηταὶ εἰκόνες, φιλοξενούμεναι ὄχι μόνον εἰς τὰς μονὰς ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐνοριακοὺς καὶ λοιποὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰ ἀπόμερα ἀκόμη παρεκκλήσια τῆς νήσου. Σχεδὸν κάθε παλαιὰ ἐκκλησία—καὶ εἶναι αὗται πάμπολλαι, ὡς εἴδομεν—ἔχει στολισμένον μὲ καλῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τέχνης φορητὰς εἰκόνας τὸ τέμπλον της, ἐνίοτε μαρμάρινον καὶ ψυχρόν, συνηθέστατα ὅμως ξυλόγλυπτον καὶ ἐπιχρυσωμένον, μὲ ἕνα θερμὸν τόνον, ἁρμονικώτατα συνδυαζόμενον πρὸς τὰ ζωηρὰ χρώματα καὶ τὸν χρυσὸν κάμπον τῶν εἰκόνων (πίν. 33). Πολὺ συχνὰ ἐπίσης τὰς ἐπὶ τοῦ τέμπλου εἰκόνας – τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ τιμωμένου Ἁγίου, ὡς καὶ τὰς τοῦ ὑπεράνω του, ἐν εἴδει στεφούσης ζωφόρου, ἐκτεινομένου δωδεκαόρτου, συνοδεύουν, καὶ ἄλλα εἰκονίσματα, εἴτε τοποθετημένα εἰς ἰδιαίτερα προσκυνητάρια ἑκατέρωθεν τοῦ τέμπλου ἢ τῆς εἰσόδου, εἴτε κρεμασμένα ἐπὶ τῶν πλαγίων τοίχων καὶ τῶν στύλων τοῦ ναοῦ.

Τὸ τέμπλον μὲ τὰς εἰκόνας του καὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ εἰκονίσματα ἀποτελοῦν συνήθως τὸν μόνον ζωγραφικὸν διάκοσμον τῶν μικρῶν ναῶν, τῶν ὁποίων κατάλευκα παραμένουν τὰ ἐσωτερικὰ τοιχώματα.

Αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς φορητὰς εἰκόνας τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἀφιερώ-

καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Χαϊρεδδὶν Μπαρμπαρόσσα (1537) καὶ τῆς ἀπαγωγῆς 6000 Παρίων αἰχμαλώτων[1] εἴτε ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸν μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων πόλεμον τῆς πατρίδος των (1644-1669)[2]. Ἄλλαι πάλιν εἰκόνες—πολὺ ὀλίγαι—φαίνεται ὅτι μετεκομίσθησαν εἰς τὴν νῆσον ἔξωθεν ἢ παρηγγέλθησαν εἰς ἔξω τῆς νήσου φημισμένους Κρῆτας ζωγράφους τῆς ἐποχῆς (Βίκτωρα, Μόσκους κλπ.).

Ἀρκεταὶ ἀπὸ τὰς εἰκόνας ἀναγράφουν τὸ ὄνομα τοῦ φιλοτεχνήσαντος αὐτὰς ζωγράφου, μερικαὶ δ' ἀκόμη καὶ τὴν χρονολογίαν. Μέγας ὅμως ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ἀνεπίγραφοι καὶ ἀχρόνιστοι, τοῦ χρόνου τῆς ἐκτελέσεώς των συναγομένου μόνον κατὰ προσέγγισιν ἐκ τῆς τεχνοτροπίας των.

ΠΑΡΟΙΚΙΑ

ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗΣ

Εἰκόνες τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου περιβαλλόμεναι ὑπὸ περιτέχνων διατρήτων ξυλίνων πλαισίων, ἄλλοτε ἐπιχρυσωμένων βαφέντων ὅμως λευκῶν πρό τινων ἐτῶν. Τὰ ἐν λόγῳ πλαίσια περιλαμβάνουσι καὶ πολλὰ μικρότερα παλαιὰ εἰκονίσματα.

α) **Εἰκὼν τῆς Παναγίας** (Διαστάσεις 1.05 × 1.35).

Ἡ Θεοτόκος παρίσταται ἐν προτομῇ μέχρι τῆς ὀσφύος, εἰς μέγεθος κατά τι μεγαλύτερον τοῦ φυσικοῦ, ἀριστεροκρατοῦσα τὸν νεαρὸν Χριστὸν κατὰ τὸν τύπον τῆς Ὁδηγητρίας.

Τὸ βρέφος Ἰησοῦς, καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τῆς Παναγίας, δὲν ἔχει τὴν συνήθη παιδικὴν ἔκφρασιν ἀλλὰ προσβλέπει τὴν μητέρα του μετὰ στοργῆς μὲν ἀλλὰ μᾶλλον σύννουν, εὐλογοῦν συνάμα διὰ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ συνεπτυγμένον τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου.

Ἐξαιρέσει τῶν προσώπων τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅλη ἡ ὑπόλοιπος εἰκὼν καλύπτεται ὑπὸ περιτέχνου ἀργυρᾶς ἐπιχρύσου «ἐσθῆτος» κοσμουμένης καὶ διά τινων πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν[3]. Ἀξία σημειώ-

[1]) **Cornari**, Hist. Cand. B.M. Add. 8637, φ. 93. Πβλ. F. W. **Hasluck**, BSA XVII (1910-11), σ. 161.

[2]) Προφανῆ ὑπαινιγμὸν μεταναστεύσεως Κρητῶν εἰς Πάρον παρέχει τὸ Κρητικὸν ποίημα τῆς «Λεηλασίας τῆς Παροικίας Πάρου», τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ Ἑνετοτουρκικοῦ πολέμου (πρβ. ἰδίᾳ τοὺς στ. 241-246). Τὸ ποίημα ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἐμμ. **Κριαρᾶ** ἐν Ἀθηνᾶς τ. 48 (1938), σ. 127 ἑξ. Περὶ τῆς εἰς τὰς Κυκλάδας μεταναστεύσεως Κρητῶν βλ. τελευταῖον καὶ Β. **Σφυρόεραν**, Περ. Ἠώς, 1964, σ. 462.

[3]) Τὴν πολυτέλειαν τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ περιγράφει καὶ τὸ παλαιὸν λαϊκὸν τραγούδι, τὸ ἀφηγούμενον τὴν παλαιὰν λεηλασίαν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ

σεως εἶναι ἡ εἰς τὸ μέσον τοῦ κάτω μέρους τῆς ἐσθῆτος - παρεμβολὴ μικρᾶς εἰκόνος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Τέλος ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος πλὴν τῶν παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπιγραφῶν :

M(ήτ)HP Θ(εο)Y H EKATONTAΠYΛHANH
καὶ I(ησοῦ)C X(ριστὸ)C

εἶναι χαραγμέναι, ἐντὸς μικροῦ ὀρθογωνίου πλαισίου, εἰς τὸ κάτω μέρος, αἱ ἑξῆς συντμήσεις λέξεων καὶ χρονολογία.

IΩ : NK : ΠTP : BBΔ
MP : ΔM : K - 1788 - TKN
BKPCTH[1]

καὶ περαιτέρω :

ἐχρυσώθη καὶ ἐκοσμήθη διὰ χειρὸς Δημοσθ. Δημητριάδου Κωνσ'πολίτου

β) **Εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ**. Τῶν αὐτῶν καὶ ἡ τῆς Παναγίας μεγάλων διαστάσεων (1.03×1.30 μ.) εἶναι καὶ ἡ δεξιᾷ τῆς Ὡραίας Πύλης εὑρισκομένη εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, εἰκονίζουσα τὸν Κύριον ἐν προτομῇ μέχρι τῆς ὀσφύος καὶ εἰς μέγεθος κατά τι μεγαλύτερον τοῦ φυσικοῦ. Ὁ Σωτὴρ παρίσταται ἐνταῦθα ἰσχνὸς καὶ σύννους, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν τὸ Εὐαγγέλιον. Ὡς ἡ τῆς Παναγίας οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ καλύπτεται δι' ἀργυρᾶς, ἐπιχρύσου «ἐσθῆτος», ἥτις ἀφίνει νὰ φαίνεται μόνον τὸ πρόσωπον. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἡ προσθήκη εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐσθῆτος μικρᾶς εἰκόνος παριστανούσης τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ καλύμματος, πλὴν τῆς ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐπιγραφῆς

I(ησοῦ)C X(ριστὸ)C O ΠANTOKPATΩP

ὑπάρχει κεχαραγμένη ἐντὸς μικροῦ πλαισίου εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐσθῆτος

τῶν Τούρκων (ἔκδ. Ἐμμ. **Κριαρᾶ**, εἰς Ἀθηνᾶς τ. 48 (1938) σ. 143-144).

. . . .

στ. 474 *καὶ βλέπουν τὴν εἰκόνα σκεπασμένη*
μ' ἀσήμι καὶ χρυσάφι καὶ λιθάρια
καὶ μὲ πολλῶ λογιῶ μαργαριτάρια
ἔτσι καὶ τοῦ Χριστοῦ ἦταν γεμισμένη
ἡ εἰκόνα του ἡ ἁγία ἀσημωμένη

. . . .

. . . .

στ. 503 *καὶ ἡ Καταπολιανὴ ἡ εὐλογημένη*
ἐπόμεινε κι' αὐτήνη κουρσεμένη

[1]) Πανομοιότυπον τῆς ἐπιγραφῆς ἐδημοσίευσεν ὁ **Th. Blancard**, Les Mavroyéni, 1909 σ. 543.

ὁμοία ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῆς Παναγίας ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφή, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐνταῦθα ἡ λέξις *Βουκουρέστη* ἐγράφη ὁλόκληρος, πλὴν δὲ ταύτης ὑπάρχει καὶ ἡ ἑξῆς προσθήκη :

παρὰ Γεωργίου ΓΚίκα ἀρχιχρυσοχόου

γ) **Εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου** (εἰς μνήμην τῆς ὁποίας καὶ τιμᾶται ὁ ναός).

Ἡ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι μικροτέρα τῶν δύο πρώτων (0.77×0.92) προσαυξάνονται ὅμως αἱ διαστάσεις της (εἰς 1.52×2.10) διὰ τῆς πέριξ αὐτῆς ἀπεικονίσεως 17 ἐν ὅλῳ μικροτέρων εἰκόνων ἤτοι 16 τῶν προφητῶν ἐν προτομῇ καὶ ἄνω ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν.

Πλὴν τῶν προσώπων τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τῆς εἰκόνος καλύπτεται δι' ἀργυρᾶς ἐπιχρύσου «ἐσθῆτος» ἐφ' ἧς, πλὴν τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς *Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ*, εἶναι καὶ πάλιν χαραγμένη, κάτωθεν τοῦ μανουαλίου τῆς Κοιμήσεως, ἡ ἑξῆς, κάπως συντομωτέρα τῶν προηγουμένων κτητορικὴ ἐν συντμήσει ἐπιγραφή:

ΙΩ Ν(ι)*Κ*(όλαος) *Π*(έ)*ΤΡ*(ου) *Μ*(αυρο)*Γ*(ένης) Β(οε)*β*(όδας]
Μ(α)*Ρ*(ία) Δ(ό)*Μ*(να) *1788*.

Συμφώνως πρὸς τὰς συνοδευούσας τὰς τρεῖς περιγραφείσας εἰκόνας ἐπιγραφὰς ἀφιερωταὶ αὐτῶν ἐγένοντο ἐν ἔτει 1788 ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Νικόλαος Πέτρου Μαυρογένης, Βοεβόδας Μολδοβλαχίας, γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων πρὸς τὴν πατρίδα του Πάρον δωρεῶν καὶ εὐεργεσιῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία καὶ τὰ τέκνα του. Τὰς ἐσθῆτας τῶν εἰκόνων ἐξετέλεσεν ἐν Βουκουρεστίῳ ὁ ἀρχιχρυσοχόος Γκίκας—σύνηθες ρουμανικὸν ὄνομα—ἐχρύσωσε δὲ καὶ ἐκόσμησεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Δημοσθένης Δημητριάδης. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς ἀργυρᾶς ἐσθῆτας. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπενδυθεῖσαν δι' αὐτῶν γραπτὴν εἰκόνα, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ ἁδρὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Παναγίας καὶ τὴν αὐστηράν της ἔκφρασιν, θὰ πρέπει νὰ τὴν τάξωμεν εἰς χρόνους κατὰ ἕνα τοὐλάχιστον αἰῶνα παλαιοτέρους τῆς ἐσθῆτος. Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Κοιμήσεως. Εἶναι μάλιστα πιθανόν, ὅτι αἱ εἰκόνες αὗται θὰ ἐξετελέσθησαν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ὑπό τινος τῶν πλανήτων Ἑλλήνων ἁγιογράφων, οἵτινες ἐξυπηρέτουν τὰς πυκνὰς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἑλληνικὰς κοινότητας τὰς ἐγκατεστημένας ἐν Ρουμανίᾳ, θὰ ἐστάλησαν δ' ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους τὸ 1788 εἰς Πάρον, ἀφ' οὗ ἐφωδιάσθησαν εἰς Βουκουρέστιον διὰ τῶν ἀργυρῶν των ἐσθήτων καὶ τοῦ ἄλλου των διακόσμου, ἵνα κοσμήσωσι τὸ τέμπλον τοῦ μεγάλου ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν στερέωσιν εἶχεν ἀναλάβει ἡ αὐτὴ οἰκογένεια.

Ὡς θὰ παρετήρησεν ἤδη ὁ ἀναγνώστης εἰς πάσας τὰς ἀφιερωτικὰς τῶν εἰκόνων ἐπιγραφὰς τῆς οἰκογενείας Μαυρογένους προτάσσεται τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ, Νικολάου Πέτρου Μαυρογένους, τὸ δίγραμμα *ΙΩ*. Τοῦτο ὑπὸ

πάντων τῶν ἐκδοτῶν τῆς ἐπιγραφῆς [1] συμπληροῦται εἰς Ἰωάννης. Ἀλλ' ἐρωτᾶται: διατί ἀφ' οὗ ὁ ἀφιερωτὴς ὠνομάζετο Πέτρος προτάσσεται αὐτοῦ καὶ τὸ Ἰωάννης; Τὴν ἀπάντησιν μᾶς δίδουν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ αἱ διαταγαὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, εἰς τὰς ὁποίας τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀρχόντων προτάσσεται πάντοτε τὸ δίγραμμα ΙΩ ἢ ΙΟ. Ἑρμηνεύεται δὲ τὸ ΙΩ ἢ ΙΟ τοῦτο κατὰ ποικίλους τρόπους. Πάντως δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ *ἐγὼ* ἢ *ἡμεῖς*, ὡς θὰ ἠδύνατό τις εὐλόγως νὰ ὑποθέσῃ, διότι συνοδεύει συχνάκις τὰς ἀντωνυμίας ταύτας [2]. Κατὰ τὸν ἐσχάτως πραγματευθέντα περὶ αὐτοῦ Ρουμᾶνον Emil. Virtosu [3] τὸ συμπίλημα *Ιῶ*, συντομογραφία τοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης*, ἕλκει τὴν καταγωγήν του ἀπὸ βουλγαρικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν, ὁ ὁποῖος ἀπεμιμεῖτο τὴν ὑπογραφὴν τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κομνηνοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ τὸ συμπίλημα *Ιῶ* καθιερώθη εἰς τὰ σλαβωνικὰ ἔγγραφα τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας ὡς σύμβολον ἡγεμονικῆς ἀξίας, κακῶς δὲ ἐκλαμβάνεται ὡς συντομογραφία τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης*.

δ) **Ἁγία Τριάς**. Εὑρίσκεται ὑπεράνω τῆς Ὡραίας Πύλης. Ἔχει τὸ σχῆμα πλαγιαστοῦ ἐπιμήκους ὀρθογωνίου διαστάσεων 0.47×1.23 μ. Ἐπὶ τοῦ ὁλοχρύσου κάμπου τοῦ πίνακος (πίν. 34α, β) εἰκονίζονται ἐν τῷ μέσῳ, καθήμενοι ἐπὶ πολυτελοῦς ἀνακλίντρου ρυθμοῦ baroque, ὁ γηραιὸς Πατήρ, ἔχων δεξιᾷ του τὸν Υἱὸν Χριστόν, μεταξὺ δὲ τῶν κεφαλῶν των τὸ Ἅγ. Πνεῦμα ἐν εἴδει λευκῆς περιστερᾶς μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας, ἐν ᾧ ἡ τὸ βάθος τῆς συνθέσεως σχηματίζουσα ράχις τοῦ ἀνακλίντρου κοσμεῖται διὰ πλήθους νεαρῶν κεφαλῶν ἀγγέλων. Ὁ γηραιὸς λευκογένειος Πατὴρ εἶναι ἐνδεδυμένος λευκὸν χιτῶνα μετὰ σήματος (clavus) καὶ ἐπ' αὐτοῦ λευκὸν ἱμάτιον καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου. Ὁ νέος καστανόκομος Υἱὸς Χριστός, ἐνδεδυμένος ἀνοικτόχρωμον χιτῶνα μετὰ σημείου, φέρει ἱμάτιον ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος καταπίπτον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστόν, ἐσταχωμένον τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ Πατρὸς εἶναι αὐστηρά, ἡ δὲ τοῦ Υἱοῦ μειλιχία.

---

[1]) Γ. Λαμπάκη (Δελτ. Χριστ. Ἀρχ. Ἑταιρείας Α', 1892 σ. 105), Th. Blancard (Les Mavroyéni, Paris 1909, σ. 543), Κ. Ναυπλιώτου (Ἑκατονταπυλιανῆς Πάρου τὰ σωζόμενα 1912, σ. 65), F. W. Hasluck (The Church of our Lady of the Hundred Gates in Paros, 1921, σ. 74 ἀρ. 28, ὅστις τὸ ΜΓ ἐσφαλμένως συμπληρώνει Μέγας, δέον Μαυρογένης), Γ. Κορρέ (Ἡ Ἑκατονταπυλιανὴ τῆς Πάρου, 1954 σ. 122), Π. Μαθιοπούλου (Ἡ Πάρος, 1963, σ. 37)

[2]) Βλ. σχετικῶς Εὐλόγιον Κουρίλαν, εἰς Μνήμην Σπ. Λάμπρου, ἐν Ἀθήναις 1935 σ. 245.

[3]) Titulatura Domnilor si asocierea la Domnie in Tara Romineasca si Moldova, Bucuresti 1960, σ. 11-101.

Ἑκατέρωθεν τοῦ ἀνακλίντρου εἰκονίζονται, ἀμφότεροι ὄρθιοι εἰς στάσιν δεήσεως, ἐστραμμένοι καὶ προσκλίνοντες πρὸς τὴν Ἁγ. Τριάδα, ἀριστερᾷ μὲν ἡ Θεοτόκος, δεξιᾷ δὲ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. Τέλος τὰ δύο ἄκρα τοῦ πίνακος καταλαμβάνουσι πολυάριθμα ἀγγελικὰ τάγματα, προσκλίνοντα καὶ ταῦτα πρὸς τὴν κεντρικὴν σύνθεσιν τῆς Ἁγ. Τριάδος. Ἑκάστης ὁμάδος τῶν ταγμάτων προηγοῦνται τρεῖς ἄγγελοι. Ἐκ τούτων οἱ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὁμάδος, χαρακτηριζομένης διὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ἰ(ησοῦ)C, κρατοῦσιν ἕκαστος ἀνὰ ἓν σύμβολον σχετικὸν πρὸς τὸ σταυρικὸν πάθος τοῦ Χριστοῦ (σταυρόν, λόγχην κλπ.), οἱ δὲ τῆς δεξιᾶς, χαρακτηριζομένης διὰ τῆς ἐπιγραφῆς Θ(εὸ)C σύμβολα σχετιζόμενα πρὸς τὴν Π. Διαθήκην (ἠνθισμένην ῥάβδον, τρικήριον κλπ.).

Τὴν ὅλην εἰκόνα χαρακτηρίζει ἔντονον πλάσιμον τῶν μορφῶν, ὀρθαὶ ἀναλογίαι τῶν σωμάτων καὶ ζωηραὶ ἀντιθέσεις τῶν χρωμάτων. Ποῖος δὲ ὁ ζωγράφος, ὅστις τὴν ἐφιλοτέχνησε, διδάσκει ἐπιγραφὴ εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος λέγουσα διὰ μὲν κεφαλαίων γραμμάτων

χεὶρ Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου

δι' ἐπισεσυρμένης δὲ γραφῆς *σίφνιου*.

Τέλος τὴν κάτω παρυφὴν τοῦ ὅλου πίνακος καταλαμβάνει μεγαλογράμματος ἐπιγραφή, ἑρμηνεύουσα θεολογικῶς τὴν σύνθεσιν τῆς εἰκόνος, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας προστίθεται ἡ χρονολογία τῆς ἐκτελέσεως ΑΨΝΘ (=1759).

ε) **Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς μονοφύλλου τοξωτῆς βορείου θύρας τοῦ τέμπλου. Διαστάσεις: 1.16×2.30 μ. (πίν. 35). Ὁ Ἀρχάγγελος, ὁλόσωμος φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς περίτεχνον στρατιωτικὸν κάλυμμα, εἶναι ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολὴν ἤτοι διάχρυσον θώρακα πλουσίως κεκοσμημένον, χλαμύδα ἐρυθρὰν κομβουμένην ἐμπρὸς καὶ καταπίπτουσαν ὄπισθεν εἰς πλουσίας πτυχάς, καὶ κατακόσμους ἐνδρομίδας εἰς τοὺς πόδας. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς δόρυ, διὰ δὲ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς μικρὸν ὁμοίωμα βρέφους ἐσπαργανωμένου, συμβολίζον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνδρός, τὸν ὁποῖον ποδοπατεῖ[1]. Ὁ τελευταῖος οὗτος, κείμενος ἐκτάδην ὑψώνει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας εἰς κίνησιν ἱκεσίας.

Ἀριστερᾷ κάτωθεν τῆς πτέρυγος τοῦ ἀρχαγγέλου εἶναι γεγραμμένη διὰ λευκοῦ χρώματος ἡ χρονολογία ΑΧξϛ' (=1666). Καὶ περαιτέρω ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου Σκλεροῦ.

---

[1]) Πρέπει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι δύο μικροὶ γυμνοὶ ἄνθρωποι μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας κάθηνται ἐπὶ τῆς ἄκρας δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου, καθ' ὃ σημεῖον αὕτη κρατεῖ τὸ δόρυ. Ἐπειδὴ ὁ ἀρχάγγελος ζυγίζει τὰς ψυχάς, ὡς βλέπομεν εἰς τὴν παράστασιν τῆς Δευτέρας Παρουσίας, εἰκονίζεται καὶ ἐδῶ ἀναμφιβόλως ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας του τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων.

«Τὰ σπίτια τοῦ Σκληροῦ τὰ κεντημένα» ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ Ληλασίας τῆς Παροικιᾶς ποίημα (στ. 642) (Ἀθηνᾶς τ. 48 1935, σ. 148).

Ἂν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὴν ἐντελῶς λαϊκοῦ τύπου μορφὴν τοῦ ποδοπατουμένου ἐπιθανατίου ἀνδρὸς—ἥτις καὶ ἔχει ἀσφαλῶς ἀναζωγραφηθῆ καὶ παραμορφωθῆ—κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀρχαγγέλου φαίνεται ἔργον ἁγιογράφου μιμουμένου ἐπιτυχῶς καλοσχεδιασμένον καὶ ῥωμαλέον παλαιότερον πρότυπον. Τόσον ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου ὅσον καὶ ἡ στάσις τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ ἡ πλουσία ῥεαλιστική, πλὴν σκληρῶς ἀποδοθεῖσα, πτυχολογία τῆς χλαμύδος του, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ δι' ἐρωτιδέων διακόσμησις τοῦ θώρακος αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ἐκτελέσας τὴν εἰκόνα ἀνώνυμος ἁγιογράφος μιμεῖται μακρινὰ πρότυπα τῆς Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

ϛ) **Ὁ Χριστὸς νεκρός.** Εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τέμπλου ὑπεράνω τῆς πύλης τῆς προσκομιδῆς, ἔχει σχῆμα πλαγιαστοῦ ἐπιμήκους ὀρθογωνίου διαστ. 1.16×0.50. Ὁ Σωτὴρ εἰκονίζεται νεκρὸς καὶ γυμνὸς ἐξηπλωμένος ἐπὶ ὁριζοντίας πλακός, μὲ τὸ σῶμα κλῖνον ἰσχυρῶς πρὸς τὸν θεατήν. Αἱ σάρκες του ἔχουν χρῶμα ὠχροπράσινον. Ὄπισθέν του, κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ πίνακος ἵσταται, χονδρὸς καὶ σκοτεινόχρωμος ἀλλὰ κολοβός, ὁ σταυρὸς τῆς Σταυρώσεως. Ἑκατέρωθεν τοῦ σταυροῦ εἰκονίζεται ἐν προτομῇ ἀνὰ εἷς ἄγγελος, μὲ κόκκινον ἱμάτιον καὶ πρασίνας πτέρυγας, κλίνων τεθλιμμένος πρὸς τὸν Χριστόν.

Ἡ ἀγνώστου τεχνίτου, καλῆς δ' ὁπωσδήποτε τέχνης, εἰκὼν αὕτη, παριστάνουσα τὸν Χριστὸν ὅπως εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον ἀλλ' ἄνευ τῶν θρηνούντων αὐτὸν θνητῶν προσώπων τοποθετημένη δ' ὑπεράνω τῆς θύρας τῆς προσκομιδῆς, ἔχει ἐδῶ μᾶλλον εὐχαριστιακὸν χαρακτῆρα, ἐνθυμίζει δὲ ζωηρῶς ἀνάλογον παράστασιν εὑρισκομένην εἰς τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Σάμαρῃ τῆς Μεσσηνίας ναοῦ, ἔνθα ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται μόνος, ἐκτάδην ἐπὶ λίθου, ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ ἵσταται ἀνὰ ἓν Σεραφείμ[1]. Ἐνθυμίζει ἀκόμη καὶ τὸν κεντητὸν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Σόφιας[2], ἐπιτάφιον τοῦ Μπάτσκοβο, ἔνθα ὅμως οἱ δύο ἄγγελοι κρατοῦσι ῥιπίδια.

ζ) **Ἐσταυρωμένος.** Εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν τῆς Ἁγ. Τραπέζης ὑψηλοῦ ξυλίνου σταυροῦ τῆς σταυρώσεως. Ὄπισθεν καὶ εἰς τὸ κάτω αὐτοῦ μέρος εὑρίσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Ἰωάννη Σκορδείλη

Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Σκορδίλης ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς τῆς Πάρου (Α Β Μ Ε Θ' σ. 202 ἀρ. 22 καὶ κατωτέρω) καὶ ἄλλων νή-

---

[1]) Εἰκὼν παρὰ G. Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Évangile, σ. 499, εἰκ. 536.

[2]) G. Millet, Broderies religieuses de style byzantin, Paris 1947, πίν. 179.

σων τοῦ Αἰγαίου (Κύθνου [1], Μήλου [2], Κιμώλου, Σικίνου [3], Μυκόνου [4]) εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ κρητικῆς προελεύσεως [5]. Εἰς τὸν χειρόγραφον ὑπ' ἀρ. 212 νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου τῶν Γ. Ἀρχείων τοῦ Κράτους ἀναφέρεται τρὶς Ἰωάννης Σκορδίλης δοττόρος, διὰ τὰ ἔτη 1716 φ. 6r, 1730 φ. 13v καὶ 1732 φ. 39r. Δὲν εἶναι ἀπίθανον οὗτος νὰ εἶναι καὶ ὁ ἀφιερωτὴς τοῦ Ἐσταυρωμένου.

Ὁ Λαμπάκης (Δελτ. Χρ. Ἀρχ. Ἑτ. Α΄, 107), ἄγνωστον ποῦ στηριζόμενος, θεωρεῖ τὸν Ἐσταυρωμένον ὡς ἔργον τοῦ 1660. Πιθανώτερον δύναται οὗτος νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟΝ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

α) **Εἰκὼν Παναγίας** (πίν. 36). Εὑρίσκεται εἰς τὸ μαρμάρινον τέμπλον (διαστάσεις 0.70×0.90). Εἶναι τοῦ τύπου τῆς Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης. Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου ἐντὸς μικρῶν κύκλων ἡ συντετμημένη ἐπιγραφὴ Μ(ήτ)Ρ Θ(εο)Υ. Ἀριστερᾷ τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου ἡ ἐπιγραφή: Η ΕΛΕΟΥΣΑ παρὰ δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ Ι(ησοῦ)C Χ(ριστό)C.

Ἡ Παναγία φορεῖ πρασινοκύανον χιτῶνα, τοῦ ὁποίου φαίνεται μόνον μικρὸν κατὰ τὸν λαιμὸν τμῆμα καὶ τὸ ταινιωτὸν ἀκρομάνικον. Ἐπ' αὐτοῦ φέρει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ σύνηθες βαθυπόρφυρον μαφόριον. Ὁ νεαρὸς Χριστός, ἐνδεδυμένος ἀνοικτὸν ἐλαιόχρουν χιτῶνά τε καὶ ἱμάτιον, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ συνεπτυγμένον τὸ εἰλητὸν τοῦ Νόμου.

Αἱ πτυχαὶ τοῦ μαφορίου τῆς Παναγίας καὶ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Χριστοῦ ἀπεδόθησαν ἄκαμπτοι καὶ σκληραί. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου μητρὸς καὶ υἱοῦ εἶναι ἤρεμος καὶ γλυκεῖα, τὰ δὲ πρόσωπα φωτεινὰ καὶ μὲ ὁμαλὸν σκιοφωτισμόν.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ πίνακος ἐσχεδιάσθη τὸ ἐν εἰκόνι 20 σύμπλεγμα, ἀναγινωσκόμενον:

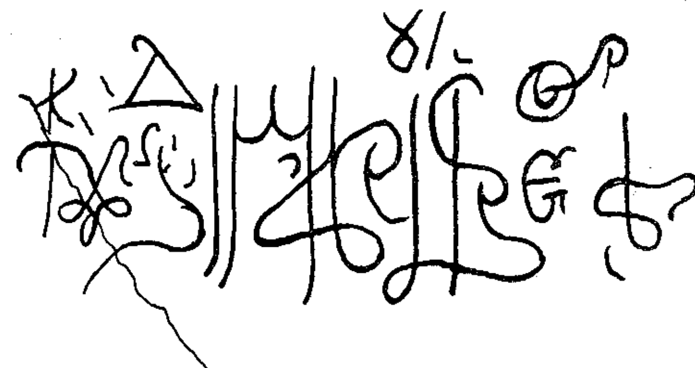
διὰ χειρὸς Δημητρίου ἱερέως

β) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ τέμπλον. Διαστ. 0.65×0.80. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον ἐφ' οὗ τὸ κατὰ Ἰωάννην (8, 12) χωρίον:

Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν μοι κλπ.

[1]) Ἀντ. Βάλληνδα, Κυθνιακά, 1882, σ. 35, 51, 76.
[2]) Ἰωσὴφ Χατζηδάκη, Ἱστορία τῆς Μήλου, σ. 237.
[3]) Ζαφ. Γαβαλᾶ, Ἡ Σίκινος, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 48, σημ. 3.
[4]) Β. Σφυρόερας περ. Ἠώς 1964, σ. 462.
[5]) Βλ. σχετικῶς G. Gerola ἐν Annuario della R. Scuola Arch. Italiana di Atene III, σ. 235, IV-V, σ. 218, VI-VII, σ. 72.

Ὁ Χριστὸς φορεῖ κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι σκοτεινόν, κατὰ κρητικὴν τεχνοτροπίαν 17ου αἰῶνος.

Εἰκ. 20. Ἡ καλλιτεχνικὴ ὑπογραφὴ τοῦ ἁγιογράφου ἱερέως Δημητρίου.

γ) **Παναγία Ἑκατονταπυλιανὴ** (σήμερον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ ναοῦ). Δίζωνος εἰκών, Παναγίας ἄνω καὶ πλοίου κάτω (πίν. 37): Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου, ἐντὸς ἐρυθρῶν κύκλων, ἡ συντετμημένη ἐπιγραφὴ *Μ(ήτ)ηρ Θ(εο)ῦ* καὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας *Ἡ ἁγία Ἑκατωνταπηλυανή*. (Διαστάσεις 0.61×0.86).

Ἡ Θεοτόκος εἰκονίζεται κατὰ τὸν τύπον τῆς Ὁδηγητρίας, μὲ τὸν Χριστὸν καθισμένον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ της βραχίονος.

Μήτηρ καὶ υἱὸς φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βασιλικὸν στέμμα. Τῆς Παναγίας εἰδικῶς τὸ στέμμα κρατοῦσι διὰ τῆς προτεταμένης χειρός των ἀνὰ εἷς ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς της ἱπτάμενος ἄγγελος [1]. Ἡ Παναγία φορεῖ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ σύνηθες βαθυπόρφυρον μαφόριον ὑπεράνω τοῦ χιτῶνος, τοῦ ὁποίου φαίνεται μόνον μικρὸν παρὰ τὸν λαιμὸν τμῆμα καὶ τὸ ἀκρομάνικον.

Ὁ Χριστὸς φορεῖ ἐρυθρὸν χιτῶνα καὶ ἀνοικτόχρωμον ἱμάτιον καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν κυματίζον εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τοῦ Ἡσαΐου (ξα΄, 1) ἐπιγραφή:

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι...

Τῆς Παναγίας τὰ χαρακτηριστικὰ ἀπεδόθησαν ἁδρὰ καὶ ἡ ἔκφρασις σοβαρά, τοῦ νεαροῦ ὅμως Χριστοῦ ἡ ἔκφρασις εἶναι μᾶλλον ὡρίμου ἀνδρὸς ἢ παιδίου, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τὸ στέμμα του μαρτυρεῖ δυτικὴν ἐπίδρασιν. Τῆς Ἰταλικῆς ὡσαύτως Ἀναγεννήσεως τὴν ἐπίδρασιν δεικνύει καὶ ἡ ἔκφρασις τῶν κρατούντων τὸ στέμμα τῆς Παναγίας ἀγγέλων.

[1]) Βλέπε σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο τὰ λεχθέντα εἰς σ. 58 τοῦ παρόντος τεύχους τοῦ Ἀρχείου.

Εἰς τὴν κάτω ζώνην τοῦ πίνακος εἰκονίζεται τρικάταρτον καράβι μὲ ἀνοικτὰ τὰ λευκὰ πανιά του, πλέον ἐπὶ κυματώδους θαλάσσης πρὸς βράχον εἰκονιζόμενον δεξιᾷ.

Ἐπὶ τοῦ κάμπου τῆς εἰκόνος ἐπιγραφὴ διὰ λευκῶν γραμμάτων γεγραμμένη λέγει:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Φραντζέσκου Νατάλλη.

Τὸ ἐπώνυμον Νατάλλης τὸ πρῶτον ἐνταῦθα συναντᾶται. Θὰ πρόκειται βεβαίως περὶ ναυτικοῦ, εἴτε ἁπλῶς περὶ μακρόθεν ἐλθόντος ὡς προσκυνητοῦ τῆς Καταπολιανῆς, εἴτε σωθέντος ἐκ ναυαγίου κατόπιν ἐπικλήσεώς του πρὸς τὴν Παναγίαν τῆς Πάρου.

Τέχνη μᾶλλον τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟΝ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ
(Νοτίως τοῦ Ἁγίου Βήματος τῆς Καταπολιανῆς)

α) **Κοσμᾶς καὶ Δαμιανός,** Εἰς τὸ τέμπλον. (Διαστ. 0.55×0.70 μ.). Ὁ Κοσμᾶς φορεῖ χιτῶνα πράσινον καὶ κόκκινον ἱμάτιον. Κρατεῖ μὲ τὰς δύο του χεῖρας νάρθηκα. Ὁ Δαμιανὸς φορεῖ βαθυπράσινον χιτῶνα καὶ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον κρατεῖ δὲ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἰατρικόν τι ἐργαλεῖον, ὅμοιον πρὸς σημερινὸν ἀκουστικόν, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς νάρθηκα. Ὁ κάμπος πορτοκαλιόχρους. Τέχνη μετρία τοῦ τέλους τοῦ 17ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

β) **Παναγία Ὁδηγήτρια,** ἀριστεροκρατοῦσα τὸν Χριστόν, ὅστις φορεῖ κόκκινον ἀνοικτὸν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον (διαστ. 0.55×0.70).

Κάτω ἀριστερᾷ διὰ λευκῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Χεὶρ Πέτρου Γοργοστάρη

Ὁ ζωγράφος οὗτος εἶναι ἄλλοθεν ἄγνωστος.

γ) **Χριστὸς Παντοκράτωρ** ἐν προτομῇ (0.55×0.70). Φορεῖ χιτῶνα κόκκινον καὶ βαθυπράσινον ἱμάτιον. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ἰω. 8, 12):

Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου κλπ.

Κάτω ἀριστερᾷ διὰ λευκῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

(χεὶρ) *Πέτρου Γοργοστάρη.*

Μέσων ἢ τέλους 18ου αἰῶνος.

δ) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος** πτερωτὸς καὶ ἐν προτομῇ. Φορεῖ βαθυπρασίνην μηλωτὴν καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν εἱλητὸν καὶ σταυρόν.

Τέχνη μετρία τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος.

Παροικιά. Καταπολιανή. Θύρα τέμπλου. Ἀρχάγγελος Μιχαήλ (βλ. σελ. 70).

Παροικιά. Καταπολιανή. Παρεκκλήσιον Ἁγ. Νικολάου. Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα.
Ἔργον τοῦ ἱερέως Δημητρίου (βλ. σελ. 72).

Παροικιά. Καταπολιανή. Παρεκκλήσιον Ἁγ. Νικολάου. Παναγία Ἑκατονταπυλιανὴ
μετ᾽ ἀπεικονίσεως πλοίου (Βλ. σελ 73).

Παροικιά. Καταπολιανή. Παναγία ἡ Ἀμόλυντος (βλ. σελ. 75).

ΕΙΚΟΝΕΣ ΔΙΕΣΠΑΡΜΕΝΑΙ ΑΝΑ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗΣ

α) **Ἡ Παναγία μὲ τὰ σύμβολα τοῦ πάθους** (πίν. 38). Εὑρίσκεται ἐντὸς ἰδιαιτέρου προσκυνηταρίου τοποθετημένου σήμερον παρὰ τὸν ΝΔ. πεσσὸν τοῦ κυρίως ναοῦ. Διαστάσεις 0.76×1.03 μ.

Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου τοῦ πίνακος εἰκονίζεται ἡ Παναγία ἐν προτομῇ κρατοῦσα καθισμένον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ της βραχίονος τὸν νεαρὸν Χριστόν, ὅστις, ἔμφοβος, πιάνει μὲ τὰς δύο του χεῖρας τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς μητρός του, ἐν ᾧ συνάμα στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν δεξιᾷ ὑπεράνω ἐν ἡμιτόμῳ εἰκονιζόμενον ἀρχάγγελον (Γαβριὴλ) κρατοῦντα ὑψωμένον τὸν σταυρόν. Συμμερικῶς πρὸς τὸν Γαβριὴλ εἰκονίζεται ἀριστερᾷ ἄλλος ἀρχάγγελος (Μιχαὴλ) κρατῶν καὶ αὐτὸς σύμβολα τοῦ πάθους: λόγχην καὶ σπόγγον.

Ἡ Παναγία φορεῖ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ὑπεράνω βαθυκυάνου χιτῶνος μὲ ταινιωτὰ ἀκρομάνικα, τὸ σύνηθες βαθυπόρφυρον μαφόριον, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος ἐλαιόχρουν χιτῶνα ἐζωσμένον μὲ κόκκινην ζώνην καὶ ἱμάτιον πορτοκαλὶ φωτιζόμενον μὲ χρυσοκονδυλιές. Οἱ φωτοστέφανοι τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ κοσμοῦνται διὰ γραμμικοῦ κυματιστοῦ κοσμήματος. Ἀριστερᾷ τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας εἶναι γεγραμμένη ἡ ἐπιγραφὴ *Η ἀμώλιντος*, δεξιᾷ δὲ μεταξὺ Γαβριὴλ καὶ Χριστοῦ:

ὁ τὸ χαῖρε πρoὶν τῇ Πανάγνῳ μινήσας
τὰ σήμβωλα νῖν τοῦ πά/θους προδικνίει.

Ὁ περιγραφεὶς τύπος εἰκόνος ἦτο συνηθέστατος κατὰ τὸν 16ον καὶ τὸν 17ον αἰῶνα ἐφαρμοσθεὶς ὑπὸ ὀνομαστῶν ζωγράφων (Μιχ. Δαμασκηνοῦ, Ἐμμ. Τζανφουρνάρη, Ἐμμ. Λαμπάρδου κλπ.) καὶ ἐπαναλαμβανόμενος ἔκτοτε σχεδὸν ἀπαράλλακτος. Ἐν αὐτῇ τῇ Πάρῳ ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἄλλαι 6 ἢ 7 εἰκόνες τοῦ αὐτοῦ τύπου, ὅστις παλαιότερον μὲν ἐθεωρεῖτο δημιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κρητὸς ζωγράφου τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰ.[1] Ἀνδρέα Ρίτζου (Rico)[2], ἀπεδείχθη δ' ὅμως, ὅτι, ὡς σύνθεσις ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος (1192), ὡς μαρτυρεῖ τοιχογραφία τῆς ἐν Κύπρῳ Παναγίας τοῦ Ἀράκου[3], μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ ἡ Παναγία εἰκονίζεται ὁλόσωμος καὶ ὀρθία φέρουσα ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῶν βραχιόνων της τὸν νεαρὸν Χριστόν, δίκην Ἀναπεσόντος, ἐν ᾧ ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, εἰκονίζονται οἱ δύο ἀρχάγγελοι

---

¹) M. Chadjidakis, Icônes de St Georges des Grecs et de la collection de l'Institut Hellénique, Venise (1962), σ. 40.

²) Ph. Schweinfurth, Gesch. der Russ. Malerei, Haag. 1930, σ. 403 καὶ Wulff-Alpatof, Denkmäler der Ikonenmalerei 222-223.

³) Γ. Α. Σωτηρίου, Α. Ε. 1953-54 εἰς μνήμην Γ. Π. Οἰκονόμου Α', σ. 87 ἑξ. πίν. 1.

κρατοῦντες τὰ σύμβολα τοῦ πάθους. Οὐδ' εἶναι μοναδικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Κύπρου· διότι τοιχογραφίας μὲ ὀρθίαν πάλιν τὴν Παναγίαν καὶ κρατοῦσαν ὕπτιον τὸν νεαρὸν Χριστόν, ὅστις ἔντρομος προσβλέπει τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ κρατοῦντα τὸν σταυρὸν τοῦ Πάθους, συναντῶμεν ἐπίσης κατὰ μὲν τὸν 14ον αἰ. εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Ζίτσας[1] καὶ τοῦ Κόντσε[2] τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, κατὰ δὲ τὸν 15ον (1482) εἰς τὴν Κουμπελίδικην τῆς Καστοριᾶς[3].

Ἡ ἡμετέρα εἰκὼν μὲ τὸ σκοτεινὸν καὶ εἰς ὀλίγα μόνον προέχοντα μέρη φωτιζόμενον πρόσωπον τῆς Παναγίας, τὴν αὐστηρὰν ἱερατικὴν καὶ ἀφηρημένην ἔκφρασιν αὐτῆς καὶ τὰς ἐντελῶς γεωμετρικὰς πτυχὰς τοῦ μαφορίου της, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς καλῆς ποιότητος ἔργον Κρητὸς ζωγράφου τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος, μιμουμένου καὶ αὐτοῦ πιστῶς τὸν τύπον τοῦ Ἀνδρέα Ρίτζου[4].

β) Εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ ὡς Μεγάλου Ἀρχιερέως**. Εἶναι ἐζωγραφημένη ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ ξυλογλύπτου δεσποτικοῦ θρόνου τοῦ κυρίως ναοῦ. (Διαστάσεις 0.43×0.98).

Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται καθήμενος ἐπὶ θρόνου φέρων τὴν ὁλόχρυσον στολὴν ἀρχιερέως καὶ εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ἰω. 8, 12):

ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Ἄλλη ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ κάμπου τῆς εἰκόνος λέγει:

ΙC - ΧC βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων
κ(αὶ) κ(ύριο)ς τῶν κυριευόν-
των κ(αὶ) μέγας ἀρχιερεύς.

Καὶ κατωτέρω:

ΑΨΝΘ' (1759) Ἰουνίου Β'. Διὰ χειρὸς Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ Σιφνίου ἁγιογράφου, ὅστις ἐφιλοτέχνησε καὶ τὴν ὑπεράνω τῆς Ὡραίας Πύλης εἰκόνα τῆς Ἁγ. Τριάδος·

---

1) Vlad. Petkovič, Starinar 1909, I, σ. 64.

2) Lazar Mircovič, Actes du IVe Congrès Internat. des Études byz., Sofia 1936, σ. 132, εἰκ. 65.

3) Ἀ. Ὀρλάνδος ἐν Α.Β.Μ.Ε., τ. Δ', 1938, εἰκ. 94. Βλ. καὶ Στ. Πελεκανίδη, Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1953, πίν. 117α.

4) Ἀπεικόνισιν τῆς Παναγίας τοῦ Ρίτζου εὑρισκομένης ἄλλοτε ἐν Φλωρεντίᾳ σήμερον δὲ εἰς τὴν Reale Galleria τῆς Πάρμας (ὑπ' ἀρ. 447) βλ. παρὰ L. Mircovič ἔ.ἀ., σ. 130 καὶ παρὰ L. Marcucci, Gallerie Naz. di Firenze, I dipinti Toscani κλπ., εἰκ. 28. Ἄλλη αὐθεντικὴ εἰκὼν τῆς Παναγίας τοῦ Ρίτζου μὲ τὰ σύμβολα τοῦ πάθους εὑρίσκεται εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγ. Χριστοδούλου τῆς ἐν Πάτμῳ Μ. Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (εἰκών της ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἄννης Χατζηνικολάου, Πάτμος, Ἀθήνα 1957, πίν. XXXII).

γ) **Τὸ ἐπὶ σοὶ χαίρει τῆς Θεοτόκου** (πίν. 39α, β) (διαστάσεις 0.65 μ.× 1.16 μ.). Ἡ εἰκὼν αὕτη ἦτο ἄλλοτε ἀνηρτημένη εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ νάρθηκος τοῦ κυρίως ναοῦ. Σήμερον φυλάσσεται εἰς τὸ ΒΔ. κελλίον τοῦ συγκροτήματος.

Ὁ πίναξ περιλαμβάνει ὡς κεντρικὸν θέμα τὴν Ἀποθέωσιν τῆς Παρθένου. Ἡ Παναγία εἰκονίζεται πράγματι εἰς τὸ μέσον τῆς εἰκόνος ἐπὶ νέφους, ἔνθρονος καὶ βρεφοκρατοῦσα, πατοῦσα ἐπὶ Χερουβεὶμ καὶ συνοδευομένη ὑπὸ τροχῶν, ἀγγελικῶν ταγμάτων καὶ κεφαλῶν ἀγγέλων. Εὐθὺς ὑπεράνω της παρίσταται, ἐντὸς δύο τεμνομένων πρασίνων τετραγώνων μὲ χρυσᾶς ἀκτῖνας, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, ὑπεράνω δὲ τούτου διαφαίνεται ἀχνὰ μὲ ἀνεμιζόμενον ρόδινον ἱμάτιον, ὁ Παλαιὸς τῆς Ἡμερῶν, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου φέρουσαν σταυρὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *ὁ ἐμὸς κόσμος*.

Κάτωθεν τοῦ νέφους τῆς Θεοτόκου εἰκονίζεται ἀριστερᾷ μὲν ὁ Ἥλιος, δεξιᾷ δ' ἡ Σελήνη καὶ ἀστέρες καὶ ὑπὸ τούτους ὁ ἐν Ἐδὲμ Παράδεισος ὑπὸ μορφὴν προοπτικῶς εἰκονιζομένου τετραγώνου περιβολοτοίχου, μὲ χρυσολιθοκτισμένον τειχίον[1], ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὀρθοῦται ναὸς ρυθμοῦ baroque. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου καὶ μεταξὺ τῶν δένδρων αὐτοῦ προβάλλουν ἀριστερᾷ μὲν ἡ μορφὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἔχοντος εἰς τοὺς κόλπους του τοὺς δικαίους, δεξιᾷ δὲ ἡ τοῦ Δικαίου Ληστοῦ γονατιστοῦ καὶ φέροντος ἐπὶ τῆς ράχεώς του τὸν Σταυρόν. Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ τοῦ παραδείσου ἀποδεικνύουν προσθέτως ἀφ' ἑνὸς ἡ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ περιβολοτοίχου του ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν 4 ποταμῶν τοῦ Παραδείσου (Γεν. β', 10-14) ΦΙCΟΝ - ΓΕΟΝ - ΤΗΓΡΙC ΚΕ ΕΦΡΑΤ(ης) ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐρυθρὰ πρὸ τῶν 3 πυλῶν αὐτοῦ εἰκονιζόμενα Σεραφείμ.

Ἑκατέρωθεν τῶν κεντρικῶν συνθέσεων εἰκονίζονται ἐπὶ νεφῶν ἄνω μὲν καὶ ἀριστερᾷ ὁ ὅμιλος τῶν Ἀποστόλων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πέτρον, κρατοῦντα τὰς κλεῖδας τοῦ Παραδείσου, καὶ τὸν Παῦλον, κρατοῦντα κλειστὸν τὸ Εὐαγγέλιον, κάτωθεν δ' αὐτῶν ὁμὰς ἐστεμμένων καὶ μὴ γυναικῶν εἰς στάσιν ἱκεσίας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ἁγ. Αἰκατερίνην. Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς δύο εἰρημένας ὁμάδας εἰκονίζονται δεξιᾷ ἄνω μὲν ὅμιλος κληρικῶν ἀνδρῶν, κάτωθεν δ' αὐτοῦ πομπὴ γυναικῶν εἰς στάσιν ἱκεσίας. Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζονται σκηναί, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρὸς τ' ἀριστερὰ παριστάνει τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, ἡ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, μὲ τοὺς γονεῖς γονατιστοὺς προσκυνοῦντας τὸ θεῖον βρέφος.

Ἐπιγραφὴ γεγραμμένη εἰς τὸ μέσον τῆς εἰκόνος λέγει:

ΤΟ ΕΠΙ CΙ ΧΕΡΙ — ΤΙC ΘΕ ΟΤΟΚΟΥ

---

1) Πβλ. Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνείαν τῶν ζωγράφων, ἔκδ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σ. 147.

Ἡ εἰκὼν αἰσθητοποιεῖ τὸν εἰς τὴν Θεοτόκον ὕμνον (Θεοτοκίον): «Ἐπὶ σοὶ χαίρει κεχαριτωμένη πᾶσα ἡ Φύσις κλπ.» ὅστις ψάλλεται, κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου κλπ.». (Ν. Βούλγαρι, Κατήχησις Ἱερά, Κέρκυρα 1852, 142. Γ. Βιολάκη, Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις ἄ.χ. σ. 38 § 45).

Ἄλλη πάλιν ἐπιγραφὴ εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ πίνακος, ἤτοι ὑπὸ τὴν παράστασιν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, μᾶς γνωρίζει τὸν φιλοτεχνήσαντα τὴν εἰκόνα ζωγράφον, λέγουσα

ΠΙΥΜΑ ΙΑΚΟΒΟΥ
ΜΟΣΚΟΥ
1704

Τέλος τρίτη ἐπιγραφὴ κάτωθεν τοῦ Παραδείσου μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν ἀφιερωσάντων τὴν εἰκόνα:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Γεοργίου Καριδήτζι κ(αὶ) τῆς συνβίας αὐτοῦ Ἀντωνίνας.

Ὁ ἄλλοθεν ἄγνωστος ἁγιογράφος Ἰάκωβος Μόσκος θὰ ἀνήκει βεβαίως εἰς τὴν γνωστὴν οἰκογένειαν τῶν Κρητῶν ἁγιογράφων Μόσκων[1]. Οὗτος ὅμως, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐξετασθεῖσα εἰκών, ἔχει ὑποστῆ ἰσχυρὰν τὴν Δυτικὴν ἐπίδρασιν.

δ) **Ἁγία Τριὰς καὶ ἡ χειροτονία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου.** Ἡ εἰκὼν αὕτη ἦτο ἄλλοτε ἀνηρτημένη εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ κυρίως ναοῦ, δεξιᾷ τῆς εἰσόδου. Σήμερον φυλάσσεται καὶ αὕτη εἰς τὸ ΒΔ. κελλίον τοῦ συγκροτήματος (πίν. 40α, β). Ἔχει μεγάλας διαστάσεις (1.50×1.80 μ.) περατοῦται δ' ἄνω εἰς ἡμικύκλιον. Διαιρεῖται εἰς δύο ζώνας. Εἰς τὴν ἄνω ζώνην εἰκονίζεται ἡ Ἁγία Τριὰς μὲ τὸν γηραιὸν Πατέρα εὐλογοῦντα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦντα διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν νέον Υἱὸν καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, εὐλογοῦντα ἐπίσης διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦντα διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν τὸ Εὐαγγέλιον. Ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν των καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος, εἰκονίζεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἐντὸς δύο διασταυρουμένων βαθυπρασίνων τετραγώνων. Πατὴρ καὶ Υἱὸς κάθηνται ἐπὶ πολυτελοῦς ἀνακλίντρου πλήρους Σεραφεὶμ καὶ ἀγγέλων, φέροντος ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὴν ἐπιγραφήν:

τρόμῳ σοι λειτουργοῦσι ἀγγελικαὶ λαμπρότητες,

δεξιᾷ δέ:

παρεστῶσαι μέλπουσιν ἀεί.

[1]) Βλ. σχετικῶς Ἀ. Ξυγγόπουλον, Σχεδίασμα ἐκκλησ. ζωγραφικῆς μετὰ τὴν Ἅλωσιν, Ἀθῆναι 1957, σ. 241.

Τέλος εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς συνθέσεως εἰκονίζονται, εἰς μικροτέραν κλίμακα, ὄρθιοι καὶ εἰς στάσιν δεήσεως, ἀριστερᾷ μὲν ἡ Παναγία, πρὸς ἣν ἓν Σεραφεὶμ λέγει, ἐντὸς ἀνεπτυγμένου εἰλητοῦ:

τρισάκτινε ἥλιε, τρισόκλειστον φῶς,

δεξιᾷ δ' ὁ Πρόδρομος, πρὸς ὃν ἄλλο Σεραφεὶμ λέγει ὁμοίως:

τρισὶ γνωριζόμενος, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος.

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ πίνακος εἶναι γεγραμμένη δι' ἐρυθρῶν κεφαλαίων γραμμάτων ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Η ΜΕΓΑΛΟΝΥΜΟΣ Κ(αὶ) Α·Ι·ΔΙΟΣ ΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
ΣΥΝ ΤΗ ΝΟΕΡΑ ΟΥΣΙΑ

Ἡ κάτω ζώνη περιλαμβάνει δύο παραστάσεις. Ἐκ τούτων ἡ δεξιὰ εἰκονίζει εἰς μὲν τὸ βάθος πολλὰ οἰκοδομήματα, συμβολίζοντα, κατὰ τὴν προσγεγραμμένην ἐπιγραφήν, τὴν *Ἁγίαν Σιών*, εἰς δὲ τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὴν ἐξέλευσιν τῶν τιμίων δώρων, τὰ ὁποῖα ὑποδέχεται ὁ δεξιᾷ εἰκονιζόμενος, ὄρθιος καὶ ἀσκεπής, Χριστός, ἐνδεδυμένος στολὴν μεγάλου ἀρχιερέως καὶ εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ Εὐαγγέλιον. Τῆς φερούσης τὰ τίμια δῶρα πομπῆς προηγοῦνται ἄγγελοι, ἄλλοι θυμιῶντες καὶ ἄλλοι κρατοῦντες λαμπάδας ἢ ἑξαπτέρυγα, ἕπονται δὲ γυναῖκες—ἴσως αἱ σύντροφοι τῆς Παναγίας θυγατέρες Σιών, αἵτινες, συμφώνως πρὸς τὴν προφητείαν τοῦ Ἠσαΐου (3, 16) εἶναι πολυτελῶς ἐνδεδυμέναι, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν φέρουσι καὶ καλύπτρας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς.

Εἰς τὴν δεξιᾷ τῆς κάτω ζώνης παράστασιν εἰκονίζεται συμφώνως πρὸς τὴν προσγεγραμμένην ἐπιγραφήν, ἡ

Χειροτονία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου,

ὅστις παρίσταται γονατιστὸς ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ φοροῦντος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν μετὰ μίτρας καὶ εὐλογοῦντος αὐτόν, ἐν ᾧ ἓξ ἄλλα πρόσωπα μετὰ φωτοστεφάνων παρακολουθοῦσι τὴν τελετὴν τῆς χειροτονίας τοῦ Ἰακώβου εἰς πρῶτον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων.

Εἰς τὸ μέσον τῆς κάτω παρυφῆς τῆς εἰκόνος εἶναι γεγραμμένον τὸ ἐν εἰκόνι 20 συμπίλημα, ὅπερ ἀναγινώσκεται:

διὰ χειρὸς Δημητρίου ἱερέως.

Τὸν ἁγιογράφον ἱερέα Δημήτριον, ὅστις, ὡς εἴδομεν, ἐφιλοτέχνησε καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἐλεούσης τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ὁ Γ. Λαμπάκης (Δελτίον Χρ. Ἀρχ. Ἑτ. Α', 1892, σ. 108) χαρακτηρίζει ὡς «ἔγκριτον βυζαντινὸν ἁγιογράφον τοῦ ιε' περίπου αἰῶνος, τὸ πρῶτον ἤδη ἡμῖν γνωριζόμενον» (πρβλ. καὶ Ν. Βέην, Βυζαντίς, Β', σ. 468 σημ.), ταῦτα δ' ἐπαναλαμβάνει τὸ 1912 καὶ ὁ Κ. Ναυπλιώτης (Ἑκατονταπυλιανῆς Πάρου τὰ σωζόμενα σ. 69).

Εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ τιμίου Προδρόμου τῆς Μ. τοῦ Ὄρους Σινᾶ ὁ Κ. Ἄμαντος ἐσημείωσε[1] πολυπρόσωπον εἰκόνα φέρουσαν τὴν ἀχρονολόγητον ἐπιγραφήν: *Χεὶρ Δημητρίου ἱερέως*, τῆς ὁποίας παρέσχε καὶ πανομοιότυπον (εἰκ. 21) Παρεδέχθη δ' ὁ Ἄμαντος α) ὅτι ὁ ἱερεὺς Δημήτριος τῆς εἰκόνος τοῦ Σινᾶ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Πάριον ἱερέα Δημήτριον καὶ ἑπομένως β) ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Σινᾶ εἶναι σύγχρονος πρός τὰς τῆς Πάρου, (τὰς ὁποίας ὁ Λαμπάκης ἐχρονολόγησεν ἀπὸ τοῦ 15ου αἰ.) ἐπειδή, ὡς λέγει, «ἀρχαΐζει, ἀφ' οὗ οἱ ἐν αὐτῇ εἰκονιζόμενοι ἀρχιερεῖς δὲν φέρουν σάκκον καὶ μίτραν ἀλλ' εἶναι ἀσκεπεῖς καὶ φέρουν πολυσταύρια φαιλόνια καὶ ὠμόφορα». Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὅτι τὸ παρασχεθὲν πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Σινᾶ (εἰκ. 21) διαφέρει πάμπολυ τοῦ καλλιτεχνικωτάτου συμπιλήματος (εἰκ. 20), δι'

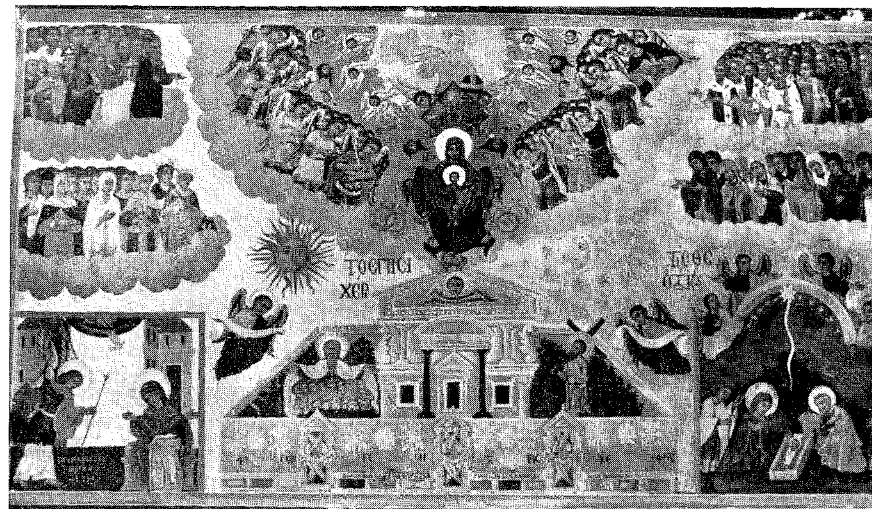
ΧΕΙΡ ΔΗΜΡΙ ΙΕΡΕ

Εἰκ. 21. Ὑπογραφὴ ἱερέως Δημητρίου τῆς Μ. Σινᾶ.

οὗ ὑπογράφει τὰ ἔργα του ὁ Πάριος ζωγράφος—ἐκτὸς ἂν τὸ «πανομοιότυπον» δὲν εἶναι ἀκριβὲς—καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἀμάντου, ὅτι εἰς ἔργα μεταγενέστερα τοῦ 16ου αἰ. οἱ ἀρχιερεῖς δὲν παρίστανται ἄνευ μίτρας καὶ δὲν φέρουν πολυσταύρια φαιλόνια καὶ ὠμοφόρια δὲν εὐσταθεῖ διότι ὑπάρχουσιν ἱκανὰ παραδείγματα περὶ τοῦ ἀντιθέτου, ἀνήκοντα εἰς τὸν 17ον καὶ τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λαμπάκη παρεσύρθη ἐσχάτως καὶ ὁ Γ. Κορρὲς (ἔνθ. ἀν. σ. 121) ὅστις ἀνεκήρυξε τὸν ἱερέα Δημήτριον «ἱκανώτατον ἁγιογράφον, ἄξιον νὰ καταταγῇ μεταξὺ τῶν ἐξεχόντων μεταβυζαντινῶν ἁγιογράφων». Ἐστηρίχθη δὲ πρὸς μόρφωσιν τῆς γνώμης του ταύτης κυρίως εἰς τὴν «ἐξαίρετον ἔκφρασιν» τῶν μορφῶν τῆς εἰκόνος τῆς Ἁγ. Τριάδος. Ἀλλ' ὡς δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς παρατιθεμένης λεπτομερείας τῆς εἰκόνος τῆς Ἁγ. Τριάδος (πίν. 40, β) αἱ ἐν αὐτῇ μορφαί, ἰδίᾳ δὲ αἱ τῆς παραστάσεως τῆς χειροτονίας, πᾶν ἄλλο ἢ «ἐξαίρετον ἔκφρασιν» παρουσιάζουν. Εἶναι τοὐναντίον στεγναὶ καὶ ἀλύγιστοι καὶ μὲ ἀναλογίας σωμάτων οὐχὶ πάντοτε ἀκριβεῖς. Τούτων ἕνεκα τὸν ζωγράφον ἱερέα Δημήτριον τοποθετῶ μᾶλλον εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐὰν δ' οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ζωγράφον τοῦ Σινᾶ καὶ τούτου ἡ εἰκὼν θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

[1] Σιναϊτικὰ μνημεῖα ἀνέκδοτα (Παράρτημα 1 τῶν Ἑλληνικῶν) σ. 48.

α (Σύνολον)

β (Τὸ ἄνω ἥμισυ)

Παροικιά. Καταπολιανή. Φορητὴ εἰκών.
Τὸ ἐπὶ σοὶ χαίρει. Ἔργον Ἰακώβου Μόσκου (βλ. σελ. 77).

Παροικιά. Καταπολιανή. Ἁγ. Τριὰς καὶ χειροτονία Ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Ἄνω, τὸ σύνολον. Κάτω, λεπτομέρεια τῆς χειροτονίας. Ἔργον τοῦ ἱερέως Δημητρίου. (Βλ. σελ. 78).

Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Ὁ Χριστὸς ὡς μέγας ἀρχιερεύς. Ἔργον Βίκτωρος (βλ. σελ. 81).

Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Παναγία τοῦ Πάθους (βλ. σελ. 83).

ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ
(Εἰς τὸ κάστρον)

α) Εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ** ἐπὶ τοῦ τέμπλου (πίν. 41). Διαστάσεις 0.68×0.85.

Ὁ Κύριος εἰκονίζεται ἐν προτομῇ καὶ κατ' ἐνώπιον, μέχρι τῆς ὀσφύος. Φέρει στολὴν μεγάλου ἀρχιερέως ἤτοι πολυτελὲς πολυσταύριον φαιλόνιον, ὠμοφόριον μὲ χρυσοῦς σταυροὺς καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μίτραν (νῦν πρόσθετον ἀργυρᾶν) μὲ παραπενδούλια. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ εὐαγγέλιον, εἰς τὴν ἀριστερὰν σελίδα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται ἡ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (18, 36) εἰλημμένη φράσις:

ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰ ἐκ τοῦ κόσ(μου τούτου ἦν) κλπ.,

ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς, ἡ ἐκ τῆς λειτουργίας εἰλημμένη φράσις:

λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν

Ἡ ἔκφρασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι αὐστηρά, τὸ πρόσωπόν του σκοτεινόν, φωτιζόμενον μόνον κατὰ τὰ ἐξέχοντα μέρη, κατὰ ἁγνῶς κρητικὴν τεχνοτροπίαν. Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ βάθους δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων
καὶ μέγας ἀρχιερεύς.

Τέλος κάτω δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου:

Χεὶρ Βίκτωρος

Ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀρχιερέως ἐφηρμόσθη ἤδη ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐμφανίζεται ὁ Χριστὸς ὁλόσωμος, ἄλλοτε μόνος καὶ ὄρθιος[1] καὶ ἄλλοτε μετέχων πολυπροσώπων συνθέσεων, ὡς π.χ. εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν[2]. Ἐμφανίζεται ὡσαύτως καὶ ἔνθρονος εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Δεήσεως[3]. Τέλος ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰκονίζεται μὲν καὶ εἰς τὴν Δέη-

[1]) Π.χ. εἰς τὸ διακονικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Lesnovo τῆς Π. Σερβίας, 14ου αἰ. Vlad. Petković, La peinture Serbe du Moyen-Age, I, Beograd 1930, πίν. 12β. I. Stefanescu, L'Illustration des liturgies, Ann. de l'Inst. de Phil. et d'Hist. Orientales III, 1935, 80.

[2]) Ἄνευ μίτρας εἰς τὴν Περίβλεπτον τοῦ Μυστρᾶ (Millet, Mon. Byz. de Mistra, πίν. 113,2. 114,1 καὶ 132,2).

[3]) Τύρνοβο Βουλγαρίας. Ναὸς Ἁγ. Πέτρου καὶ Παύλου 14ου αἰ. (B. Filow, Die Altbulgarische Kunst, Bern 1919, πίν. LII). Ἀχρίς. Ναὸς Ζαούμ (1361) (Millet, Rev. Arch. 1908, I, πίν. XI). Καστοριὰ Ἅγ. Ἀθανάσιος (1384) Ὀρλάνδος, ΑΒΜΕ, τ. Δ' (1938), σ. 148.—Πελεκανίδης, Καστοριά, πίν. 150β (μὲ μίτραν καὶ παραπενδούλια). Ἄνευ μίτρας εἰς τὸ Ψαλτήριον τοῦ Μονάχου (14ου αἰ.).

σιν[1], συνήθως ὅμως μόνος, εἴτε ὁλόσωμος εἴτε ἐν προτομῇ[2], ὡς ἐνταῦθα.

Φορηταὶ εἰκόνες μὲ ὑπογραφὴν Βίκτωρος ὑπάρχουσι πλεῖονες[3] κατεσπαρμέναι πολλαχοῦ καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀρχαιοτέρα τούτων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1605, ἡ δὲ νεωτέρα ἀπὸ τοῦ 1694. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι πλείονες τοῦ ἑνὸς Βίκτωρες ἁγιογράφοι. Κατὰ τὸν κ. Ἀ. Ξυγγόπουλον δύο[4]. Ἐκ τούτων ἀρχαιότερος εἶναι ὁ ὑπογράφων τὰς εἰκόνας του ὡς Βίκτωρ ὁ Κρής. Οὗτος δὲ εἰργάσθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος[5], ὁ δὲ ἄλλος Βίκτωρ (πιθανῶς Κερκυραῖος) ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰ. Ὁ Κερκυραῖος αὐτὸς Βίκτωρ ἀρχίζει μὲ ἔργα συντηρητικὰ διὰ νὰ καταλήξῃ μὲ εἰκόνας καθαρῶς ἰταλικοῦ χαρακτῆρος. Ὁ Χριστὸς τοῦ τέμπλου τῆς Πάρου δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ συντηρητικὰ ἔργα τοῦ Κερκυραίου Βίκτωρος, ὁπότε θὰ ἐφιλοτεχνήθη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰ. Ἂν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι εὑρίσκεται εἰς ναὸν τῆς οἰκογενείας Κονταράτου[6], ἥτις ἦλθε πιθανώτατα ἐκ Κρήτης[7] συναποκομίσασα

(Strzygowski, Die Miniaturen des Serb. Psalters πίν. XIVa, Millet, Rev. Arch. 1908, I, σ. 180, εἰκ. 7).

[1]) Τρίπτυχον Μουσείου Μπενάκη Ἀ. Ξυγγόπουλος, Εἰκόνες Μουσ. Μπενάκη, ἀρ. 72, πίν. 50,Β (18ου αἰ. Σίφνος, Ναὸς Ἁγ. Γεωργίου (1635). Λαμπάκης, Βυζ. Πινακοθήκη πίν. 17=Ξυγγόπουλος, Σχεδίασμα ἱστ. θρησκ. ζωγρ. πίν. 51, 1.

[2]) Κέρκυρα Παλαιόπολις (νῦν εἰς Μουσ. Μπενάκη) Λαμπάκης, Δελτ. Χριστ. Ἀρχ. Ἑτ. Δ' 1904, 64=Ξυγγόπουλος, Κατάλ. εἰκ. Μουσ. Μπενάκη ἀρ. 19, πίν. 15β. (εἰκὼν Πέτρου Λαμπάρδου, α' ἡμίσεος 17ου αἰ.). Μουσεῖον Λοβέρδου, ἀριθμοὶ Καταλόγου Παπαγιαννοπούλου - Παλαιοῦ 201, 202, 212, 214, 286, 291. 336. Ζάκυνθος, Μουσεῖον Λ. Ζώης, Ὁδηγὸς Μουσ. Ζακύνθου 1936 ἀρ. 20. Βενετία (1686) (Ν. Δρανδάκης, Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς, ἐν Ἀθήναις 1962, πίν. 37). Μονὴ Φιλοσόφου Γορτυνίας Γριτσόπουλος, Ἡ Μονὴ τοῦ Φιλοσόφου, 1960, σ. 50-51. Ἄρτα Παρηγορήτισσα Ἀ. Ὀρλάνδος, Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης, 1963, εἰκ. 149 (1758) Βενετία, Συλλογὴ Ἑλλην. Ἰνστ. M. Chadjidakis, Icônes ἀρ. 57 καὶ 158 (17ου αἰ.). Βλέπε κατωτέρω καὶ πολλὰ ἄλλα παραδείγματα ἐν Πάρῳ.

[3]) Βλ. κατάλογον αὐτῶν παρὰ L. Mirkovič, Πεπραγμ. Θ' Βυζ. Συνεδρίου Θεσσαλονίκης, Ἀθῆναι 1955, σ. 324. Ἀ Ξυγγοπούλῳ, Σχεδ. ἱστορίας τῆς θρησκ. ζωγρ. μετὰ τὴν Ἅλωσιν, Ἀθῆναι 1957, 210, M. Chadjidakis, Icônes, Venise 1962, σ. 146.

[4]) Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν Ἅλωσιν, Ἀθῆναι 1957, σ. 212 κ.ἑ. τὴν γνώμην ταύτην ὅμως ἀποκρούει ὁ Χατζηδάκης (Icônes, σ. 147), ὅστις θεωρεῖ τὰς ἐπὶ εἰκόνων ἀθηναϊκῶν τινων συλλογῶν ἐπιγραφὰς ὡς πλαστάς.

[5]) Πβλ. Κ. Ἄμαντον, Σιναϊτικὰ Μνημεῖα σ. 57.

[6]) Βλ. σχετικῶς ΑΒΜΕ, τ. Θ', σ. 177.

[7]) Οἰκογένεια Κονταράτου μαρτυρεῖται ἐν Ρεθύμνῳ τῆς Κρήτης δι' ἀφιερωτικῆς ἐπιγραφῆς εἰς φορητὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τοῦ Πάθους, φερούσης τὴν χρονολογίαν 1634. (Ν. Δρανδάκη, Παναγία ἡ Ρεθυμνιώτισσα, Κρητ. Χρον. 1951, σ. 67).

καὶ τὴν ἐξεταζομένην εἰκόνα[1], δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Κρητὸς Βίκτωρος, ὁπότε θὰ πρέπει αὕτη νὰ χρονολογηθῇ ἥμισυν αἰῶνα ἐνωρίτερον.

β) **Παναγία μὲ τὰ σύμβολα τοῦ Πάθους** (πίν. 42). Εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τέμπλου ἀριστερᾷ τῆς Ὡραίας Πύλης. Διαστάσεις 0.67×0.87.

Ἡ Παναγία φέρουσα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ μαφόριον εἰκονίζεται ἐν προτομῇ ἔχουσα καθισμένον τὸν νεαρὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ της βραχίονος. Τὸ παιδίον ἔντρομον πιάνει μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα του τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς μητρός του, στρέφον συνάμα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ὑπεράνω καὶ δεξιᾷ εἰκονιζόμενον ἀρχάγγελον Γαβριήλ, κρατοῦντα τὸν σταυρόν, ἐν ᾧ συμμετρικῶς πρὸς αὐτὸν εἰκονίζεται ἀριστερᾷ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ κρατῶν τὴν λόγχην καὶ τὸν κάλαμον μὲ τὸν σπόγγον. Πλὴν ὅμως τῶν δύο τούτων ἀγγέλων ἡ εἰκὼν πλουτίζεται καὶ μὲ ἄλλους ἀγγέλους. Ἐκ τούτων δύο εἰκονίζονται κατὰ τὰς δύο ἄνω γωνίας αἰωρούμενοι συμμετρικῶς καὶ κρατοῦντες διὰ τῆς μιᾶς χειρός των τὸ στέμμα καὶ τὸν φωτοστέφανον τῆς Παναγίας, ἐν ᾧ δύο ἄλλοι εἰς τὰς κάτω γωνίας τοῦ πίνακος κρατοῦσι τοὺς ἀγκῶνας τῆς Παρθένου. Τέλος τέσσαρες ἀκόμη πτερωταὶ κεφαλαὶ εἰκονίζονται ἀνὰ δύο περὶ τὸ μέσον τῆς εἰκόνος ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου τῆς εἰκόνος ὑπάρχει δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ συνήθης εἰς τὴν παράστασιν ταύτην ἐπιγραφή: *ἡ ἀμό-λυντος*[2].

Ἡ ἐπιμελοῦς ἐργασίας εἰκών, ἀκολουθοῦσα τὴν κρητικὴν τεχνοτροπίαν παρουσιάζει προφανῆ τὴν ἰταλικὴν ἐπίδρασιν (πτερωταὶ κεφαλαὶ καὶ στάσεις τῶν τε ἱπταμένων καὶ τῶν κάτω ἀγγέλων), ἀνήκει δὲ πιθανῶς εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἰδιαιτέρως φροντισμένον εἶναι τὸ πρόσωπον τῆς Παναγίας μὲ τὴν εὐθεῖαν ρῖνα καὶ τὰς καμαρωτὰς ὀφρῦς του.

γ) Εἰκὼν **Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης**. Εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τέμπλου δεξιᾷ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ (διαστάσεις 0.68×0.80). Ἑκατέρωθεν τοῦ κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ πίνακος εἰκονιζομένου Σταυροῦ τῆς Σταυρώσεως παρίστανται καθήμενοι οἱ ἅγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη. Ὁ Ἅγ. Κωνσταντῖνος φορεῖ ἐσωτερικῶς κόκκινον χιτῶνα μὲ χρυσᾶ ἐνυφασμένα κοσμήματα, ἄνωθεν δ' αὐτοῦ χλαμύδα χρυσοπάρυφον πορπουμένην πρὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ καταπίπτουσαν ἐπὶ τῆς ράχεως. Ἡ Ἁγ. Ἑλένη φορεῖ κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ σκοτεινόχρωμον μανδύαν κοσμούμενον μὲ δικεφάλους ἀετούς (ἀετάριον).

---

[1]) Εἰδικαὶ συνθῆκαι συναφθεῖσαι ἐπέτρεψαν τὴν κατὰ τὸν ἑνετοτουρκικὸν πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν ἐξαγωγὴν ἐκ Κρήτης ἱερῶν λειψάνων, εἰκόνων καὶ γενικῶς ἐκκλησιαστικῶν ἔργων. Βλ. σχετικῶς G. Gerola, Atti dell'Ist. R. Accad. di Scienze ed Arti 1903. Degli Agiati in Roveretto. Σειρὰ 3η τ. IX, 1903, σ. 3-40.

[2]) Ἡ αὐτὴ παράστασις τιτλοφορεῖται ἐνίοτε καὶ ὡς «ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων» ἢ καὶ ὡς «ἡ Φοβερὰ προστασία».

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζονται ἀριστερᾷ μὲν ὁ Ἥλιος δεξιᾷ δ' ἡ Σελήνη, εἰς δὲ τὸ μέσον ὁ Χριστὸς ἐντὸς τριῶν ἐπαλλήλων ῥόμβων, θέτων μὲ τὰς δύο του χεῖρας στέμμα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἁγ. Ἑλένης.

Πέριξ τῆς κεντρικῆς ταύτης παραστάσεως εἰκονίζονται, εἰς μικροτέραν κλίμακα, σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, ἐν αἷς καὶ ἡ Κοίμησις αὐτοῦ. Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς κεντρικῆς εἰκόνος ὑπάρχει γεγραμμένη διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή :

ΑΧΠΘ (1689). *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ*(εο)*ῦ Μελετίου ἱερομονάχου Κ*(ον)*ταράτου.*

Ἡ οἰκογένεια τῶν Κονταράτων ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοῦ 1652 εἰς κτητορικὰς ἐπιγραφὰς ναῶν τῆς Πάρου (βλ. ΑΒΜΕ, Θ' ἀρ. 37, 45, 63) ὡς καὶ εἰς νοταριακὸν κώδικα τῶν ἐτῶν ἀπὸ 1685 ἕως 1716 ἀποκείμενον σήμερον εἰς τὸ Ἀρχεῖον Ἱστορίας τοῦ Ἑλλην. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Αὐτὸς δ' οὗτος μάλιστα ὁ παπα Μελέτιος φέρεται ὡς νοτάριος Πάρου εἰς τὸν εἰρημένον κώδικα (φ. 1,2). Ὡς δὲ προκειμένου περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ εἴπομεν δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἦλθον ἐκ Κρήτης οἱ Κονταρᾶτοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κρητικοῦ πολέμου (1644 - 1669) καὶ νὰ ἐγκατεστάθησαν εἰς Πάρον. Γόνος τῆς οἰκογενείας ταύτης θὰ εἶναι πιθανῶς ὁ ἱερομόναχος Μελέτιος, ὅστις καὶ ἀφιέρωσε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου εἰς τὸν ὁμώνυμον ναὸν κτισθέντα ὑπὸ τῶν Κονταράτων, ὡς συνάγεται ἐκ φωνηεντολίπου συμπιλήματος (ΚΤΡ) λαξευμένου ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς εἰσόδου [1].

Βιβλιογραφία. Ἐμμ. Σαγκριώτης, Μεσ. Γράμμ. Β' (1934-35) σ. 249, ὅστις ἀντὶ χεὶρ Βίκτωρος ἀνέγνωσε χεὶρ Ἕκτωρος. Π. Μαθιόπουλος, Πάρος, 1963 σ. 38. Γιάννη Μιχαηλίδη, Μία ἐκκλησία στὴν Πάρο, 1951.

δ) Εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ ἐνθρόνου** (πίν. 43 α). Εὑρίσκεται ἐντὸς χωριστοῦ προσκυνηταρίου τοποθετημένου ἀριστερᾷ τοῦ τέμπλου (διαστάσεις 0.49×0.80). Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἔνθρονος καὶ κατ' ἐνώπιον, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν εὐαγγέλιον. Φορεῖ χιτῶνα κόκκινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαθυπράσινον ἱμάτιον μὲ πολλὰς χρυσοκονδυλιάς. Οἱ ὀφθαλμοί του στρέφονται πρὸς τὰ δεξιά, ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου του εἶναι ἤρεμος, μειλιχία, τὰ χαρακτηριστικὰ κανονικά, ἡ χεὶρ ὡραῖα σχεδιασμένη, αἱ παρειαὶ ῥοδίζουσαι μὲ ἐλαφρὰν καστανὴν φωτοσκίασιν προσδίδουσαν τὸν ὄγκον. Τὰ φωτεινὰ χρώματα μαρτυροῦσι τὴν μίμησιν παλαιολογείου προτύπου. Εἶναι ἔργον ἀρίστης τέχνης, ἴσως τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰ., εἰσαχθὲν εἰς τὴν νῆσον πιθανῶς ἔξωθεν. Ἡ εἰκὼν ἔχει ἀνάγκην συντηρήσεως.

[1]) Βλ. σχετικῶς Α.Β.Μ.Ε., τ, Θ', σ. 177 καὶ σημ. 2.

ε) **Εἰκὼν Παναγίας ἐνθρόνου βρεφοκρατούσης.** Εὑρίσκεται εἰς ἰδιαίτερον, συμμετρικῶς τοῦ πρώτου, εὑρισκόμενον προσκυνητάριον, δεξιᾷ τοῦ τέμπλου. (Διαστάσεις 0.44×0.89). Τέχνη λεπτὴ καὶ σύγχρονος πρὸς τὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ.

ϛ) **Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ** ἐν προτομῇ καὶ κατ' ἐνώπιον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς προσκομιδῆς (διαστ. 0.70×0.77). Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ὑψωμένον τὸ ξίφος τὸ ὁποῖον ἔχει ἀνασπάσει ἐκ τῆς θήκης του (φηκάρι), διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνεπτυγμένον εἰλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφήν :

τοὺς μὴ καθαρᾷ καρδίᾳ προσιόντας τῷ καθαρῷ θείῳ ναῷ τούτῳ ἀσυμπαθῶς μου τὴν σπάθην ἐκτείνω τῷ φασφάνῳ μοι τῷδε τῷ φλεγοστρόφῳ[1].

Καλῆς τέχνης, ἀλλὰ πιθανώτατα ἐπεζωγραφημένη.

ΝΑΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ

(Παραπλεύρως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου).

α) Εἰκὼν **Χριστοῦ** ἐπὶ τοῦ τέμπλου (πίν. 43 β) (διαστάσεις 0.64×0.75). Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐν προτομῇ καὶ κατ' ἐνώπιον ἀτενίζων τὸν θεατήν. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ ἐσταχωμένον εὐαγγέλιον. Φορεῖ χιτῶνα πορφυροῦν μετὰ χρυσοῦ σημείου (clavus) καὶ ἱμάτιον βαθυπράσινον μὲ πτυχὰς δηλουμένας διὰ σκοτεινοτέρων πρασίνων γραμμῶν. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου εἶναι αὐστηρὰ ἀλλ' ἐστερημένη πνευματικότητος. Ἡ τεχνοτροπία τῆς εἰκόνος κατὰ μίμησιν τῆς κρητικῆς. Ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζεται ἀνὰ εἷς ἄγγελος ἐν προτομῇ ἐντὸς κύκλου εἰς μικροτέραν κλίμακα. Παρὰ τοὺς ὤμους τοῦ Κυρίου δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἡ ἐπιγραφή :

Πῆμα Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου - ΑΧΜΘ (=1649).

Ὁ αὐτὸς ζωγράφος ἐξετέλεσεν εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς Τσηπίδο καὶ Λεῦκες (βλ. κατωτέρω).

β) **Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.60×0.68 μ.). Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ πίνακος εἰκονίζεται βαίνων πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ κεκαμμένον τὸ ἀριστερὸν γόνυ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, φορῶν ἀνοικτοκόκκινον χιτῶνα καὶ πράσινον μὲ ἄσπρα φῶτα ἱμάτιον. Ἀπέναντί του κάθηται ἐπὶ θρόνου μὲ κυλινδρικὴν ῥάχιν ἡ Παρθένος, ἐνδεδυμένη ἀνοικτοπράσινον ἱμάτιον. Αὕτη φέρει τὴν δεξιὰν πρὸ τοῦ στήθους ἐν ᾧ διὰ τῆς κάτω διευθυνομένης ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ τὴν ἠλακάτην. Μεταξὺ Γαβριὴλ καὶ Παναγίας εἰκονίζεται δένδρον.

[1]) Πβλ. Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων, ἐκδ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, σ. 283.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐχάριστον ἔκφρασιν τῆς Παναγίας, ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου εἶναι στυγνὴ καὶ ἄχαρις. Τέλους 17ου ἢ ἀρχῶν 18ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
(Τοπογρ. διάγρ. Παροικιᾶς ἀρ. 14).

Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου ἀλλ' ἀχρυσώτου τέμπλου του εὑρίσκονται, ἑκατέρωθεν τῆς Ὡραίας Πύλης, ἀνὰ δύο μεγάλαι εἰκόνες διαστ. 0.67×0.95: τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ ἀνὰ δύο Ἱεραρχῶν.

α) Ὁ **Χριστὸς** ἐν προτομῇ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν

ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ μέγας ἀρχιερεύς,

φέρει στέμμα τὸ ὁποῖον κρατοῦν δύο ἑκατέρωθεν προσιπτάμενοι ἄγγελοι. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον μὲ τὴν ἐπιγραφήν (Ἰω. 18,36):

ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου κλπ. καὶ
λάβετε φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα κλπ.

Εἶναι ἐνδεδυμένος πολυσταύριον φαιλόνιον, ἐφ' οὗ κόκκινον ἐπιρριπτάριον.

Κάτω ἀριστερᾷ ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου Θ(εο)ῦ Ἰω(άννου)
ἱερέως Καριστινοῦ χωρεπισκόπου

Ὁ αὐτὸς χωρεπίσκοπος Ἰωάννης Καρυστινὸς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν κτητορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μαρμαρίνου ὑπερθύρου τοῦ ναοῦ (ΑΒΜΕ Θ', σ. 200, ἀρ. 20), ἥτις φέρει τὴν χρονολογίαν 1692. Ἄρα καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ἀφιερωθεῖσα ὑπὸ τοῦ κτήτορος, θὰ εἶναι τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰ.

β) **Παναγία** τύπου Ὁδηγητρίας μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Ἡ ἐγγυήτρια τῶν ἁμαρτωλῶν,

φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέμμα, τὸ ὁποῖον κρατοῦσι δύο προσιπτάμενοι ἄγγελοι. Σύγχρονος πρὸ τὸν Χριστόν.

γ) Ὁ **Χριστὸς** νεαρός, εὐλογῶν, δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πρὸ ἁγίας Τραπέζης (διαστ. 0.67×0.98 μ.). Εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ξυλίνου συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης.

Ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου σου Ἀντωνίου
Σκυφιάνου.

Τέλους 18ου αἰῶνος. Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Σκυφιάνος ἀπαντᾶται ἐπανειλημμένως εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου διὰ τὰ ἔτη 1724, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1736, 1739, 1742 (Σκιφιάνος, παπα Σπυρίδος), βλ. καὶ Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστ. Δικαίου, τ. 8 σ. 159.

δ) Τέσσαρες **Ἱεράρχαι** ὁλόσωμοι καὶ κατ' ἐνώπιον, ἀνὰ δύο εἰς τὰ ἄκρα διαμερίσματα τοῦ τέμπλου ἤτοι δεξιᾷ μὲν ὁ Ἅγ. Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας μὲ μίτραν καὶ ὁ Ἅγ. Ἰάκωβος ὁ Πέρσης μὲ καφτάνι, ἀριστερᾷ δὲ ὁ Ἅγ. Κύριλλος καὶ ὁ Ἅγ. Σπυρίδων.

ε) **Ἅγ. Γεώργιος.** Φορητὴ εἰκὼν ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου παρὰ τὴν θύραν (διαστ. 0.50×1.06 μ.). Εἰκονίζεται ἑτοιμαζόμενος νὰ φονεύσῃ τὸν δράκοντα. Πέριξ μικραὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου, ὡς π.χ. τὰ εἴδωλα τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ὁ Ἅγιος γονατιστὸς πρὸς δεξιά.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΜΑΡΙΝΗΣ
(Τοπογρ. διαγρ. ἀριθμ. 13). Εἰς τὸ μαρμάρινον τέμπλον.

α) **Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα**, τύπου Ὁδηγητρίας (πίν. 44) (διαστ. 0.64×0.88 μ.).

Ἡ Παναγία φέρουσα χιτῶνα βαθυπόρφυρον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀνοικτότερον πορφυροῦν μαφόριον μετὰ χρυσῆς παρυφῆς κρατεῖ τὸν νεαρὸν Χριστὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Οὗτος ἐνδεδυμένος χιτῶνα πορτοκαλιόχρουν μὲ χρυσοκονδυλιές, εὐλογεῖ διὰ τῆς τεταμένης δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου. Τόσον ἡ Παναγία ὅσον καὶ ὁ Χριστὸς ἔχουσι στάσιν ἱερατικὴν καὶ ἔκφρασιν γαληνιαίαν. Ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος μιμεῖται προφανῶς παλαιότερον, βυζαντινὸν[1] πρότυπον, ὅπερ ἠκολούθησε καὶ ὁ Μιχαὴλ Δαμασκηνός, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῆς εἰκόνος μας πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27 εἰκόνα τοῦ Δαμασκηνοῦ τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας (Chadjidakis, Icônes, πίν. 19), ἔνθα παρατηρεῖται ἡ αὐτὴ καὶ ἐνταῦθα ἀσύμμετρος διάταξις τῆς χρυσῆς παρυφῆς τοῦ μαφορίου τῆς Παναγίας. Ἀγνῶς κρητικῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀγνώστου τεχνίτου.

β) **Χριστὸς** μέγας ἀρχιερεύς. Εἰς τὸ τέμπλον. Λίαν σκοτεινός.

γ) **Ἅγ. Παντελεήμων.** Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου. Διαστ. 0.70×1.10. Ὁ ἰατρὸς ἅγιος φορεῖ στολὴν κοκκίνην κρατεῖ δὲ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κιβώτιον ἐπίμηκες (νάρθηκα) ἐν ᾧ τὴν δεξιὰν φέρει πρὸ τοῦ στήθους. Ἂν καὶ ἡ εἰκὼν εἶναι σκοτεινὴ ὅμως διακρίνει τις τὴν καλὴν τέχνην της. Κάτω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἁγίου, ὑπάρχει γεγραμμένη διὰ κιτρίνου χρώματος ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Γεωργίου
καὶ ἡ χρονολογία *1636*

---

[1] Τὸν αὐτὸν ἀριβῶς τύπον παρουσιάζει καὶ φορητὴ εἰκὼν 14ου αἰ. τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (G. Sotiriou, Guide du M. Byz. Nº 177, σ.92. Ὁ αὐτὸς περ. Θεολογία, τ. 27, 1956, εἰκ. 6).

δ) **Παναγία**, τύπου γλυκοφιλούσης, ἀριστεροκρατούσης. Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου (διαστ. 0.45×0.67 μ.). Φορεῖ ἀνοικτὸν κόκκινον μαφόριον, ὁ δὲ Χριστὸς πράσινον ἱμάτιον. Τὸ χρυσοῦν βάθος ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ γαλάζιου ἐλαιοχρώματος. Τέλους 18ου αἰῶνος.

ε) **Παναγία**, ἔνθρονος βρεφοκρατοῦσα. Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου (διαστάσεις 0.46×0.77μ.). Ὁ θρόνος πεποικιλμένος μὲ καγκελλάκια. Τὰ πρόσωπα πολὺ φροντισμένα. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο ἄγγελοι ἐν προτομῇ ἐπὶ νεφῶν.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ
(τῆς συνοικίας Θολάκια. Τοπογρ. διαγρ, ἀριθμ. 8).

α) **Παναγία Ὁδηγήτρια.** Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου. Πολὺ μετρίας τέχνης (διαστάσεις 0.57×0.85).

Κάτω διὰ λευκῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Μανουὴλ Ἀλησάφη

β) **Ἅγ. Ἀνάργυροι.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.60×0.84 μ.). Μετρίας τέχνης. Εἰς τὸ κάτω μέρος διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Ἐμανουὴλ
κ(αὶ) τῆς συμβίας αὐτοῦ Ἀνούσας.

Τέλους 17ου ἢ ἀρχῶν 18ου αἰ.

Ὁ ἀφιερωτὴς τῶν εἰκόνων Μανουὴλ Ἀλησάφης ἐτάφη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἰδιοκτήτου ναοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ σχετικὴ ἐπιγραφὴ (Α.Β.Μ.Ε. Θ', σ. 204, τ. ἀρ. 24).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ** καὶ

β) **Παναγία Ἐλεοῦσα** ἐν προτομῇ. Καλῆς τέχνης εἰκόνες εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ.

ΝΑΟΣ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΑΓΟΡΑΣ
(Τοπογρ. διάγραμμα ἀρ. 27)

α) **Παναγία** ἐπὶ τοῦ ξυλίνου τέμπλου (διαστάσεις 0.54×0.80). Εἶναι τύπου Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης φέρει δὲ τὴν ἐπιγραφήν:

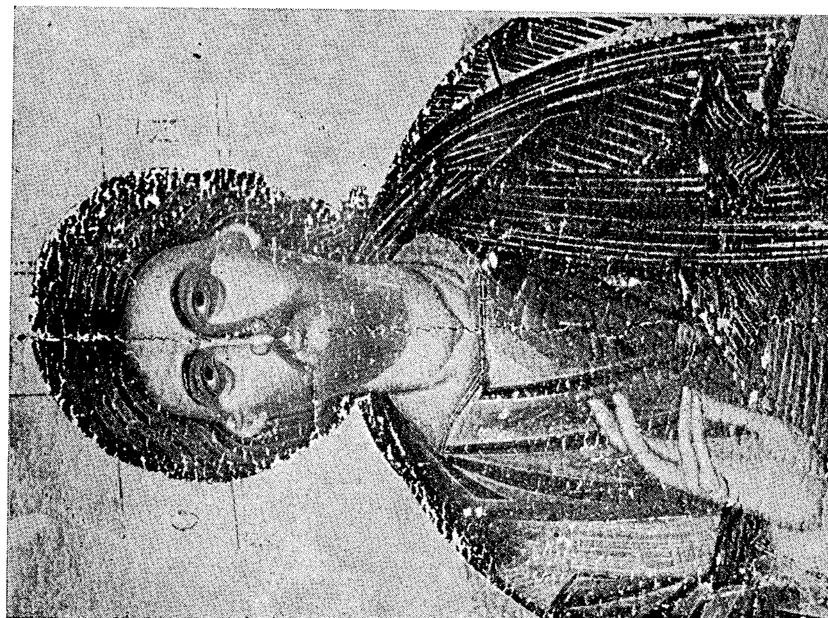
ΜΡ ΘΥ ἡ Παντάνασσα.

Φορεῖ χιτῶνα βαθυπράσινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ καστανέρυθρον μαφόριον· Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος χιτῶνα ἐλαιόχρουν μὲ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ κοκκίνην ζώνην καὶ ἐπ' αὐτοῦ κεραμόχρουν ἱμάτιον μὲ χρυσᾶς γραμμάς.

Κάτω ἀριστερᾷ ἐπὶ τοῦ κάμπου εἰκονίζεται οἰκόσημον (τὸ ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν λεγόμενον σημεῖον) ὅπερ ἐντὸς φυλλοκοσμήτου κεντρικῆς ἐλλείψεως εἰκονίζει ὄρθιον λέοντα κρατοῦντα ὀρθίαν ῥάβδον, πέριξ δ' αὐτῆς ἄνω μὲν

β. Παροικιά. Ναὸς Εὐαγγελιστρίας. Χριστὸς τοῦ τέμπλου. Ἔργον ἱερομονάχου Δαμασκηνοῦ (βλ. σελ. 85).

α. Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Χριστὸς ἔνθρονος. Λεπτομέρεια (βλ. σελ. 84).

Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Μαρίνης. Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα (βλ. σελ. 87).

Νάουσα. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανασίου. Ἅγ. Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας.
Ἔργον Νικοδήμου μοναχοῦ (βλ. σελ. 95).

Νάουσα. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανασίου. Ὁ Ζωηφόρος Ἄρτος. Ἔργον Ἀνδρέου Μοστράτου. (Βλ. σελ. 96).

τὰ γράμματα Μ καὶ Ν, κάτω δὲ δεξιᾷ C τοῦ συμμετρικοῦ πρὸς τ' ἀριστερὰ γράμματος ἐξαλειφθέντος. Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ οἰκοσήμου τοῦ ἀφιερωτοῦ, ἴσως τοῦ Μ(α) Ν(ουὴ)λ—['Αλι] C(άφη).

β) **Χριστός,** ὡς μέγας ἀρχιερεύς, ἐν προτομῇ εἰς τὸ τέμπλον (διαστάσεις 0.54×0.90 μ.). Ἐνδεδυμένος πολυσταύριον φαιλόνιον καὶ μὲ μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ιω. 18, 36):

Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Ἐσθὴς ἀργυρᾶ καλύπτει τὴν χεῖρα καὶ τὸν φωτοστέφανον αὐτοῦ.

Κάτω ὡραῖον κυματιστὸν κόσμημα. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Χριστοῦ ἐγράφη ἐκ νέου μὲ νεωτερικὰ γράμματα, τὸ δὲ παλαιὸν χρυσοῦν βάθος τῆς εἰκόνος ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ βαθέος πρασίνου ἐλαιοχρώματος.

γ) **Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστάσεις 0.55×0.76). Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς ρομφαίαν διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνεπτυγμένον εἱλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἀνορθόγραφος ἐπιγραφή:

Ὁρᾶς με τὸ ὅπλον πρὸς μάχην ἐναντίον ξιφηφόρος δάραχος εἰμοὶ τῆς πύλης τὸν γοῦν ἀναιδῶς εἰσελθεῖν βουλειθέντα στρέφω κατ' αὐτοῦ τὴν σπάθην καὶ τὸ ξύφος.

δ) **Θεία λειτουργία.** Εἰς τὸ καταπέτασμα τῆς Ὡραίας Πύλης (διαστάσεις 0.68×1.03 μ.). Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ὄρθιος, ὄπισθεν Ἁγ. Τραπέζης συνοδευόμενος ὑπὸ ἓξ ἱεραρχῶν ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν. Κάτω εἰκονίζονται καὶ τὰ σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν.

Ἐπιγραφὴ διὰ μελανῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ πρασίνου κάμπου τῆς εἰκόνος λέγει:

Μνήστιτι Κύριε τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Σαμουὴλ ἱερομονάχου

Πολὺ μετρίας τέχνης εἰκὼν τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟΝ ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
(πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν).

Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου φορητὴ εἰκών (διαστάσεις 0.53×0.88).

α) **Χριστὸς ὁ Φωτοδότης.** Εἰκονίζεται καθήμενος μέσῳ κοκκίνου προσκεφαλαίου ἐπὶ θρόνου μετὰ κυλινδρικῆς ράχεως. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ματθ. 11, 28):

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες κλπ.

Φορεῖ χιτῶνα βαθυπράσινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀνοικτὸν ἱμάτιον μὲ πολλὰς χρυσοκονδυλιάς.

Καλῆς τέχνης τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Ἁγ. Παρασκευή.** Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου (διαστάσεις 0.58×1.05). Ἡ ἁγία κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν σταυρὸν τῆς Σταυρώσεως, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἔχει ὀρθίαν πρὸ τοῦ στήθους μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω.

ΝΑΟΣ ΕΛΕΟΥΣΗΣ

(Ἀριθμ. τοπογρ. διαγράμματος 25).

α) **Χριστός, μέγας ἀρχιερεύς.** Ἐπὶ τοῦ ξυλίνου τέμπλου (διαστάσεις 0.57×0.90). Εἰκονίζεται ἐν προτομῇ. Πλὴν τοῦ προσώπου—17ου αἰ.—τὸ ὑπόλοιπον ἔχει ἀνακαινισθῆ τὸ 1908.

β) **Πρόδρομος.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστάσεις 0.52×0.90 μ.). Εἰκονίζεται ὁλόσωμος, πτερωτὸς καὶ κατ' ἐνώπιον. Φορεῖ μηλωτὴν κοκκίνην καὶ ἐπ' αὐτῆς πράσινον ἱμάτιον. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνεπτυγμένον εἰλητὸν ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ματθ. 4, 17. Ἀποκ. 22, 17):

Οὗτος ἐστιν ὅν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε ὅτι πρῶτος μου ἦν. Μετανοῦτε ἤγγυκε γὰρ ἡ βασηλήα/τ(ῶν οὐρανῶν)·

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ

(μονόκλιτος βασιλικὴ παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν).

(Τοπογρ. διαγράμματος ἀρ. 23).

α) **Παναγία βρεφοκρατοῦσα.** Φορητὴ εἰκὼν ἀνηρτημένη ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου (διαστάσεις 0.65×0.92).

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος εἰκονίζεται ἡ Παναγία ἀριστεροκρατοῦσα τὸν νεαρὸν Χριστὸν καὶ πέριξ αὐτῆς τὰ πρόσωπα καὶ αἱ φράσεις τοῦ Στιχηροῦ ἰδιομέλου τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Χριστουγέννων[1]. Οὕτω εἰς τὸ μέσον μὲν καὶ ἀριστερᾷ εἰκονίζονται οἱ *Μάγοι* μὲ τὰ *δῶρα* καὶ κάτωθεν αὐτῶν δύο μελῳδοί: Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς μὲ σαρίκι καὶ ἴσως Κοσμᾶς ὁ Μαϊουμᾶ μὲ κουκούλλιον. Ὁ Δαμασκηνὸς κρατεῖ εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

Τί σοι προσενέγκωμεν X(ριστ)ὲ ὅτι ὤφθης ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς ἕκαστον γὰρ κλπ.

Δεξιᾷ ἡ *Γῆ προσφέρουσα τὸ σπήλεον* καὶ ὑπ' αὐτὴν ἡ *Ἔρημος τὴν φάτνην*. Ἄνω εἰς τὸ βάθος εἰκονίζεται ὄρος, ἀριστερᾷ τοῦ ὁποίου τρεῖς *ἄγγελοι ψάλλουσι τὸν ὕμνον* καὶ τέταρτος ἀγγέλλων εἰς τοὺς *ποιμένας τὸ θαῦμα*.

Κάτω δεξιᾷ διὰ λευκῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

† Δέησις τῶν δούλ(ων) τοῦ Θ(εο)ῦ Φιλίππου κ(αὶ) τῆς συμβ(ίας) αὐτοῦ Ἑλένης κ(αὶ) τ(ῶν) γονέ(ων) αὐτῶν.

Τέχνη καλὴ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος.

[1]) Βλ. Μηναῖον Δεκεμβρίου ἐκδ. Βενετίας 1895, τ. IV 192 καὶ Konrad Onash, Das Weihnachtsfest im Orthodoxen Kirchenjahr, 1958, σ. 243.

ΟΙΚΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΡΕΤΤΑ

πλησίον τοῦ ἀνωτέρω Ἁγ. Ἰωάννου, παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν.

α) **Παναγία τοῦ Πάθους.** Εἰκὼν μεγάλων διαστάσεων 0.84×1.12 μ. μὲ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἡ ἀμόλυντος*.

Ἡ Παναγία εἰκονίζεται ἀριστεροκρατοῦσα τὸν νεαρὸν Χριστόν. Φορεῖ πράσινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαθυπόρφυρον μαφόριον, κρατεῖ δὲ μὲ τὰ μακροδάκτυλα χέρια της τὰ δύο χέρια τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι ἐνδεδυμένος κίτρινον χιτῶνα καὶ κόκκινον ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές. Τὸ παιδίον στρέφει ἔμφοβον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ὑπεράνω πετῶντα ἀρχάγγελον Γαβριήλ, ὅστις κρατεῖ τὸν σταυρὸν τοῦ πάθους ἐν ᾧ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, εἰκονιζόμενος συμμετρικῶς ἄνω ἀριστερᾷ, κρατεῖ τὴν λόγχην καὶ τὸν σπόγγον. Λόγῳ τοῦ φόβου τοῦ παιδίου ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τὸν ἀριστερὸν πόδα του τὸ σανδάλιον.

Τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας μὲ τὰ ὡραῖα καὶ ἁδρὰ χαρακτηριστικὰ περιβάλλει σήμερον νεώτερος ἀργυροῦς στέφανος.

Τὴν εἰκόνα ἀναφέρει ὁ Ἐμμ. Σαγκριώτης[1], ὅστις προσθέτει ταύτην τὴν ἐνδιαφέρουσαν λεπτομέρειαν, ὅτι, καθ' ἃ οἱ κάτοχοι τῆς εἰκόνος ὁμολογοῦσιν, ὑπῆρχεν ὑπὸ τὴν εἰκόνα «ἐπιγραφὴ

χεὶρ Γεωργίου Βλαστοῦ

καὶ χρονολογία, ἧς δὲν ἐνθυμοῦνται τὰ δύο τελευταῖα τῶν δεκάδων καὶ τῶν μονάδων (ψηφία) ἐνθυμοῦνται δὲ τὰ δύο πρῶτα (16. .) ἐξήλειψαν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἐσχάτως οἱ ἐπιδιορθώσαντες αὐτὴν μοναχοί».

Ἔχομεν λοιπὸν ἐνώπιον ἡμῶν ἔργον, δυστυχῶς ἐπεζωγραφημένον, τοῦ ἁγιογράφου Γεωργίου Βλαστοῦ ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, ἐκτελέσαντος δὲ καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς νήσου (Μάρμαρα, Τσηπίδο) ἔργα, τὰ ὁποῖα διασώζουσι τὴν ὑπογραφήν του, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω.

β) **Ἄκρα ταπείνωσις** (διαστ. 0.25×0.30). Φέρει τὴν ἀνακαινισμένην ἐπιγραφὴν

Ἴδε ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται πρὸ τοῦ σταυροῦ κατὰ τὰ ἄνω ²/₃ τοῦ σώματος ἐντὸς σαρκοφάγου, συμφώνως πρὸς παλαιὰ βυζαντινὰ πρότυπα, γυμνός, φέρων μόνον κολόβιον περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ ἔχων τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας. Ἡ κεφαλή του κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τ' ἀριστερά, ἡ δὲ κόμη του καταπίπτει ἀφθόνως ἐπὶ τῶν ὤμων του. Δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ του εἰκονίζονται, λοξῶς ὄρθια, ἡ λόγχη καὶ ὁ κάλαμος. Καλῆς τέχνης τοῦ 17ου αἰῶνος.

γ) **Παναγία γλυκοφιλοῦσα** (μικροδιαστάσεων 0.16×0.20) ἀρχῶν 18ου αἰῶνος.

[1]) Μεσαιων. Γράμματα, τ. Β' (193-435), σ. 251.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΜΟΝΗ ΛΑΓΓΟΥΒΑΡΔΑΣ

Αἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ: Χριστός, Ἱεράρχαι, Ἅγ. Πάντες καὶ Ζωοδόχος Πηγή, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ πρὸς Β. προσκυνηταρίου ἡ εἰκονίζουσα τοὺς Ἁγ. Ἀποστόλους[1] εἶναι πᾶσαι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰ. ἔργα τοῦ ἱεροδιακόνου Ἱεροθέου[2], τοῦ μετέπειτα χειροτονηθέντος ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου Ἱεροθέου Πραουδάκη[3]. Τούτου ἕνεκα δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ αὐτάς.

α) **Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Εἰκονίζεται, ὡς συνήθως (ἅτε φύλαξ τῆς πύλης) ἐπὶ τοῦ θυροφύλλου τῆς προσκομιδῆς.

Ὁ ἀρχάγγελος ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολὴν καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ρομφαίαν, διὰ δὲ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς ζυγόν, πατεῖ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ σώματος θνήσκοντος ἀνδρός, ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ἡ προσγεγραμμένη φράσις:

φρῖξον ψυχή μου τὰ δρώμενα

Μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ ἀρχαγγέλου ὑπάρχει ἡ χρονολογία

1766 Ἀπριλίου

κάτω δέ, ἀριστερᾷ, εἰκονίζεται καὶ ὁ δωρητὴς τῆς εἰκόνος, ἡγούμενος τῆς μονῆς, κρατῶν κομβοσχοίνιον καὶ παρ' αὐτόν, διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ἡ ἐπιγραφὴ

ΝΕ(οφύτου) Μον(αχοῦ) καὶ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ

καὶ ἔτι περαιτέρω παρὰ τὸν θνήσκοντα:

ἀνοικτίρμων κε ἀμετονόητος

Ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος ἡγούμενος Νεόφυτος (Καλουδᾶς) διετέλεσεν ἡγούμενος Λαγγουβάρδας ἐπὶ ὁλόκληρον τριακονταετίαν[4] (1757-1787).

---

[1]) Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐξωγραφήθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Πραουδάκη κατά τινα μεταγενεστέραν ἐπίσκεψίν του εἰς τὴν μονήν, φέρει δὲ κάτωθεν τὴν ἐπιγραφήν:

μνήσθητι κύριε τοῦ δούλου σου Καλινίκου προσκυνητοῦ

[2]) Οὕτω ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐνθρόνου, μεγάλου Ἀρχιερέως, ἀναγινώσκομεν:

Διὰ χειρὸς Ἱεροθέου ἱεροδιακόνου αωνη' (1858).

Ὡσαύτως ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῶν Ἁγ. Πάντων εὕρηται ἡ ἐπιγραφή:

μνήσθητι Κύριε τοῦ ἀναξίου καὶ ἁμαρτωλοῦ δούλου σου Ἱεροθέου Ἱερομονάχου τοῦ κοπιάσαντος ἐν τῇδε τῇ μονῇ αωνη' Ἰουλίου ε'.

[3]) Ὅρα λεπτομερέστερον περὶ τούτου Ἐμμ. Σαγκριώτην, Ἱστορία τῆς ἐν Πάρῳ Ἱ. Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Λογγοβάρδας, ἐν Πύργῳ 1926, σ. 132.

[4]) Ἐμμ. Σαγκριώτου, Ἱστορία τῆς Ἱ. Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Λογγοβάρδας, ἐν Πύργῳ 1926, σ. 24 καὶ 26.

Τὸ θέμα τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ κρατοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς σπάθην διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἄλλοτε ζυγὸν καὶ ἄλλοτε τὴν ψυχὴν τοῦ θνήσκοντος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πατεῖ, εἶναι σύνηθες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ἀπεικονίσεις του ἔχομεν καὶ εἰς τοιχογραφίας, ὡς π.χ. εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐν Αἰτωλίᾳ Μονῆς Μυρτιᾶς[1] (18ου αἰ.), καὶ εἰς φορητὰς εἰκόνας[2], συνήθως ὅμως ἐπὶ τοῦ θυροφύλλου τῆς προσκομιδῆς, ὡς εἴδομεν καὶ εἰς τὴν Καταπολιανήν (βλ. ἀνωτέρω σ. 70) καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους ναοὺς τῆς Πάρου.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ (Μετόχιον Μ. Λαγγουβάρδας).

Ναὸς σταυροειδὴς ἐγγεγραμμένος μετὰ τρούλλου[3].

α) **Χριστὸς ἔνθρονος.** Ἐπὶ τοῦ ξυλοχρυσογλύπτου τέμπλου (διαστ. 0.80×1.00 μ.) Κάθηται ἐπὶ θρόνου μπαρόκ. Φορεῖ χιτῶνα κόκκινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὠχροφόδινον ἱμάτιον. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ φράσις (Ματθ. 11, 28):

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες κλπ.

Κυρία ἐπιγραφή (τὰ γράμματα νεωτερικά, ἀνακαινισθέντα):

ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου

Καλῆς κρητικῆς τεχνοτροπίας. Περὶ τὸ 1700.

β) **Παναγία** ἔνθρονος βρεφοκρατοῦσα. Ἐπεζωγραφήθη τὸ 1853.

γ) **Ἅγ. Πέτρος καὶ Παῦλος.** Κρατοῦν ὁμοίωμα τῆς Ἐκκλησίας.

δ) **Σύναξις τῶν Ἀρχαγγέλων.**

Αἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα γ καὶ δ εἰκόνες εἶναι νεώτεραι.

---

[1]) Ἀ. Ὀρλάνδος, Α.Β.Μ.Ε., τ. Θ' (1961), σ. 110 εἰκ. 13.

[2]) Εἰκὼν εἰς Λένινγκραδ (Felicetti-Liebenfels, Gesch. der byz. Ikonenmalerei, 1956, πίν. 98 Α). Εἰκὼν Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ Μ. Προδρόμου Λακωνίας (Κ. Ζησίου, Βυζαντὶς Α, 131). Εἰκὼν Μουσ. Λοβέρδου, ἀρ. καταλ. 74 (τοῦ 1734). Δύο εἰκόνες τῆς Συλλογῆς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἑλλην. Ἰνστιτούτου Βυζ. καὶ Μεταβυζ. Σπουδῶν (M. Chadjidakis, Icônes, ἀρ. 60 καὶ 233, 18ου αἰ., μὲ τὴν αὐτὴν καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴν παρὰ τὸν θνήσκοντα:

ἀνοικτίρμων καὶ ἀμετανόητος

καὶ μὲ τὸν ἀρχάγγελον κρατοῦντα, ὡς ἐν Λαγγουβάρδᾳ, ζυγόν). Τὴν ἐπανευρίσκομεν τέλος καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν μικρὰν θύραν τοῦ τέμπλου τοῦ ἐν Ναούσῃ ναοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου κλπ.

[3]) Ἀναφέρεται ἤδη τὸ 1717 ὑπὸ τοῦ Pitton de Tournefort, Relation d'un voyage du Levant, Lyon 1717, τ. 1, σ. 246 καὶ περαιτέρω ὑπὸ τοῦ Pasch van Krienen, Breve descrizione dell'Arcipelago, 1773, σ. 123.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ

15΄ ΒΔ. τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων. Μικρὸς μονοκάμαρος μετὰ ψευδοθόλου. Ἐπὶ τοῦ πτωχικοῦ ξυλίνου τέμπλου του:

α) **Παναγία.** Τύπου Ὁδηγητρίας (διαστάσεις 0.35×0.50). Κρατεῖ τὸν Χριστὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Οὗτος φορεῖ σκοτεινόχρωμον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατάκοσμον ἱμάτιον, εὐλογεῖ δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου. Κάτω δεξιᾷ ὑπάρχει μικρὰ εἰκὼν τοῦ Προδρόμου.

Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνος διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησυς τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Γεοργίου ἱερέος
Μοστράτου κὲ σακελαρίου Ναούσης
1812 Μαρτίου 15

Εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Γεωργίου Μοστράτου, ὅστις, κατ' ἐνθύμησιν ἐπὶ λειτουργικοῦ βιβλίου[1], ἀπέθανε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1813.

Περὶ τῆς τέχνης του θὰ εἴπωμεν ἀργότερον.

β) **Χριστὸς** ἐν προτομῇ (διαστάσεις 0.35×0.52). Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τοῦ κατὰ τοῦ Ἰωάννην (8, 12) εὐαγγελίου φράσις:

Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Κάτω δεξιᾷ ὑπὸ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Χὴρ ἱερέος Μοστράτου 1812.

γ) **Ἅγ. Φίλιππος καὶ Τρύφων (Φήλυπος καὶ Τρίφονας).** Εἰκονίζονται ἀμφότεροι ὄρθιοι καὶ κατ' ἐνώπιον. Ὁ Ἅγ. Φίλιππος φορεῖ πράσινον χειριδωτὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαθυπόρφυρον ἱμάτιον. Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, τὴν δὲ ἀριστερὰν φέρει πρὸ τοῦ στήθους.

Ὁ Ἅγ. Τρύφων, νέος ἀγένειος, φορεῖ στρατιωτικὴν στολὴν μὲ θώρακα καὶ χλαμύδα. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλαδευτήρι διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς δόρυ. Ἐπὶ τοῦ εἰλητοῦ τὸ ὁποῖον κρατεῖ ὁ Φίλιππος ἀναγινώσκομεν τὴν ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην (1, 45) Εὐαγγελίου φράσιν:

εὑρίκαμεν Ἰησοῦν τὸν ιὸν τοῦ Ιοσὶφ τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ
ὃν ἔγραψε Μοσῆς

ΝΑΟΥΣΑ[2]

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ (εἰς τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ χωρίου)

α) **Χριστὸς ἔνθρονος.** Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου (διαστ. 0.66×

[1]) Παν. Μαθιοπούλου, Ἡ Πάρος, σ. 34, σημ. 2.

[2]) Πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον Ναουσαῖον ἱερέα Κωνστ. Ἀλιφέρην καὶ τὸν ἀξιότιμον ἰατρὸν κ. Ὄθωνα Κάπαρην, οἵτινες πολὺ ὑπεβοήθησαν τὸ ἔργον μου τῆς ἀνιχνεύσεως τῶν εἰκόνων Ναούσης, ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν θερμοτάτας εὐχαριστίας.

0.86). Ὁ Σωτὴρ φέρων χιτῶνα κόκκινον καὶ ἱμάτιον ἐπίσης κόκκινον μὲ πολλὰς χρυσοκονδυλιάς, κάθηται ἐπὶ θρόνου μπαρόκ, πατεῖ δ' ἐπὶ πορφυροῦ ὑποποδίου. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ, ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς σελίδος ἡ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον (11, 28) Εὐαγγελίου φράσις:

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ
ἀναπαύσω ὑμᾶς,

ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης (ἔνθ. ἀν. 11, 29):

ἄρατε τὸν ζυγόν ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶος εἰμὶ
καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

Ὑπὸ τὸν θρόνον ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Πόθου ἱερέος τοῦ Τριανταφίλου.

Κάτω δεξιᾷ εἰκονίζεται εἰς μικρὰν κλίμακα ὁ ἀφιερώσας τὴν εἰκόνα ἱερεὺς γονατιστὸς καὶ μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας πρὸ τοῦ στήθους.

Τέχνη μετρία τοῦ τέλους τοῦ 17ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

β) **Ἅγ. Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (πίν. 45) (διαστ. 0.72×0.92 μ.).

Ὁ Ἅγιος ἱεράρχης εἰκονίζεται καθήμενος ἐπὶ θρόνου. Φορεῖ χιτῶνα πορτοκαλιόχρουν καὶ ἐπ' αὐτοῦ πολυσταύριον φαιλόνιον μετ' ὠμοφορίου καὶ ἐπιγονατίου. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ὁ Ἅγιος εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ποιμαντορικήν του ῥάβδον. Οἱ σταυροὶ τοῦ φαιλονίου του εἰκονίζονται ὡς ἐὰν τοῦτο ἦτο ἐντελῶς ἐπίπεδον, μὴ παρακολουθοῦντες δηλ. τὰς πτυχώσεις του, αἵτινες δηλοῦνται μόνον διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος. Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ἡ ἰσχυρὰ ἐκφραστικὴ δύναμις τοῦ βλέμματος τοῦ Ἱεράρχου.

Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνος ἡ ἐπιγραφή:

χεὶρ Νικοδήμου μοναχοῦ αχϞε΄ (=1695).

Ὁ μοναχὸς Νικόδημος (τοὐπίκλην Γεραρδῆς) ἤκμασε κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐξετέλεσε δὲ καὶ πολλὰς ἄλλας εἰκόνας, περὶ τῆς τέχνης τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος.

γ) **Παναγία βρεφοκρατοῦσα.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου. Διαστ. 0.68×0.88. Ὠοειδές, λεπτοκαμωμένον πρόσωπον ἐκτελεσμένον μὲ πολὺ ἁπαλὴν φωτοσκίασιν, μαρτυροῦσαν δυτικὴν ἐπίδρασιν. Ἐπιγραφὴ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων:

Ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων.

δ) **Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.** Ἐπὶ τοῦ βημοθύρου τοῦ τέμπλου. Ὑπὸ τὰς εἰκόνας τοῦ Γαβριὴλ καὶ τῆς Παρθένου ἐξ ἡμισείας ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Μακαρίου μοναχοῦ.

Εἰς τὰ δύο κάτω διάχωρα ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος.

ε) **Ὁ ζωηφόρος ἄρτος** (πίν. 46). Ἐπὶ τοῦ συρτοῦ ξυλίνου παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης. Εἰκονίζεται κάτωθεν κατακόσμου τόξου ἰσλαμικῆς μορφῆς 17ου αἰ. Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐνταῦθα νεαρός, ἀναδυόμενος κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐκ κατακόσμου Ἁγίου Ποτηρίου. Ἐνδεδυμένος βαθυπράσινον, χειριδωτὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κόκκινον ἱμάτιον, ἵσταται κατ' ἐνώπιον εὐλογῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τοὺς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα ἱσταμένους ἀγγέλους, φοροῦντας κιτρινωπὸν χιτῶνα καὶ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον, κρατοῦντας δέ, μέσῳ τοῦ ἱματίου των, ἀνημμένας λαμπάδας.

Μεταξὺ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ Ἁγ. Ποτηρίου εὕρηται γεγραμμένη διὰ λευκῶν γραμμάτων, ἡ ἐπιγραφή:

ΔΕΗCIC ΤΟΥ| ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(εο)Υ| ΜΑΚΑΡΗΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ
καὶ διὰ χηρὸς ἀνδρέου μοστράτου.

Τὸ θέμα τοῦ ζωηφόρου ἄρτου εἶναι εὐχαριστιακόν, ἀπεικονίζει δὲ τὰ χωρία τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (6, 48):

ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς

καὶ (6, 50):

οὗτος ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις
ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ,

ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου τῆς Μεταλήψεως ἀπεικόνισις τοῦ Χριστοῦ, αἰσθητοποιεῖ τὴν φράσιν τοῦ κατὰ Ματθαῖον (26, 26) Εὐαγγελίου καὶ τῆς λειτουργίας:

λάβετε φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον κλπ.
καὶ *πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον* κλπ.

Ἡ παράστασις τοῦ ζωηφόρου ἄρτου ἐφηρμόσθη κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνους. Τὸ παλαιότερον μέχρι τοῦδε γνωστὸν γραπτὸν παράδειγμα εὑρίσκεται τὸν μὲν 15ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐαγγελίστριαν τοῦ Μυστρᾶ[1], τὸν δὲ 16ον εἰς εἰκόνα τοῦ Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας[2], μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφοράν, ὅτι ἐκεῖ οἱ ἄγγελοι δὲν ἵστανται ἁπλῶς ἀλλὰ κρατοῦν γονατιστοὶ τὸ Ἅγ. Ποτήριον. Τὸ αὐτὸ

[1]) Millet, Monum. byz. de Mistra, πίν. 135,3.
[2]) M. Chadjidakis, Icônes, πίν. 32, ἀρ. 47.

θέμα συναντῶμεν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὰ κεντήματα[1] καὶ ἱεροὺς πέπλους.

Ὁ ἁγιογράφος Ἀνδρέας Μοστρᾶτος ἔδρασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐξετέλεσε δ' ἐν Πάρῳ καὶ ἄλλας εἰκόνας, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ζωηφόρου ἄρτου, εἰργάσθη δ' ὅμως καὶ ἔξω τῆς πατρίδος αὐτοῦ, π.χ. ἐν Ἀμοργῷ[2]. Ἡ τέχνη του εἶναι πολὺ ἀνωτέρας ποιότητος ἀπὸ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ του.

ϛ) **Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Εἰκονίζεται καὶ ἐδῶ ἐπὶ τῆς ξυλίνης θύρας τῆς προσκομιδῆς (διαστ. 0.82×1.92 μ.). Ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολήν, μὲ θώρακα κατάκοσμον ἐξ ἀρχαίων κεφαλῶν, κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ὑψωμένον τὸ ξίφος, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ζυγόν. Τὸ παχουλόν του πρόσωπον παρουσιάζει μαλακὴν διαβάθμισιν τόνων μαρτυροῦσαν μίμησιν παλαιοῦ προτύπου τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως

Πατεῖ ἐπὶ ἐπιθανατίου ἀνδρός, παρὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν αἱ ἐπιγραφαί:

Φρῖξον ψυχή μου τὰ δρώμενα

καὶ κατωτέρω

ὁ ἀνελεήμων καὶ ἀμετανόητος.

Δεξιᾷ, παρὰ τὴν πτέρυγα τοῦ ἀρχαγγέλου, ἐζωγραφήθη εἰκονίδιον τῆς Ἁγ. Εὐγενίας, κατ' ἀπαίτησιν βεβαίως τῆς ὁμωνύμου ἀφιερωτρίας τῆς εἰκόνος, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς πληροφορεῖ ἡ διὰ κεφαλαίων γραμμάτων προσγεγραμμένη ἐπιγραφή:

ΔΕΗΣΙC ΤΗC ΔΟΥΛΗC ΤΟΥ Θ[εο]Υ
ΕΥΓΕΝΙΑC ΜΟΝΑΧΗC

Προσθέτομεν ἐν τέλει α) ὅτι εἰς τὰ κάτω θωράκια τοῦ τέμπλου εἰκονίζονται, ὡς συνήθως, σκηναὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης. *Ἡ ἐξορία τοῦ Ἀδὰμ — ἡ θυσία τοῦ Ἀβραὰμ — τὸ Γενέσιον τοῦ Προδρόμου*, καλῆς λαϊκῆς τέχνης, καὶ β) ὅτι εἰς τὴν κόγχην τῆς προσκομιδῆς ἀπόκειται καλῆς τέχνης τετράτοξος πίναξ (διαστ. 0.50×0.74) ὀνομάτων μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ ἱερέως, στεφόμενος ὑπὸ ἀετώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ἡ Δέησις, ἔνθα ὅμως τὴν θέσιν τοῦ Προδρόμου κατέχει ὁ Ἅγ. Ἀθανάσιος.

Σχετικὴ ἐπιγραφὴ λέγει:

μνήσθητι Κ(ύρι)ε τῶν δούλων τοῦ Θ(εο)ῦ Ἀνφιλοχήου ἱερομονάχου κ(αὶ) τῶν γονέων αὐτοῦ.

Ὁ αὐτὸς Ἀμφιλόχιος ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἐπιτάφιον πλάκα τοῦ ἔτους 1717 (Α.Β.Μ.Ε. τ. Θ', σ. 214, ἀρ. 53).

[1]) Εὐγενίας Βέη-Χατζηδάκη, Ἐκκλησιαστικὰ κεντήματα τοῦ Μουσείου Μπενάκη, Ἀθῆναι 1963, ἀρ. 76, 88, 90, 93, 95.
[2]) Βλ. σχετικῶς Ἀντ. Μηλιαράκην ἐν Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑτ. τ. Α', 1883, 597. Ναὸς Ἀναλήψεως: *διὰ χειρὸς Ἀνδρέου Μοστράτου 1757.*

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου.

α) **Χριστός.** Ἐπὶ τοῦ ξυλοχρυσογλύπτου τέμπλου (πίν. 33) (διαστ. 0.68×0.90 μ.). Εἰκονίζεται εἰς φυσικὸν μέγεθος μέχρις ὀλίγον κάτω τῆς ὀσφύος. Εἶναι ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν μετὰ μίτρας. Στιχάριον καὶ σάκκος παρουσιάζουν πολὺ στενὰς τὰς χειρίδας. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ἰω. 15, 1):

ἐγὸ ημὺ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθυνὴ καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεοργός ἐστιν.
Πᾶν κλῆμα ἐν ἐμὴ μὶ φέρειν καρπὸν κλπ.

Εἰς τὰς δύο ἄνω γωνίας τοῦ πίνακος ἀνὰ εἷς ἄγγελος γονατιστὸς ἐπὶ νέφους, κρατεῖ ἕνα κύκλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ συντετμημένη ἐπιγραφὴ *IC-XC*. Ἀφ' ἑτέρου ἑκατέρωθεν τῶν ὤμων τοῦ Χριστοῦ εἶναι γεγραμμένη δι' ἀνακαινισθέντων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ μέγας ἀρχιερεύς.

Τόσον ἡ γλυκερὰ ἔκφρασις τοῦ προσώπου καὶ τὸ σχῆμα τοῦ γενείου, ὅσον καὶ ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεως τῆς εἰκόνος τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰ παλαιὰ βυζαντινὰ πρότυπα.

Εἰς τὴν κάτω παρυφὴν τοῦ πίνακος εὕρηται γεγραμμένη διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Γεωργίου ἡερέος Μοστράτου
Χαρτοφύλαξ καὶ διὰ χηρὸς αὐτοῦ 1788 Μαρτίου.

Κατὰ ταῦτα ἡ εἰκὼν εἶναι συγχρόνως ἀφιέρωμα καὶ ἔργον τοῦ ἱερέως καὶ χαρτοφύλακος Γεωργίου Μοστράτου, εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὁποίου περιῆλθεν ἀργότερον ὁ ναὸς τοῦ Θεολόγου. Ὁ αὐτὸς ζωγράφος ἐξετέλεσε πιθανώτατα καὶ τὰς κοσμούσας τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοιχογραφίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐγράψαμεν λεπτομερῶς εἰς τὴν σελ. 62 καὶ ἑξῆς τοῦ παρόντος τεύχους.

Ὁ Γεώργιος Μοστρᾶτος εἰργάσθη ἐν Ναούσῃ κατὰ τὸ β' ἥμισυ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὰ ἔργα του εἶναι μετρίας καλλιτεχνικῆς ποιότητος. Τελευταῖον ἐξ αὐτῶν φαίνεται νὰ εἶναι αἱ εἰκόνες τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Φιλίππου παρὰ τοὺς Ἁγ. Ἀποστόλους. Αὗται ἐξετελέσθησαν, ὡς εἴδομεν (σ. 94) τὸ 1812, ἓν ἔτος δηλ. πρὸ τοῦ θανάτου του (1813).

β) **Παναγία.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.74×0.92). Εἶναι τύπου Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης τὸν Χριστόν. Ἐπιγραφὴ *ΜΡ-ΘΥ ἡ Ὁδηγήτρια.* Ἄνω δύο ἄγγελοι ἐντὸς μικρῶν κύκλων. Ὁ Χριστὸς φορῶν κόκκινον ἱμάτιον μὲ πολλὰς χρυσοκονδυλιάς, εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ συνεπτυγμένον εἱλητόν. Καλῆς κρητικῆς τεχνοτροπίας.

γ) **Πρόδρομος** εἰκονίζεται εἰς τὸ στενὸν ἄκρον δεξιὸν τμῆμα τοῦ τέμπλου. Λόγῳ ἐλλείψεως χώρου εἰκονίσθη στενόμακρος.

δ) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος.** Εἶναι τοποθετημένος ἐπὶ χωριστοῦ προσκυνηταρίου δεξιᾷ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.70×0.90). Ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰκονίζεται καθήμενος ἐπὶ σκίμποδος ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως, πλησίον μικρᾶς τραπέζης. Ἐνδεδυμένος κοκκινωπὸν ἱμάτιον στρέφει τὰ βλέμματά του ἄνω δεξιᾷ πρὸς τὸ ἐμφανιζόμενον ἀκτινοβόλον Ἅγ. Πνεῦμα, τοῦ ὁποίου ἀκούει τὴν φωνὴν λέγουσαν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». Τὴν ῥῆσιν ταύτην ὑπαγορεύει ὁ Ἰωάννης εἰς τὸν ἀπέναντί του παρὰ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, ἐπὶ σκίμποδος ὁμοίως, καθήμενον μαθητήν του Πρόχορον. Οὗτος γράφει τὴν ῥῆσιν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον διὰ γραφίδος, τὴν ὁποίαν ἐμβαπτίζει εἰς τὸ ἐπὶ τῆς τραπέζης μελανοδοχεῖον. Εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου εἶναι κρεμασμένη θήκη περιέχουσα εἱλητὰς μεμβράνας. Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζεται ἡ Μετάστασις τοῦ Θεολόγου.

Ἡ τέχνη τῆς περιγραφείσης εἰκόνος εἶναι πολὺ ἀνωτέρας ποιότητος ὅλων τῶν ἄλλων τοῦ ναοῦ. Ἀκολουθεῖ καὶ εἰκονογραφικῶς καὶ τεχνικῶς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Γεωργίου Μοστράτου, ὡς φρονεῖ ὁ Ἐμμ. Σαγκριώτης (Μεσ. Γρ. Β' σ. 261) συμπληρώνων τὴν εἰς τὴν κάτω παρυφὴν τοῦ πίνακος ἐπιγραφὴν

χεὶρ Γεωργίου τοῦ (δυσανάγνωστος)

πάντως ὄχι Μοστράτου ἀλλὰ *Δακωρ.* (ώνια). Βλέπε τὸ σχετικὸν πανομοιότυπον (εἰκ. 22).

Εἰκ. 22 Πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰκόνος Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Τὸ ἔργον ἀνάγεται ἀσφαλῶς εἰς τὸν 17ον αἰῶνα.

ε) **Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Μετρίας τέχνης εἰκὼν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς προσκομιδῆς. Ὁ Ἀρχάγγελος κρατῶν τὴν ἀνεσπασμένην ῥομφαίαν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ζυγόν, πατεῖ, ὡς συνήθως, ἐπὶ ἐξηπλωμένου θνήσκοντος ἀνδρός, παρὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐπιγραφή:

ὁ ἀνελεήμων καὶ ἀμετανόητος

Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:
ΔΕΗCΙC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΕΡΑCΗΜΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ

ς) **Ὁ Ζωηφόρος Ἄρτος.** Εἰκονίζεται καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ξυλίνου συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης.

Τέλος εἰς τὰ κάτω θωράκια τοῦ τέμπλου εἰκονίζονται ἀριστερᾷ μὲν ἡ *ἐξορία τῶν πρωτοπλάστων*, δεξιᾷ δὲ οἱ *Τρεῖς Ἱεράρχαι* καὶ ὁ *Ἅγ. Στυλιανός*, κρατῶν, ὡς συνήθως, εἰς τὰς ἀγκάλας του μικρὸν παιδίον.

ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Βασιλικὴ μονοκάμαρος.

α) **Ὁ Χριστὸς** ἐν προτομῇ (πίν. 47). Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου. (Διαστ. 0.62×0.85). Ὡς δηλοῖ καὶ ἡ προσγεγραμμένη ἐπιγραφὴ ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐδῶ ὡς *Παντοκράτωρ*. Ἐνδεδυμένος κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον, εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ὄρθιον ἐσταχωμένον Εὐαγγέλιον, ὅπερ παρουσιάζει ταύτην τὴν πρωτοτυπίαν, ὅτι, ἀντὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ περίβλημά του, ὡς συνήθως, πολυτίμους λίθους ἢ παραστάσεις ἐκ τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, παρουσιάζει τὴν μίαν τῶν ὄψεων αὐτοῦ ὡς φορητὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, εἰκονιζομένης ἐν προτομῇ καὶ κατ' ἐνώπιον μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα ὁριζοντίως πρὸ τοῦ στήθους καὶ τὴν ἀριστερὰν ὑψουμένην μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω ἤτοι εἰς στάσιν δεήσεως.

Ἡ ἔκφρασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἤρεμος καὶ πραεῖα, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου κανονικώτατα καὶ μὲ ἀκρίβειαν σχεδιασμένα, τὸ δὲ πλάσιμον λεπτομερὲς καὶ φροντισμένον. Ἡ ὅλη τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεως ἀκολουθεῖ τὴν κρητικὴν σχολήν.

Εἰς τὴν κάτω παρυφὴν τῆς εἰκόνος εὕρηται, διὰ μελανῶν κεφαλαίων γραμμάτων, ἡ ἐπιγραφή :

ΔΕΗCIC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(εο)Υ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΙC -1741
Κ(ΑΙ) ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΕΡΕΟC

Κατὰ ταῦτα ἡ καλῆς τέχνης εἰκὼν αὕτη εἶναι τῶν μέσων περίπου τοῦ 18ου περίπου αἰῶνος. Τὸν ἀφιερωτὴν ἱερέα Δημήτριον ὁ Π. Μαθιόπουλος (Πάρος σ. 34) θεωρεῖ καὶ ὡς τὸν ζωγράφον τῆς εἰκόνος, ὅπερ ἀβέβαιον.

β) **Παναγία γλυκοφιλοῦσα.** Εἰς τὸ τέμπλον. (Διαστ. 0.54×0.65 μ.). Ἡ μετρίας τέχνης εἰκὼν αὕτη καλύπτεται, ἐξαιρέσει τοῦ προσώπου, ὑπὸ ἀργυρᾶς ἐσθῆτος ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει χαραχθῇ ἡ ἐπιγραφή :

δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Βασιλείου ἱερέος

γ) **Ὁ Χριστὸς μέγας ἀρχιερεὺς** (διαστ. 0.51×0.70 μ.). Μετρίας τέχνης εἰκών. Φέρει κάτω διὰ λευκῶν κεφαλαίων γραμμάτων τὴν ἐπιγραφήν :

δι ἐξόδου Νηκολάου ἱερέος Ρενιέρι κέ σ(υμβίας;)
χείρ .... (χαρτο)φήλαξ Μ(οσ)τράτ/ου

Τέλους 18ου αἰῶνος.

Μέλη τῆς οἰκογενείας Ρενιέρη ἀναφέρονται εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου δύο: ὁ σακελίων Ρενιέρης, διὰ τὰ ἔτη 1733, 1741 καὶ 1751, καὶ ὁ Θεοδωρῆς διὰ τὸ ἔτος 1751 (φ. 180).

δ) **Ἁγ. Ἀναστασία ἡ φαρμακολύτρια.** Διαστ. 0.54×0.64. Μετριωτάτης τέχνης εἰκὼν φέρουσα κάτω δεξιᾷ τὴν ἐπιγραφήν :

Δέξε δέησιν ω μάρτης βασιλείου ιερέος καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ
ΑΩΔ' (=1804).

ε) **Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ** (διαστ. 0.60×0.95 μ.). Ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνος παρίσταται κάτωθεν σπηλαίου, ἐντὸς λίκνου, τὸ θεῖον βρέφος. Ἑκατέρωθεν τοῦ λίκνου εἰκονίζονται γονατιστοὶ καὶ μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας πρὸ τοῦ στήθους ἀριστερᾷ μὲν ἡ Παρθένος, δεξιᾷ δ' ὁ Ἰωσήφ. Κάτω ἀριστερᾷ εἰκονίζεται ποιμὴν εἰς στάσιν «καλοῦ ποιμένος» ἤτοι μὲ τὸ πρόβατον ἐπὶ τῶν ὤμων. Δεξιᾷ τρεῖς μάγοι μὲ σαρικοειδῆ ἀνατολικὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Ἄνω ἀριστερᾷ πολλοὶ ἄγγελοι, δεξιᾷ δ' ἄλλος ἄγγελος ἀγγέλλων τὸ θαῦμα εἰς ἔκθαμβον ποιμένα, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ 8 προβάτων.

Δεξιᾷ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου εἶναι γεγραμμένη δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ χρονολογία *αψκδ'* (=1724).

Ἡ ἀπεικόνισις τῆς Παναγίας γονατιστῆς πρὸ τοῦ βρέφους συναντᾶται κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἰς τὰς κρητικὰς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγ. Ὄρους[1] καὶ τῶν Μετεώρων[2], ὡς καὶ εἰς φορητὰς εἰκόνας τοῦ Μουσείου Μπενάκη[3] καὶ τῆς Συλλογῆς Ἑλένης Σταθάτου[4]. Πολὺ συνήθης ὅμως εἶναι εἰς τὴν Δύσιν[5]. Ἡ παράστασις τῆς ἡμετέρας εἰκόνος συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς Ἑρμηνείας τῶν ζωγράφων (86 § 5) γραφόμενα, διότι δὲν εἰκονίζει μόνον τὴν Παναγίαν ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰωσὴφ γονατιστὸν πρὸ τοῦ βρέφους.

ϛ) **Ὁ ἀσπασμὸς Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης.** Εἰς τὴν ποδιὰν τοῦ τέμπλου ἀριστερᾷ.

ΝΑΟΣ ΘΕΟΣΚΕΠΑΣΤΟΥ

Μονόκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου.

Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον φέρει ἐντὸς δύο μικρῶν ἐλλειψοειδῶν μεταλλίων δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἀναθέσαντος αὐτό:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ — Σπήρου Βατζέλι

[1]) Μονὴ Σταυρονικήτα (1546) Millet, Athos, Les peintures, πίν. 168,3 Μ. Δοχειαρίου (1653), Millet, ἔνθ' ἀν. πίν. 222,5) Ἅγ. Νικόλαος Λαύρας (1560) Millet, ἔνθ. ἀν., πίν. 257,3.

[2]) Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Évangile, σ. 94, εἰκ. 35.

[3]) Ἀ. Ξυγγόπουλος, Εἰκόνες τοῦ Μουσείου Μπενάκη, ἀρ. 52, σ. 75 (μέσων τοῦ 17ου. αἰ.).

[4]) Ἀ. Ξυγγόπουλος, Συλλογὴ Ἑλένης Σταθάτου, ἐν Ἀθήναις 1951, ἀρ. 8, σ. 11, πίν. 8 (τοῦ 1658).

[5]) Βλ. προχείρως τὸ ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ, Ἑνετικῆς τέχνης, τρίπτυχον 15ου αἰ. παρὰ S. Bettini, La pittura Cretese-veneziana, Padova 1933, πίν. XXIV.

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ** (πίν. 48). Εἰς τὸ τέμπλον.

Εἰκονίζεται μέχρις ὀλίγον κάτω τῆς ὀσφύος, κατὰ γνησίως βυζαντινὸν πρότυπον τοῦ 14ου αἰῶνος. Φορεῖ χιτῶνα κόκκινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου εἶναι σοβαρὰ ἀλλὰ καὶ μειλιχία, πλήρης ἀγνότητος καὶ εἰλικρινείας. Τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ αἱ χεῖρες εἶναι καλῶς ἐσχεδιασμέναι. Τὸ πλάσιμον τοῦ προσώπου ἁβρόν. Αἱ πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων ἀπεδόθησαν μὲ ζωηρὰς σκοτεινὰς γραμμὰς καὶ λευκὰ φῶτα προσδίδοντα ἔντονον πλαστικότητα εἰς τὸ σῶμα.

Εἶναι καλῆς ποιότητος ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 16ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Παναγία**. Εἰς τὸ τέμπλον, δεξιοκρατοῦσα τὸν Χριστόν, μὲ πολλὴν δυτικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς ἐκτελέσεως.

γ) **Ζωηφόρος ἄρτος** ἐπὶ τοῦ ξυλίνου, συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης (διαστ. 0.66×1.10). Καλῆς ὁπωσδήποτε τέχνης.

Συνοδεύεται ὑπὸ ἐπισεσυρμένης ἐπιγραφῆς ἐχούσης οὕτω:

Μνήστηητη (sic) *Κ(ύρι)ε τοῦ δούλου σου Ἀντωνίου Τζανάκη καὶ τῶν γοναίων, συμβίας καὶ τῶν τέκνων, μεθων μνήσθητι καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δανιὴλ ἱερομονάχου*

καὶ διὰ χηρὸς ἀνδρέου μοστράτου 1762.

δ) **Ἁγ. Παρασκευή.** (Διαστ. 0.84×1.05). Εἰκονίζεται ἐν προτομῇ καὶ κατ' ἐνώπιον κρατοῦσα διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς τὸν σταυρὸν τῆς σταυρώσεως τὴν δὲ ἀριστερὰν φέρουσα πρὸ τοῦ στήθους μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω ἤτοι εἰς στάσιν δεήσεως.

Φορεῖ χιτῶνα ἀνοικτογάλαζον καὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐλαιόχρουν μαφόριον μὲ κοκκίνην παρυφήν, τοῦ ὁποίου αἱ πτυχαὶ τονίζονται διὰ μελανῶν γραμμῶν. Εἰκὼν πολὺ στυλιζαρισμένη.

Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τοῦ ξυλίνου πίνακος εἶναι ἐζωγραφημένος μέγας σταυρὸς τῆς σταυρώσεως καὶ ἑκατέρωθεν τῶν σκελῶν αὐτοῦ

IC | XC

NI | KA

ΜΠ ΟC

ΝΑΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

α) Εἰκὼν **Μεταμορφώσεως** ἐπὶ τοῦ τέμπλου (πίν. 49) διαστ. 0.75×1.00 μ.).

Ἡ εἰκὼν διαιρεῖται εἰς τρεῖς καθ' ὕψος ζώνας. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐξ αὐτῶν εἰκονίζεται εἰς τὸ μέσον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς κωνικοῦ ὄρους, σχεδιαζομένου κατὰ τὸν βυζαντινόν, συμβατικὸν κλιμακωτὸν τρόπον, ὁ Χριστός, ὄρθιος καὶ κατενώπιον, λεπτὸς καὶ ῥαδινὸς μὲ *ἱματισμὸν λευκὸν καὶ ἐξαστράπτοντα* [1], εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου. Τὸ σῶμα του ὁλόκληρον περιβάλλει μεγάλη κυκλικὴ δόξα, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἐγγεγραμμένα δύο διασταυρούμενα τετράγωνα, συμβολίζοντα, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Millet [2], τὰ δύο ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγ. Τριάδος ἢ *τὸ τριλαμπὲς τῆς μιᾶς θεότητος* [3]. Ταῦτα ἐπικρατοῦσιν ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν.

Ἑκατέρωθεν τοῦ Σωτῆρος ἵστανται, ἐπὶ δύο ἰδιαιτέρων βράχων, ἀριστερᾷ μὲν ὁ λευκογένειος προφήτης Ἠλίας μὲ βαθυπράσινον ἱμάτιον εἰς στάσιν δεήσεως, δεξιᾷ δὲ ὁ προφήτης Μωυσῆς, μὲ ῥόδινον ἔνδυμα, κρατῶν εὐλαβῶς, μέσῳ τοῦ ἱματίου του, τὰς πλάκας τοῦ Νόμου, τὰς ὁποίας τείνει πρὸς τὸν Χριστόν.

Ἡ ἀμέσως κάτωθεν δευτέρα ζώνη εἰκονίζει, εἰς μικροτέραν κλίμακα ἑκατέρωθεν τοῦ ὄρους, ἀφ' ἑνὸς μέν, ἀριστερᾷ, τὴν ἄνοδον τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ Θαβὼρ μετὰ τῶν ἀκολουθούντων τριῶν μαθητῶν του, πρὸς τοὺς ὁποίους διαλέγεται στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀφ' ἑτέρου δέ, δεξιᾷ, τὴν κάθοδον τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ὁμοίως μετὰ τῶν μαθητῶν του, πρὸς οὓς παραγγέλλει νὰ μὴ εἴπωσι τίποτε ἐξ ὅσων εἶδον, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (9,9) λεγόμενα.

Τέλος εἰς τὴν κατωτάτην ζώνην εἰκονίζονται οἱ τρεῖς συνοδεύσαντες εἰς τὸ ὄρος τὸν Χριστὸν μαθηταί: Πέτρος ἀριστερᾷ, Ἰωάννης ἐν τῷ μέσῳ καὶ Ἰάκωβος δεξιᾷ, ἕκαστος μὲ διάφορον καὶ βιαίαν κίνησιν παριστανόμενος, εἰς ἔκφρασιν τοῦ θάμβους ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατελήφθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ μεταμορφωθέντος Χριστοῦ. Οὕτω ὁ μὲν λευκόθριξ Πέτρος, φορῶν κόκκινον ἱμάτιον, ἔχει πέσει πρηύμυτα κατὰ γῆς [4] πρὸς τ' ἀριστερά, ἀκκουμβῶν τὴν δεξιάν του εἰς τὸ χῶμα, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὴν κεφαλήν του, καὶ τέλος ὁ Ἰάκωβος, ἔχει ὁμοίως πέσει πρηνὴς πρὸς τ' ἀριστερά, ὡσεὶ κατακυλιόμενος ἀπὸ τῆς κλιτύος, ἀκκουμβᾷ δ' ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ὁ ζωγράφος τῆς εἰκόνος μας ἀκολουθεῖ τὴν βιαιότητα τῆς πτώσεως τῶν μαθητῶν, ἥτις χαρακτηρίζει τὰς παραστάσεις τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ

[1]) Λουκ. 9,29.
[2]) Recherches sur l'iconographie, de l'Évangile, Paris 1916, 230.
[3]) Goar, Εὐχολόγιον σ. 407.
[4]) Κατὰ τὸν Ματθαῖον (17,6): *οἱ μαθηταὶ ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν.*

15ου καὶ 16ου αἰῶνος, εἰς τὰς ὁποίας εἰκονίζεται πάντοτε, συμφώνως καὶ πρὸ τὴν Ἑρμηνείαν τῶν ζωγράφων [1], καὶ ἡ ἄνοδος καὶ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ ὄρος, ἐν ᾧ παλαιότερον αὕτη εἰκονίζετο χωριστά [2].

Μεγάλην καθ' ὅλα ὁμοιότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν, καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν παρουσιάζει ἡ εἰκών μας πρὸς τοιχογραφίαν τῆς Μεταμορφώσεως εἰς τὴν Μ. Ἁγ. Παύλου τοῦ Ἄθω [3] τοῦ ἔτους 1555, ἥτις πιθανώτατα καὶ θὰ τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον. Πάντως ἡ ἡμετέρα εἰκὼν παρουσιάζει αὐστηρότητα ἐκτελέσεως καὶ ἰδίως οὐδεμίαν δυτικὴν ἐπίδρασιν Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀπίθανον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος εἰκονίζεται, κάτωθεν σπηλαίου, τὸ θεῖον βρέφος ἐντὸς λίκνου καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ὁ βοῦς καὶ ὁ ὄνος. Ἑκατέρωθεν τοῦ λίκνου εἰκονίζονται γονατιστοὶ καὶ προσκυνοῦντες τὸ βρέφος, ἀριστερᾷ μὲν ἡ Παναγία, δεξιᾷ δ' ὁ Ἰωσήφ. Ἀριστερᾷ τοῦ σπηλαίου εἰκονίζονται, ἐρχόμενοι ἔφιπποι, οἱ μάγοι, δεξιᾷ δ' οἱ ποιμένες πρὸς τοὺς ὁποίους ἄγγελος Κυρίου ἀγγέλλει τὸ θαῦμα. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος καὶ εἰς πολὺ μικροτέραν κλίμακα εἰκονίζονται γονατιστοὶ εἷς ποιμὴν καὶ τρεῖς ἄλλοι ἄνδρες.

Σχετικῶς πρὸς τὴν παράστασιν τῶν γονέων τοῦ βρέφους γονατιστῶν βλέπε ὅσα ἐλέχθησαν εἰς σελ. 101.

ΝΑΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

α) **Χριστός.** Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου. Εἰκονίζεται ὡς Μέγας ἀρχιερεύς.

β) **Παναγία,** τύπου Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης τὸν μικρὸν Χριστόν (διαστ. 0.46×0.69), 17ου αἰῶνος.

γ) **Ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων.** Εἰς τὴν ποδιὰν τοῦ τέμπλου.

ΝΑΟΣ ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ
(Ἀνακαινισθείς, πρώην Ἅγ. Βασίλειος)

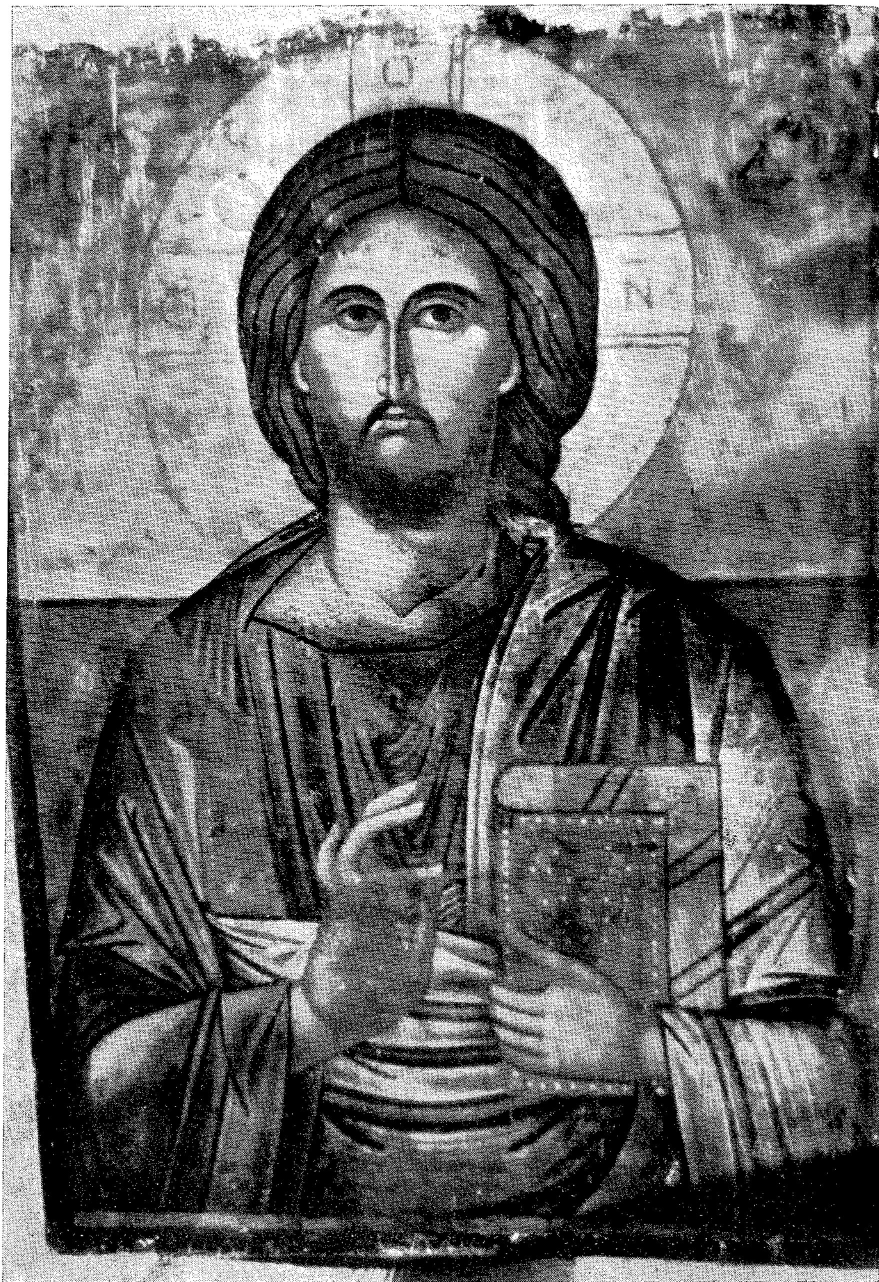
α) **Παναγία** (πίν. 50) (διαστ. 0.90×1.07 μ.). Σήμερον εἰς τὸ τέμπλον, πρότερον ἐπὶ ἰδιαιτέρου προσκυνηταρίου.

Ἡ Παρθένος εἰκονίζεται ἐν προτομῇ μέχρι καὶ κάτω τῆς ὀσφύος, ἐστραμμένη πρὸς δεξιὰ καὶ κρατοῦσα εἰς τὰς ἀγκάλας της τὸν νεαρὸν Χριστόν, ὅστις ἀκκουμβᾷ τὸ πρόσωπόν του, ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῆς Παναγίας κατὰ τὸν γνωστὸν τύπον τῆς Γλυκοφιλούσης. Ἐπὶ τοῦ καλύπτοντος τὴν κεφαλὴν

[1] Ἔκδ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Πετρούπουλις 1909, σ. 97.
[2] Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Évangile, Paris 1916, 231.
[3] Millet, Athos, Les peintures, πίν. 188, 4.

Νάουσα. Ναὸς Παναγίας τοῦ Χριστοῦ. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 100).

Νάουσα. Ναὸς Θεοσκεπάστου. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 102).

Λεῦκες. Ναὸς Μεταμορφώσεως Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ (βλ. σελ. 103).

Νάουσα. Ναὸς Παντανάσσης. Παναγία Γλυκοφιλοῦσα (Ἡ πάντων χαρὰ) (βλ. σελ. 104).

βαθυγαλάζου μανδηλίου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ βαθυπορφύρου καὶ μὲ χρυσῆν παρυφὴν μαφορίου τῆς Παναγίας ἐτέθη μεταγενεστέρως ἀργυροῦν στέμμα. Δι' ἀργυρᾶς ἐπίσης ἐπενδύσεως ἐκαλύφθησαν καὶ αἱ δύο ἄκραι χεῖρες αὐτῆς. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος ἐλαιόχρουν χιτῶνα ἐζωσμένον διὰ πορτοκαλιοχρόου ζώνης καὶ πολὺ ἀνοικτὸν κόκκινον ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές, τοῦ ὁποίου μία λωρὶς πίπτει ἐλευθέρως ὄπισθεν τῆς ῥάχεως αὐτοῦ. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ὑψουμένης ψαύει ἢ θωπεύει ὁ Χριστὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου τῆς Παναγίας, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, στηρίζει ἐπὶ τοῦ μηροῦ του συνεπτυγμένον τὸ εἱλητὸν τοῦ νόμου. Εἰς τὰς δύο ἄνω γωνίας εἰκονίζονται ἐν προτομῇ οἱ ἀρχάγγελοι Γαβριὴλ καὶ Μιχαήλ, συνήθεις συνοδοὶ τῆς Θεοτόκου.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ γνησίως Κρητικὴ τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεως τῆς εἰκόνος, μὲ τὰ τελείως σκοτεινὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐπὶ τῶν ἐξεχόντων σημείων λευκὰ «φῶτα». Τὴν ἐκ Κρήτης ἄλλως τε προέλευσιν τῆς εἰκόνος ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ περὶ αὐτῆς κρατοῦσα παράδοσις[1], καθ' ἣν κατὰ μίαν τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεων, Κρῆτες φεύγοντες τοὺς Τούρκους ἐπεβιβάσθησαν πλοίων συναποκομίζοντες καὶ τὰ ἱερά των κειμήλια, ἐν οἷς καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας. Αὕτη μετὰ πολλὰς περιπετείας (ναυάγια κλπ.) ἐξεβράσθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Πάρου, παραληφθεῖσα δ' ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐτοποθετήθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἔπειτα δέ, κατ' ἐπιθυμίαν τῆς Παναγίας, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, ἔνθα πλέον ἔμεινε λατρευομένη ὡς Παντάνασσα (ἐν ᾧ διὰ τῆς παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας προσγεγραμμένης ἐπιγραφῆς χαρακτηρίζεται ὡς *ἡ πάντων χαρὰ*) τιμωμένου ἔκτοτε καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Βασιλείου εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παντανάσσης.

Ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος τῆς Γλυκοφιλούσης εἶναι πολὺ παλαιός. Ἔχομεν ἤδη δύο παραδείγματά του ἐκ τοῦ 12ου αἰῶνος[2]. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἡ Παναγία κρατεῖ τὸν Ἰησοῦν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, ἄλλοτε δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Μεγάλην ὅμως ποικιλίαν παρουσιάζει ἡ στάσις τοῦ νεαροῦ Χριστοῦ, ὅστις ἄλλοτε μὲν περιπτύσσεται δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὴν μητέρα του, ἄλλοτε δὲ τὴν ἐναγκαλίζεται διὰ τῆς μιᾶς μόνον χειρός, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἄλλης πιάνει τὸ χέρι της[3] ἢ ἀφίνει τὴν χεῖρα του νὰ κρέμαται κατακορύφως πρὸς τὰ κάτω (εἰκὼν Μουσ. Μπενάκη). Ἄλλοτε τέλος, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ἐναγκαλίζεται τὴν Παναγίαν, διὰ δὲ τῆς ἄλλης θωπεύει τὸ κάτω μέρος τῆς κεφαλῆς της.

---

[1] Λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῆς παραδόσεως βλ. παρὰ Ἐμμ. Σαγκριώτῃ, Μεσ. Γραμμ. Β', 270.

[2]) Παναγία τοῦ Βλαδιμὴρ τοῦ Ἱστορ. Μουσείου τῆς Μόσχας (Anisimof, Our Lady of Vladimir, Πράγα 1928) καὶ Παναγία τοῦ Μουσείου Μπενάκη (Α. Ξυγγόπουλος, Εἰκόνες τοῦ Μουσείου Μπενάκη ἀρ. 1 πίν. 1 καὶ 2).

[3]) Εἰκὼν τῆς ἄλλοτε συλλογῆς Λιχατσὲφ ἐν Πετρουπόλει. Βλέπε προχείρως ἀπεικόνισιν αὐτῆς ὑπὸ Γ. Σωτηρίου ἐν Θεολογίᾳ 27, 1956, εἰκ.13.

Ἡ τελευταία αὕτη περίπτωσις συνηθίζεται κυρίως κατὰ τὸν 16ον καὶ τὸν 17ον αἰῶνα [1].

Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ εἰκὼν τῆς Ναούσης παρουσιάζει τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τύπον πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Κρητὸς Ἐμμαν. Λαμπάρδου τοῦ Μουσείου Μπενάκη, ἐκτελεσθεῖσαν τὸ ἔτος 1609. Τόσον ὁ εἰκονογραφικός της τύπος ὅσον καὶ τὸ σχέδιον καὶ ἡ τεχνική, ἡ ἐπιμελὴς ἐργασία καὶ ἡ ὑποβλητικὴ ἔκφρασις τῆς Παναγίας ὑποδηλοῦσιν ὡς χρόνους ἐκτελέσεως τῆς εἰκόνος μας τὰ τέλη τοῦ 16ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ

Δίκλιτος, ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου κλιτύος.

α) **Παναγία** (διαστ. 0.67×1.10 μ.). Εἰκονίζεται ὡς ἡ *Ἁγία Βάτος*, ἐντὸς ἐλλειψοειδοῦς δόξης (mandorla). Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χρυσάνθου μοναχοῦ Μαρή-1801.

Μετριωτάτης τέχνης.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ
(νῦν βυζ. μουσεῖον Ναούσης)

Εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον τοῦ μονοκαμάρου τούτου ναοῦ εὑρίσκονται αἱ ἑξῆς καλῆς τέχνης εἰκόνες:

Χριστός, μὲ πολλὰς χρυσοκονδυλιὰς καὶ **Παναγία** Ὁδηγήτρια.

Εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλην ἐν τῷ μέσῳ ὁ **Ἄρτος τῆς ζωῆς** καὶ κάτω ἑκατέρωθεν ὁ **Ἅγ. Βασίλειος** καὶ ὁ **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.**

Εἰς τὰ κάτω θωράκια (ποδιές): ἡ **Σφαγὴ τῶν νηπίων**, ἡ **Θυσία τοῦ Ἀβραάμ**, ὁ **Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα.**

Ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος ἀνηρτημένων φορητῶν εἰκόνων, ἄξιαι μνείας εἶναι:

α) **Ὁ ἐπιτάφιος θρῆνος** (πίν. 51) (διαστάσεις 0.41×0.55). Πολυπρόσωπος παράστασις μὲ κυριαρχοῦν στοιχεῖον τὸν νεκρὸν Χριστόν, ὅστις, εἰκονίζεται γυμνός, μὲ μόνον τὸ κολόβιον περὶ τὴν ὀσφύν, ἐξηπλωμένος ἐπὶ λευκῆς ὁριζοντίας πλακός, ἥτις σχηματίζει τὸ κάλυμμα χαμηλοῦ, προοπτικῶς εἰκονιζομένου, ὀρθογωνίου ὑποβάθρου, τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ ὁποίου κοσμεῖ ἐλλειψοειδὲς χρωματιστὸν ἔμβλημα.

---

[1]) Παραδείγματα παρὰ Ν. Λιχατσέφ, Ἡ Ἱστορικὴ σημασία τῆς Ἰταλοελληνικῆς ζωγραφικῆς εἰκόνων εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Θεοτόκου (ρωσ.), Πετρούπολις 1911, σ. 173 εἰκ. 388. Εἰκὼν Ἐμμ. Λαμπάρδου τοῦ 1609 τοῦ Μουσείου Μπενάκη (Ξυγγόπουλος, ἔνθ' ἀν. ἀρ. 13 (Γ 66) σ. 29), Εἰκὼν Μουσείου Λοβέρδου (Κατάλογος Μουσ. Λοβέρδου ὑπὸ Ἀ. Παπαγιαννοπούλου-Παλαιοῦ ἀρ. 118) κλπ.

Τὸ μῆκος τοῦ σώματος τοῦ σωτῆρος ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ ὅλων τῶν ἄλλων προσώπων. Αἱ χεῖρες καὶ ἰδίως οἱ πόδες του παρεστάθησαν ἄκαμπτοι καὶ ὡσεὶ ξύλινοι, αἰσθητοποιοῦντες ζωηρῶς τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ψυχρὰν ἀκινησίαν. Ἡ ὑπὸ φωτοστεφάνου περιβαλλομένη κεφαλή του στηρίζεται ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Παναγίας, ἥτις, καθημένη εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὑποβάθρου, ἀκκουμβᾷ τὴν πλήρη συγκρατημένης θλίψεως καὶ δακρυρροοῦσαν κεφαλήν της ἐπὶ τῆς κόμης τοῦ υἱοῦ της, ἐν ᾧ ψαύει μετὰ τρυφερότητος διὰ τῶν χειρῶν της τοὺς ὤμους του.

Κατὰ τὸ μέσον τοῦ πίνακος ὁ νεαρὸς Ἰωάννης, φορῶν χιτῶνα βαθυκύανον καὶ ρόδινον ἱμάτιον μὲ λευκὰ φῶτα, κύπτει περίλυπος πρὸς τὸν νεκρὸν διδάσκαλόν του, ἀκκουμβῶν τὴν παρειὰν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς του χειρός. Δεξιᾷ του ὁ γενειοφόρος Ἰωσὴφ ὁ Ἀριμαθείας, φορῶν πράσινον ἱμάτιον, κύπτει καὶ αὐτὸς περίλυπος καὶ ἔμφροντις πρὸς τὸν νεκρόν, τοῦ ὁποίου μόλις ἐγγίζει τὸν πόδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Ἡ χειρονομία καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ Ἰωσὴφ αἰσθητοποιοῦν προφανῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Τριῳδίου [1] λεγόμενον περὶ αὐτοῦ: *πῶς σε κηδεύσω, Θεέ μου, ποίαις χερσὶ δὲ προσψαύσω τὸ σὸν ἀκήρατον σῶμα;*

Εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ πίνακος ἵσταται μὲ ροδόχρουν ἱμάτιον ἀλλ' ἄνευ φωτοστεφάνου ὁ Νικόδημος, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς χρησιμευσάσης διὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν κλίμακος, διὰ μέσου δύο ἀναβαθμῶν τῆς ὁποίας ἔχει περάσει τὴν κεφαλήν του. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρός του στηρίζει οὗτος τὴν κεφαλήν, εἰς ἔνδειξιν θλίψεως, ἐν ᾧ τὴν ἀριστεράν του ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ Ἰωσήφ. Τέλος ὄπισθεν τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰωσὴφ εἰκονίζονται, ἐλαφρῶς προσκλίνουσαι πρὸς τὸν Χριστόν, δύο Μυροφόροι: Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ μὲ ἀνοικτὸν κόκκινον ἱμάτιον καὶ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ μὲ χρυσοκίτρινον ἱμάτιον ἐπὶ πρασίνου χιτῶνος, φέρουσαι ἀμφότεραι φωτοστεφάνους. Ἡ πρώτη δακρύουσα στηρίζει τὴν παρειὰν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός της.

Εἰς τὸ βάθος τῆς ὅλης συνθέσεως εἰκονίζεται σκοτεινόχρωμος ὁ σταυρὸς τῆς σταυρώσεως, μὲ πολὺ μακρὰν τὴν ὁριζοντίαν κεραίαν του, ὑπεράνω τῆς ὁποίας καθίπταται ἄγγελος μὲ λοξὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὸ σύμπλεγμα Παναγίας καὶ Χριστοῦ.

Ἡ ὅλη σύνθεσις δίδει σαφῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ βάθους μὲ τὴν προοπτικὴν ἀπεικόνισιν τῆς πλακός, ἐφ' ἧς κεῖται ὁ Χριστός, μὲ τὴν ἐλαφρὰν πρὸς τὸν θεατὴν κλίσιν τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν *ἐπένθεσιν* τῶν δύο ὁμάδων τῶν προσώπων — Μυροφόρων καὶ Νικοδήμου, ἱσταμένων ὄπισθεν τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰωσήφ — καὶ τοῦ Σταυροῦ, μόλις διαφαινομένου ὄπισθεν τῶν Μυροφόρων καὶ τοῦ Νικοδήμου. Ἂν καὶ ὅλα τὰ πρόσωπα ἵσταν-

---

[1]) Ἱεροδιακόνου Σπυρ. Παπαδοπούλου, Τριῴδιον, Ἐνετίῃσιν 1768, σ. 395· Ἑσπερινὸς Μ. Παρασκευῆς.

ται, ὅμως, μὲ τὴν κλίσιν τοῦ σώματός των, δημιουργοῦν σαφῆ τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς πλαγίας κινήσεως καὶ τὴν συγκέντρωσιν αὐτῆς πρὸς τὸ κυριαρχοῦν ὁριζόντιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Δύο εἶναι αἱ δεσπόζουσαι κατευθύνσεις τῆς συνθέσεως: ἡ ὁριζοντία, καὶ ἡ πρὸς τ' ἀριστερὰ κατὰ γωνίαν 45°. Ἐξ αὐτῶν ἡ μὲν πρώτη δηλοῦται α) διὰ τῆς πλακός, β) διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ γ) διὰ τῆς παραλλήλου πρὸς τὴν πλάκα ὁριζοντίας κεραίας τοῦ σταυροῦ. Ἡ δὲ δευτέρα δηλοῦται πολλαπλῶς, διὰ τῆς πρὸς τὰ ἐμπρὸς κλίσεως ὅλων τῶν προσώπων, διὰ τῆς λοξῆς πτήσεως τοῦ ἀγγέλου καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς λοξὰ τοποθετημένης κλίμακος τοῦ Νικοδήμου. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν κατακόρυφον, αὕτη ἔχει σχεδὸν τελείως ἐξαφανισθῆ, τοῦ ζωγράφου ἐπιμελῶς ἀποκρύψαντος τὴν ὀρθίαν κεραίαν τοῦ σταυροῦ διὰ τῆς πρὸ αὐτῆς τοποθετήσεως τῶν σωμάτων τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς Μαγδαληνῆς, ἀφήσαντος δ' ἐλάχιστον μόνον μέρος της νὰ φαίνεται.

Ἡ σύνθεσίς μας παρουσιάζει σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους τύπους: ἡ Παναγία δὲν ἀσπάζεται τὸν Χριστόν, ὁ Ἰωάννης δὲν φιλεῖ τὴν χεῖρα του, ὡς συνήθως, αἱ Μυροφόροι δὲν ὀλοφύρονται ὑψοῦσαι ἀπελπιστικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὰ ἄνω ἢ τίλλουσαι τὴν κόμην. Ὡς πρὸς δὲ τὸ γραφικὸν θέμα τοῦ Νικοδήμου, διαπερῶντος τὴν κεφαλὴν διὰ μέσου τῆς κλίμακος, τοῦτο εἶναι σύνηθες καὶ εἰς ἄλλας παρομοίας συνθέσεις. Καμμία βιαία κίνησις καὶ δραματικότης δὲν διαπνέει τὴν εἰκόνα μας. Μία εὐγενὴς καὶ συγκρατημένη θλῖψις τὴν διακρίνει. Ἀπὸ εἰκονογραφικῆς ἀπόψεως παρατηροῦμεν ὅτι αἱ Μυροφόροι εἰκονίζονται ἐνταῦθα περὶ τὸ μέσον τῆς συνθέσεως, ὡς συνηθίζεται εἰς τὴν Δύσιν, ἐν ᾧ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τοποθετοῦνται αὗται εἰς τὰ ἄκρα καὶ ὅτι ἐπίσης κλίνουν αὗται πρὸς τ' ἀριστερὰ ἐν ᾧ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ κλίσις των διευθύνεται πάντοτε πρὸς τὰ δεξιά [1].

Ὅλα τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα χαρακτηριστικὰ ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ μαλακὸν πλάσιμον, τὴν γλυκερότητα τῶν προσώπων καὶ τὰ κτυπητὰ χρώματα τῶν ἐνδυμάτων, πλησιάζουν τὴν ἐξεταζομένην σύνθεσιν πρὸς δυτικὰ πρότυπα καὶ δὴ πρὸς τὰ τῆς Σχολῆς τοῦ Cavallini. Μεγάλη εἶναι ἰδίᾳ ἡ ὁμοιότης τῆς συνθέσεώς μας πρὸς τὸν πίνακα ἐνταφιασμοῦ τοῦ Palazzo Corsini (Venturi, Storia dell'Arte II σ. 171 εἰκ. 140) τῆς Σχολῆς τοῦ Cavallini.

Ἕνα τοιοῦτον λοιπὸν πίνακα φαίνεται ὅτι ἀντιγράφει καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος κατὰ τὸν 16ον ἢ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὑπάρχει εἰς τὸ μουσεῖον καὶ ἄλλη εἰκὼν Ἐπιταφίου Θρήνου (0.31×0.65) ἀλλὰ πολὺ ἐφθαρμένη.

[1] G. Millet, Recherches sur l'iconographie de l'Évangile, σ. 513.

β) **Παναγία Ὁδηγήτρια** (διαστ. 0.59×0.86). Καλῆς ὁπωσδήποτε τέχνης. Φέρει κάτω τὴν ἐπιγραφήν:

CΡΙΩ ΑΨΜΔ (=1744) *ΔΗΑ Χ*(ειρὸς) *ΑΝΔΡΕΟΥ ΜΟϚ*(ράτου)

γ) **Ὁ Ζωηφόρος ἄρτος** (διαστ. 0.74×0.94) φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ Νικολάου ἱερέος*
Κουρτιάνου κ(αὶ) *μνιστι Κύ*(ρι)*ε τοῦ πατρὸς*
αυτου Ἰλείου ιερεος καικημημένου

Ἑκατέρωθεν τοῦ Ἁγ. Ποτηρίου εἰκονίζεται ἀνὰ εἷς ἄγγελος κρατῶν μεγάλην λαμπάδα.

Οἰκογένεια Κουρτιάνου ὑφίσταται μέχρι σήμερον εἰς Νάουσαν. Κορτιάνος παπᾶ Ρεντζέρης ἀναφέρεται εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου ὡς σκευοφύλαξ τὸ ἔτος 1751 (ἀρ. 181) βλ. καὶ Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστ. Ἑλλ. Δικαίου τ. 8 σ. 178.

δ) **Ὁ ζωηφόρος ἄρτος** (διαστ. 0.53×0.92). Κάτω δύο ἄγγελοι κρατοῦντες πολύκηρα.

Ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ Γεωργίου Τζανάκη.*

Προέρχεται ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου.

ε) **Δέησις** (0.50×0.63). Καλῆς τέχνης καὶ διατηρήσεως.

ϛ) **Ἅγ. Ἀντώνιος.** Καλῆς τέχνης (0.35×0.43).

ζ) **Ἁγ. Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια** (0.54×0.635). Καλῆς τέχνης τοῦ τέλους τοῦ 17ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰ. Ἡ μάρτυς κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς Εὐαγγέλιον.

η) **Ὁ Χριστός, μέγας Ἀρχιερεύς.** Προέρχεται ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παντανάσσης.

Φέρει κάτω τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ Νικολάου*
Ρενιέρη ἱερέως καὶ τῆς συμβίας αὐτοῦ
Χείρ Γεωργίου Μοστράτου

Εἰκὼν μετρίας τέχνης τοῦ β΄ ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰῶνος.

Τῆς οἰκογενείας Ρενιέρη ἀναφέρονται εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου τὸ 1751 (φ. 180 v) ὁ Θεοδωρῆς Ρενιέρης καὶ τὸ 1733, 1741 καὶ 1751 (φ. 51, 110 καὶ 181) ὁ σακελλίων Ρενιέρης Βλ. καὶ Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστ. Ἑλλ. Δικαίου τ. 8 σ. 178.

θ) **Εἰς Ἅδου κάθοδος** (0.40×0.47). Μετρίας τέχνης. Ἐν τῷ μέσῳ ἐπιγραφὴ διὰ μελανῶν γραμμάτων:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ (Θεοῦ) *Ἀντωνίου Πηρπίνη*

Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Πιρπίνης ἄγνωστον ἄλλοθεν.

Ὑπάρχει καὶ ἄλλη εἰς Ἅδου Κάθοδος (διαστ. 0.27×0.40) ἐφθαρμένη.

ι) **Χριστός, μέγας Ἀρχιερεύς** (διαστ. 0.88×1.20). Δύο ἄγγελοι προσιπτάμενοι κρατοῦσι τὴν μίτραν του. Μετρίας τέχνης τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰ.

ια) **Χριστός, μέγας Ἀρχιερεύς** (διαστ. 0.515×0.70). Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

δι' ἐξόδου Νικολάου ἱερέος
Βενέρι κε συ(μβίας)

Νικόλαος Βενέρης ἀναφέρεται τὸ 1627 εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ἀνωφλίου τοῦ παραθύρου τοῦ ναοῦ τῆς δευτέρας Παρουσίας ἐπιγραφὴν (ΑΒΜΕ, τ. Θ', σ. 207, ἀρ. 34).

Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Βενέρης ἢ Βενιέρης εἶναι συνηθέστατον οὐ μόνον ἐν Πάρῳ ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας νήσους.

ιβ) **Ἅγιοι Ἠουλιανὸς - Νικήτας καὶ Τρίφων** (διαστ. 0.33×0.40). Ὁλόσωμοι ἄνωθεν των τρεῖς ἄλλοι ἅγιοι ἐν προτομῇ, εἰς δὲ τὸ μέσον ὁ Χριστός. Μετρίας τέχνης, β' ἡμίσεος 18ου αἰῶνος.

ιγ) **Ἅγιοι Τεσσαράκοντα** (διαστ. 0.40×0.47). Ἄνω ὁ Χριστός, ἐν προτομῇ, εὐλογεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τοὺς μάρτυρας ἁγίους. Ἐφθαρμένη. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη μικροτέρα εἰκὼν τῶν Ἁγ. Τεσσαράκοντα (διαστ. 0.26×0.31).

ιδ) **Παναγία Ὁδηγήτρια** (διαστ. 0.59×0.86). Μετρίας τέχνης.

ιε) **Πεντηκοστή**. Δύο εἰκόνες μετρίας τέχνης (διαστ. 0.255—0.39 καὶ 0.32×0.34).

ιϛ) **Πρόδρομος** πτερωτός (διαστ. 0.535×0.695).

ιζ) **Γέννησις Χριστοῦ**. Ἐφθαρμένη (διαστ. 0.31×0.35).

ιη) **Ἀρχάγγελος** (Γαβριήλ). Ἐφθαρμένη (0.18×0.28).

ιθ) **Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ**. Τρεῖς εἰκόνες κακῆς διατηρήσεως (διαστ. 0.40×0.51, 0.37×0.42 καὶ 0.13×0.34).

κ) **Βαϊοφόρος**. Μετρίας τέχνης (διαστ. 0.50×0.41).

κα) **Ἁγ. Ἀνάργυροι**, πολὺ ἐφθαρμένη (διαστ. 0.41×0.68.

κβ) **Ἁγ. Αἰκατερίνη** (;) στεφομένη ὑπὸ δύο ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἱσταμένων ἁγίων. Μετρίας τέχνης (διαστ. 0.29×0.34).

κγ) **Ἅγ. Μόδεστος**. Φέρει ὠμοφόριον μετὰ σταυρῶν (διαστ. 0.18×0.23).

κδ) **Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου**. Ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἄνω δεξιὰν γωνίαν (διαστ. 0.23×0.26). Μετρίας τέχνης.

κε) **Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου** (διαστ. 0.23×0.345). Λαϊκῆς μᾶλλον τέχνης.

κϛ) **Εὐαγγελισμὸς παρὰ τὸ φρέαρ** (0.28×0.385). Ἐφθασμένη.

Ρωσικαὶ εἰκόνες πιθανῶς τῆς ἐποχῆς τῆς παραμονῆς τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἰς Νάουσαν (1770-1774).

κζ) **Ἅγ. Νικόλαος** (διαστ. 023×0.29). Κρατεῖ Εὐαγγέλιον μὲ ρωσικὰ γράμματα.

κη) **Χριστός, μέγας Ἀρχιερεύς** (διαστ. 0.48×0.70). Κακῆς διατηρήσεως.

κθ) **Χριστὸς** κρατῶν Εὐαγγέλιον μὲ ρωσικὰ γράμματα (διαστ. 0.38×0.45).

λ) **Χριστὸς** κρατῶν Εὐαγγέλιον μὲ ρωσικὰ γράμματα (διαστ. 0.39×0.48).

λα) **Ἀνάστασις** νεωτέρου τύπου (Χριστὸς ὑπὲρ τὸ μνῆμα) (διαστ. 0.67×0.75) ἔτους 1862.

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

εἰς Μεροβίγλι (λόφον ΝΑ. τῆς Ναούσης).

α) **Χριστός**. Ὡς μέγας Ἀρχιερεὺς ἐπὶ τοῦ τέμπλου. Φορεῖ πολυσταύριον φαιλόνιον καὶ ὠμοφόριον μὲ σταυροὺς καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μίτραν. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς σελίδος ἡ ἐπιγραφή:

Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν....

Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς:

Λάβετε φάγετε τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Βασιλεὺς βασιλέων καὶ μέγας ἀρχιερεύς.

Εἰς δὲ τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Τιμοθέου ἱερομονάχου Ἀκριβοὺ
χοροεπισκόπου Ἀγούσις κτιτόρου ΑΧϞΘ' (=1699)
Χεὶρ Νικοδήμου Γεράρδου

β) **Παναγία τοῦ πάθους.**

Κάτωθεν ἡ ἐπιγραφή:

Ἐτελει(ώ)θησαν ἡ εἰκόνες διὰ ἐξόδου τοῦ πανοσιωτάτου/καθηγουμένου Τιμοθέου ἱερομονάχου 1699, χεὶρ Νικοδήμου ἱερομονάχου ΚΡΜΡ

Εἰς τὴν κάτωθεν τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας ποδέαν εἰκονίζεται ἡ *Ἁγία Βάτος.*

γ) **Χριστός.** Ἐπὶ τοῦ συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης. Ὁ Κύριος εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ στῆθός του ἐκ τῆς πληγῆς τοῦ ὁποίου ρέει αἷμα εἰς τὸ Ἅγ. Ποτήριον.

Ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου/τοῦ Θ(εο)ῦ Ἀγαπίου ἱερο/μονάχου κεφαλι/νίου τοὐπίκλην/Μεταξᾶ ἡγουμέ/νου τῆς ἁγίας μο/νῆς ταύτης.

δ) **Δευτέρα Παρουσία.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου, παραπλεύρως τοῦ Χριστοῦ Μετρίας τέχνης εἰκών. Φέρει χρονολογίαν *ΑΨ* (= 1700).

ε) **Ἡ ἐξορία τοῦ Ἀδάμ.** Εἰς τὴν ποδέαν τοῦ τέμπλου.

Ἐπιγραφὴ διὰ μελανῶν ἐπισεσυρμένων γραμμάτων:

ΑΨΛ (=1730) *ἀπριλίου κζ' ἐγγένη ὁ νεότερος ουτος ναὸς τοῦ ἁγίου/μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπεοφόρου/καὶ θαυματουργοῦ.*

ς) **Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.** Ἐπὶ τῆς θύρας τῆς προθέσεως. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ξίφος, διὰ δὲ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς τὴν ψυχὴν (=βρέφος ἐσπαργανωμένον) τοῦ ἐπιθανατίου ἀνδρός, ἐφ' οὗ πατεῖ.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Καθολικοῦ ξυλοχρυσόγλυπτον κιβώριον τῆς Ἁγ. Τραπέζης σχηματιζόμενον διὰ τεσσάρων κιόνων συνενουμένων διὰ τόξων, ἐφ' ὧν βαίνει ὀκτάγωνος βάσις στηρίζουσα ἡμισφαιρικὸν θόλον.

Βιβλιογραφία. Ε. Δράκος, Ἱερὸς Σύνδεσμος Ε' (1899), σ. 245-249, Ἐμμ. Σαγκριώτης, Μεσ. Γραμμ. Β' (1934-35), σ. 256-57), Π. Μαθιόπουλος, Πάρος, σ. 35. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ καθολικοῦ εἰς ΑΒΜΕ, τ. Θ'. σ. 213.

ΚΟΣΤΟΣ

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

Κτισθεὶς τὸ 1780, κατ' ἐπιγραφὴν σωζομένην ἄλλοτε ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἀνεκαινίσθη ἀπό τινων ἐτῶν. Σταυροειδὴς ἐγγεγραμμένος μετὰ τρούλλου ἐπὶ πεσσῶν.

α) **Παναγία τοῦ Πάθους.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου. Καλῆς τέχνης εἰκὼν (πίν. 52) (διαστ. 0.49×0.70).

Ἡ Παρθένος, φέρουσα τὴν συνήθη περιβολήν, εἰκονίζεται ἀριστεροκρατοῦσα τὸν νεαρὸν Χριστόν, ὅστις στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ δεξιὰ κρατεῖ

μὲ τὰς δύο του χεῖρας τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς Θεοτόκου. Ἡ Παναγία εἰκονίζεται ἐδῶ κάπως νεαρωτέρα, μὲ μεγάλας καμαρωτὰς ὀφρῦς καὶ γλυκεῖαν ἔκφρασιν, οἵαν παρουσιάζει καὶ τοῦ παιδίου ἡ κεφαλή. Οἱ ἄνω ἑκατέρωθεν ἀρχάγγελοι εἰκονίζονται ἐν προτομῇ ἐπὶ νεφῶν, ἅτινα ἀποδίδονται διὰ πολλῶν λευκῶν σφαιρῶν, ὡς τὰ βλέπομεν εἰς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἰδίᾳ τῆς Μ. Διονυσίου. Πάντως ὁ ζωγράφος τῆς εἰκόνος μας, χωρὶς ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ ἔργα τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως.

Πλαγίως δεξιᾷ ὑπὸ τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ (μὴ φαινόμενον εἰς τὸν πίνακα) ὑπάρχει δι' ἐπισεσυρμένης γραφῆς ἡ συνήθης εἰς τὸ εἰκονιζόμενον θέμα ἐπιγραφή:

ὁ τὸ χαῖρε πρὶν τῇ Πανάγνῳ μηνύσας
τὰ σύμβολα νῦν τοῦ πάθους προδεικνύει
Χριστὸς δὲ θνη[τὴν σάρκα ἐνδεδυμένος]
[πότμον δεδοικὼς] *δειλιᾷ ταῦτα βλέπων.*

Εἰς δὲ τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνος ἐγράφη διὰ μελανῶν γραμμάτων

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κονσταντὶ ἱερέος Σκορδίλι κ(αὶ) τῆς πρεσβυτέρ(ας) Φλορέντζας κ(αὶ) τοῦ τέκνου Λεφθέρι
ΑΧΟϚ (=1676)

Περὶ τῆς οἰκογενείας Σκορδίλη βλέπε ὅσα ἐγράψαμεν εἰς σελ. 71 εἰς ἃ προσθετέον καὶ Σταύρου Μάνεση, Ἡ ἐν Μυκόνῳ Ἱ. Μ. Ἁγ. Παντελεήμονος (Ἐπετ. Ἑτ. Κυκλ. Μελετῶν, τ. Δ'), σ. 38, 39, 45, 69.

β) **Ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.** Μετρίας τέχνης εἰκών. Εἰς τὸ κάτω μέρος φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γεωργίου
Ρούσσου μετὰ τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων.

Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Ροῦσος (σύνηθες εἰς τὰς Κυκλάδας) ἀπαντᾶται εἰς Πάρον εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ναῶν: Ἁγ. Ἀρτεμίου Παροικιᾶς (Νικόλαος Ροῦσος ΑΒΜΕ, Θ', σ. 199, ἀρ. 10) καὶ Ἁγ. Δημητρίου Λεύκων (Μᾶρκος Ροῦσος 1756, Θ', σ. 217, ἀρ. 68) ὡς καὶ εἰς *σημεῖον* (=οἰκόσημον) ἰδιωτικῆς οἰκίας τοῦ Τσηπίδου (Νικόλαος Ροῦσος 1617, ἀνωτέρω σ. 20, ἀρ. 128).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
(ἁπλοῦς μονοκάμαρος)

Εἰκόνες καλῆς ὁπωσδήποτε τέχνης τοῦ **Χριστοῦ** καὶ τῆς **Ἀναστάσεως.** Ἡ εἰκὼν τῆς **Δεήσεως** εἶναι κατεστραμμένη.

ΛΕΥΚΕΣ

ΝΑΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Εἰς τὸ τέμπλον πολὺ καλῆς τέχνης εἰκὼν τῆς **Μεταμορφώσεως** (διαστ. 0.60×0.82) (πίν. 49). Βλέπε σχετικὴν περιγραφὴν εἰς σ. 103, ἔνθα ἡ εἰκὼν κατὰ παραδρομὴν ἀπεδόθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως Ναούσης

ΝΑΟΣ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ

Εἰκὼν τῆς **Παναγίας** φερούσης ἐν ἐγκολπίῳ πρὸ τοῦ στήθους της τὸν Χριστὸν ὄρθιον καὶ γενειοφόρον. Ἑκατέρωθέν της δύο ἄγγελοι κρατοῦντες ἐγκόλπιον. Μετρίας τέχνης.

Ἐπιγραφή:

διὰ σινδρομῆς καὶ ἐ/ξόδο μιχάλη/
χανιότι καὶ τὶς/συνβήας/1762.

Κωνσταντῖνος Χανηόντης ἀναφέρεται εἰς ἐπιγραφὴν εἰκόνος τῆς Μ. Θαψανῶν τοῦ 1818 (βλ. κατωτέρω). Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Χανιώτης, σύνηθες καὶ σήμερον ἐν Πάρῳ, μαρτυρεῖ τὴν ἐκ Κρήτης προέλευσιν τῆς οἰκογενείας.

ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ΘΑΛΕΛΑΙΟΥ
(δίκλιτος)

Εἰς τὸ τέμπλον.

α) Ἐπὶ μικρᾶς εἰκόνος τῆς **Παναγίας**, βρεφοκρατούσης καὶ φερούσης στέμμα, εἰκονιζομένης δὲ μεταξὺ τῶν προφητῶν Δανιὴλ καὶ Σολομῶντος, ἡ ἐπιγραφή:

1756/δέισοις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ/Αὐγουστίνου ἱερέως Παρούσι.

β) Εἰκὼν **Παναγίας ἐνθρόνου βρεφοκρατούσης μὲ τὸν Χριστὸν εὐλογοῦντα.** Πολὺ κατεστραμμένη καὶ ἀποκολλημένη. Ἑκατέρωθεν ἀφ' ἑνὸς ὁ προφήτης Ἠσαΐας κρατῶν εἱλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ (Ἠσ. 7, 14):

Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ κλπ.

καὶ ἀφ' ἑτέρου Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, φέρων σαρίκιον καὶ κρατῶν εἱλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Θεοτοκίου Κοσμᾶ τοῦ Μελῳδοῦ, ἐκ τῆς Α' Ὠδῆς εἰς Ἅγ. Γεώργιον (βλ. σχετικῶς Ἀ. Παπαδόπουλον-Κεραμέα ἐν Byz. Z. 14, 1905, 520 καὶ Ν. Σιὼν 28, 1933, 148):

Ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα.

Κάτω ἀριστερᾶ, πρὸ τοῦ θρόνου, ὁ προφήτης Ἀαρών, φέρων στέμμα καὶ κρατῶν εἱλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ (Ψαλμ. 71, 6):

Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον.

Τέλος δεξιᾷ ὁ προφήτης Σολομὼν μὲ εἱλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ (Παροιμ. 9, 1):

Ἡ Σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον.

Ἐντελῶς κάτω ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Γεωργίου Σκιαδᾶ
καὶ τῆς συμβίας καὶ τõν τέκνον.

Ἡ οἰκογένεια Σκιαδᾶ εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ κτητορικῶν ἐπιγραφῶν ναῶν τῆς Πάρου τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰ. (βλ. ΑΒΜΕ Θ', σ. 201 ἀρ. 17, σ. 211 ἀρ. 47). Ὁ Γεώργιος Σκιαδᾶς ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1716 (φ. 6r), 1717 (φ. 26v), 1724 (φ. 23v), 1730 (φ. 31r), 1731 (φ. 35v), 1733 (φ. 48r), 1734 (φ. 58v, 61v, 62v).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Εἰς τὸ τέμπλον **ὁ Χριστὸς** μὲ τὸ ἱμάτιόν του φέρον πολλὰς χρυσοκονδυλιάς. Τέλους 17ου αἰ. ἢ **ἀρχῶν 18ου**.

Ἐπὶ τοῦ ξυλίνου, συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης ὁ **Μυστικὸς Δεῖπνος.**

Εἰς τὴν θύραν τῆς προθέσεως εἰκὼν τοῦ **Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.**

Αἱ δύο τελευταῖαι εἰκόνες φέρουν τὴν ἐπιγραφήν:

1821/Δεκέμβρι/Μνησθήει κύριος ὁ Θεὸς τῶν δούλων τοῦ Θεο/ῦ
Θεοδώρου, Κυριακῆς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ αὐτοῦ βασιλεία/
Διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης Ἀντωνίου Παντελέοντος καὶ/
τῆς συμβίας αὐτοῦ Μαρίας.

Παντελαῖος Μιχαήλ, ἱερεύς, ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 212 νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὸ ἔτος 1733 (φ. 52r).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ

Ἐπὶ τῆς μικρᾶς κόγχης τῆς προθέσεως ἡ **Ἄκρα ταπείνωσις.** Ἀριστερᾷ ἐπὶ τοῦ κυανοῦ κάμπου

Δέησις τοῦ δούλου/ τοῦ Θ(εο)ῦ Τζόρτζι/ κ(αὶ) τ(ῆς) συβίας αὐτοῦ.

Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται μέχρι τῆς ὀσφύος ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμιανοίκτους καὶ τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ στήθους δεμένας μὲ κόκκινον σχοινίον. Ὄπισθέν του ὁ Σταυρὸς τῆς σταυρώσεως, δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ ἡ λόγχη καὶ ὁ κάλαμος.

17ου αἰῶνος (;).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ἔξω τοῦ χωρίου, μεταξὺ τῶν Λεύκων καὶ τῆς Μ. Ἁγ. Κυριακῆς.

Χριστὸς Παντοκράτωρ εἰς τὸ τέμπλον (διαστάσεις 0.50×0.74).
Ἐπιγραφή:

Νικ(ή)τα Σγουροῦ.

Ἡ οἰκογένεια Σγουροῦ ἄλλοθεν ἀμαρτύρητος ἐν Πάρῳ.

ΜΑΡΜΑΡΑ

ΝΑΟΣ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ

Εἰκὼν **Ταξιαρχῶν**, μετρίας τέχνης, εἰς τὸ τέμπλον. Εἰς τὸ κάτω μέρος ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ / Μάρκου τοῦ κτίτορος / τῆς Ἁγίας μονῆς ταύτης.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ

α) **Ἁγία Τριὰς** εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.48×0.60). Ὁ Πατὴρ φορεῖ χιτῶνα πορτοκαλιόχρουν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Ὁ Υἱὸς κόκκινον χιτῶνα καὶ ἱμάτιον μαῦρον μὲ χρυσοκονδυλιές. Τὸ Ἅγ. Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς εἰκονίζεται ἐντὸς δύο διασταυρουμένων τετραγώνων ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Τέλους 17ου αἰῶνος ἢ ἀρχῶν 18ου.

β) **Παναγία ἡ Πάντων Χαρά.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.41×0.575) (πίν. 53).

Ἡ Παναγία εἰκονιζομένη ἐντὸς πλαισίου ἀπαρτιζομένου ἐκ κατακόσμου τόξου, στηριζομένου ἐπὶ δύο κιόνων, εἶναι ἐστραμμένη ὀλίγον πρὸς τ' ἀριστερά, κρατεῖ δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸν νεαρὸν Χριστόν, ὅστις εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ μὲ τὴν ἀριστερὰν κρατεῖ τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου. Ἡ Παρθένος φορεῖ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ πορφυροῦν μαφόριον, τὸ ὁποῖον ὅμως κομβοῦται ἐδῶ πρὸ τοῦ στήθους, ἀφίνον νὰ φαίνεται κάτωθεν τῆς χρυσῆς παρυφῆς αὐτοῦ, λεπτόν, ὠχροκίτρινον ἐσωτερικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Ὁ Χριστὸς φορεῖ πράσινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ πορφυροῦν ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές. Αἱ τόσον ἰσχυρῶς τονιζόμεναι ἀρθρώσεις τῶν χειρῶν τῆς Παναγίας προέρχονται, ὡς καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἐπιζωγραφήσεως.

Αἱ πολὺ καμπύλαι ὀφρύες, ἡ μελαγχολικὴ ἔκφρασις τῆς Παναγίας, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς διαθέσεως τοῦ μαφορίου της, ἐνθυμίζουν δυτικὰ πρότυπα ἰδιαιτέρως δὲ τὴν Παναγίαν τῆς ἐν Padova συλλογῆς Rampazzo (βλ. εἰκόνα της παρὰ S. Bettini, La pittura Cretese-Veneziana e i Madonneri, Padova 1933, πίν. IV).

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀριστερᾷ ἐπὶ τοῦ κάμπου, παρὰ τὸν βραχίονα τοῦ Χριστοῦ, γεγραμμένην χρονολογίαν, ἡ εἰκὼν ἐξετελέσθη τὸ ΑΧΠΕ' (=1685).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
(μονοκάμαρος βασιλική)

Ἅγ. Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη (διαστ. 0.55×0.74). Εἰκονίζονται ἑκατέρωθεν τοῦ σταυροῦ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου ἐζωγραφήθη προτομὴ τοῦ Προδρόμου πτερωτοῦ. Κάτω ἀριστερᾷ ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ / δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ / Ἀλεξάνδρου / Ντελαγρα/μάτη κὲ τον γονέον.

17ου αἰῶνος.

Ἡ οἰκογένεια Ντελλαγραμμάτη διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἐν Πάρῳ (βλ. ἐπιτυμβίους πλάκας τοῦ 19ου αἰ. παρὰ Hasluck, The Church of Our Lady κλπ. σ. 74 ἀρ. 25), ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐν Ἄνδρῳ (ΑΒΜΕ', Η', 1955/6, σ. 32) καὶ ἐν Κύθνῳ (G. Gerola, Annuario della R. Scuola Archeolog. Italiana di Atene τ. VI-VII, 1923-24, σ. 60). Ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως καὶ εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 212 χειρόγραφον νοταριακὸν ἐκ Πάρου κώδικα τῶν Γ. Ἀρχείων τοῦ Κράτους εἰς τὰ ἔτη 1716, 1717, 1732, 1734, 1751 ὑπὸ τὸν τύπον Ντελλαγραμμάτικα.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΜΑΡΙΝΑΣ

Εἰς τὸ δεξιᾷ τοῦ τέμπλου προσκυνητάριον, μεγάλη, καλῆς τέχνης, εἰκὼν τῆς **Ἁγ. Μαρίνας** (διαστ. 0.68×0.85).

Ἡ μάρτυς φορεῖ χιτῶνα πράσινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ κόκκινον ἱμάτιον καὶ λευκὴν καλύπτραν. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτερωτόν τι τέρας. Κατὰ τὴν ἐντοπίαν παράδοσιν «ἡ μικρὰ μαύρη σημαία εἶναι ἡ πανούκλα, τὸ δὲ πτερωτὸν τέρας ὁ διάβολος, ἀμφοτέρους δὲ κατέβαλεν ἡ Ἁγία». Πβλ. σχετικῶς καὶ τὴν Ἑρμηνείαν τῶν ζωγράφων, σ. 183.

Πλαγίως ἀριστερᾷ διὰ χρυσῶν κεφαλαίων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ / Νικολάου Χριστοφόρου κὲ τῆς σημβίας κὲ τον τέκνον.

ΝΑΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ (ΧΡΙΣΤΟΣ)
(τρίκογχος μετὰ τρούλλου)

α) **Ἡ Παναγία τοῦ Πάθους.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.62×0.80). Μετρίας τέχνης. Φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Ἡ Ἀμόλυντος.

β) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.59×0.84), Πτερωτός, μὲ πέριξ σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου του. Φέρει τὴν ἀφιέρωσιν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς σηβίας αὐτοῦ Εἰρήνης·

γ) **Μεταμόρφωσις.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.62×0.85). Μετρίας τέ-

χνης 18ου αἱ. Ὅλοι οἱ μαθηταὶ μὲ τὰς χεῖρας ὑψωμένας βλέπουν ἄνω πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ Θαβὼρ Χριστόν.

Πολλαὶ φορηταὶ εἰκόνες κρέμανται ἐπὶ τῶν τοίχων. Οὕτω:

Εἰς τὸν Νότιον Χορὸν α) Ὁ **Χριστὸς** ἐν προτομῇ εὐλογῶν καὶ κρατῶν Εὐαγγέλιον ἐφ᾽ οὗ ἡ φράσις:

Ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Μετρίας τέχνης τοῦ 18ου αἱ.

β) **Παναγία Ὁδηγήτρια** ἀριστεροκρατοῦσα (διαστ. 0.38×0.55). Μετρίας τέχνης.

Εἰς τὸν Βόρειον χορὸν α) Ἡ **Ἀποκαθήλωσις** (διαστ. 0.35×0.50) Ἐφθαρμένη. Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶναι ἀκκουμβημέναι δύο κλίμακες· ἐπὶ τῆς μιᾶς τούτων ἵσταται ὁ Νικόδημος, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ἀνὴρ κρατῶν τανάλιαν. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σταυροῦ ὁ *Παλεός τον ιμερον* εὐλογεῖ δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, ἐν ᾧ ἑκατέρωθεν ἵπταται ἀνὰ εἷς ἄγγελος.

Κάτω ἐν μέσῳ τοπίου μὲ δένδρα ἡ Παναγία μὲ πολλὰς Μυροφόρους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Μαγδαληνὴ ὑψώνει τὰς χεῖρας ἐν ἀπογνώσει.

Ἐπιγραφή:

Ἡ κατάβασις τοῦ Κ(υρί)ου ἡμ(ῶν) ΙC. ΧΡ. ἐπὴ τõ σταβρõ.

β) Ἡ **Ζωοδόχος πηγή** (διαστ. 0.45×0.85). Ἡ Παναγία φέρει στέμμα. Ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύο ἄγγελοι. Κάτω ἀσθενεῖς θεραπευόμενοι καὶ εἷς ἱεράρχης μὲ ἐπιτραχήλιον. Μετρίας τέχνης.

γ) Βόρειος τοῖχος **Δέησις** (διαστ. 0.46×0.54). Μετρίας τέχνης.

δ) Ὁ **Ζωηφόρος ἄρτος**. Ἐπὶ τοῦ ξυλίνου συρτοῦ παραπετάσματος τῆς Ὡραίας Πύλης (διαστ. 0.68×0.92). Ὁ Χριστὸς ἐντὸς τοῦ Ἁγ. Ποτηρίου εὐλογεῖ δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τοὺς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ δύο ἀγγέλους κρατοῦντας διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς θυμιατήριον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τοὺς λώρους των.

Ἐπιγραφή:

Μνήστητι Κ(ύρι)ε τοῦ δούλου σου Εὐστρατοίου / ἱερέος Στάμενα.

Στάμενας Πρωτονοτάριος Κεφάλου ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑπ᾽ ἀριθ. 212 χ/φον νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1733 (φ. 52), 1738 (φ. 80) καὶ 1741 (φ. 110), ὡς καὶ εἰς ἀφιερωτικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου Τσηπίδου (βλ. κατωτέρω σ. 131).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

Ἅγιοι Ἀνάργυροι. Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου τέμπλου (διαστ. 0.65×0.85). Μεταγενεστέρα (19ου αἱ.) εἰκὼν φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν:

Μνήσθητι Κύριε τῶν δούλων σου Ἀριστείδου, Ἀσπασίας, Ἐλευθερίου Ἀθηνᾶς καὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν ἀδελφῶν.

ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ (ΠΕΡΑ ΠΑΝΑΓΙΑ)

(δίκλιτος, εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου, κοινῶς *Πέρα Παναγιά*)

α) **Παναγία.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ βορείου ναοῦ. Καλῆς τέχνης εἰκών, τύπου Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης. Φέρει τὸν τίτλον **Παναγία ἡ Μαρμαριανή** (0.81×1.15). Ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς της δύο ἄγγελοι ἐπὶ νεφῶν.

β) **Χριστὸς** ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ματθ. 11, 28):

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κλπ.

(διαστ. 0.82×1.15 μ.). Ἐπιζωγραφημένος.

γ) **Παναγία.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Ἁγ. Νικολάου (νοτίου ναοῦ). Τύπου Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης (διαστ. 0.68×0.95). Δύο ἄγγελοι πετῶντες κρατοῦσι τὸ στέμμα της.

δ) **Χριστὸς** βασιλεὺς βασιλέων. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν εὐαγγέλιον μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

ε) **Ἅγ. Νικόλαος.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Ἁγ. Νικολάου (πίν. 54) (διαστ 0.68×0.90).

Ὁ ἱεράρχης εἰκονίζεται καθήμενος, μέσῳ προσκεφαλαίου, ἐπὶ μεγάλου θρόνου μὲ κυκλικὴν ράχιν. Καὶ διὰ μὲν τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς εὐλογεῖ, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ πλαγίως κλειστὸν ἐσταχωμένον Εὐαγγέλιον. Εἶναι ἐνδεδυμένος ἐσωτερικῶς μὲν πολυτελὲς κόκκινον στιχάριον μὲ πτυχὰς παρακολουθούσας τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ κατάκοσμον καὶ εἰς κροσσοὺς ἀπολῆγον σκοτεινὸν κόκκινον ἐπιτραχήλιον. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός του περιβάλλει πολυσταύριον φαιλόνιον, ὅπερ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ στιχάριον, παρεστάθη ὅλως ἀπτύχωτον καὶ ἐπίπεδον. Τέλος ἐπὶ τοῦ φαιλονίου φέρει ὠμοφόριον, κοσμούμενον δι᾽ ἀργυρῶν σταυρῶν, ὅπερ κατὰ μὲν τὸ ἓν τῶν ἄκρων του ἀναδιπλοῦται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο πέριξ τῆς ἀριστερᾶς χειρός του, παρέχον οὕτω, μετὰ τῆς εὐλογούσης ὑψωμένης δεξιᾶς χειρός, κάποιαν κίνησιν εἰς τὴν ἄλλως λίαν αὐστηρὰν καὶ ἱερατικὴν στάσιν τοῦ ἁγίου, ἣν ἐπιτείνει καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς ἐκφράσεως τῆς λεπτῶς ἐπεξειργασμένης κεφαλῆς του, μὲ τὸ βραχὺ γένειον καὶ τοὺς λοξῶς διευθυνομένους ὀφθαλμούς.

Κάτω δεξιᾷ διὰ λευκοῦ χρώματος ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Χεὶρ Γεωργίου Βλαστοῦ.

Ὁ φιλοτεχνήσας τὴν εἰκόνα ζωγράφος Γεώργιος Βλαστὸς ἤκμασε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, εἶναι δὲ κυρίως προσωπογράφος, ὡς συνάγεται καὶ ἐξ ἄλλης εἰκόνος αὐτοῦ εὑρισκομένης εἰς τὸν ἐν Τσηπίδῳ ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (βλ. κατωτέρω). Περὶ τῆς κρητικῆς προελεύσεως τῶν Βλαστῶν βλ. τὰ λεχθέντα εἰς σ. 91.

ς) **Παναγία βρεφοκρατοῦσα** μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Ἡ Κυρία τῶν ἀγγέλων.

Κάτω ἀριστερᾷ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

ἀνακαινίσθη ἡ παροῦσα εἰκὼν καὶ πᾶσα ἡ / ἐπισκευὴ
ἡ ἐντὸς τῆς διμαρτύρου ταύτης ἐκ/κλησίας τῆς Κοιμήσεως
τῆς Θ(εοτό)κ(ου) καὶ τοῦ τέμπλου Προ/δρόμου διὰ συνδρομῆς
καὶ συνεργείας τοῦ ἐπιτρο/πεύοντος ἐν αὐτῇ Κυρίου Ἰω(άννου)
Γιαννουλάκη / δαπάνῃ δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν κατοικούντων ἐν τῇ
κώ/μῃ ταύτῃ τῇ 28 Ἰουνίου / 1849.

Ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ χαρακτηρισμὸς τῆς δικλίτου ἐκκλησίας ὡς *διμαρτύρου*, οἷον συναντῶμεν αὐτὸν διὰ παρομοίους ναοὺς τῆς Κρήτης (βλ. σχετικῶς ΑΒΜΕ, Θ' (1961), σ. 142, σημ. 2).

ζ) Ἐπὶ τοῦ προσκυνηταρίου τοῦ τέμπλου, καλῆς τέχνης φορητὴ εἰκὼν τῆς **Ἀποκαθηλώσεως** (διαστ. 0.85×1.05 μ.).

η) Εἰς τὴν θύραν τῆς Προθέσεως τοῦ Β. ναοῦ ὁλόσωμος εἰκὼν τοῦ **Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.** Ἐπὶ τοῦ μαύρου κάμπου της διὰ χρυσῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου Σου / Τζανῆ Μαβρογένη / κ(αὶ) τῆς σιβίας / αὐτοῦ Μαρούσας.

Ὁ Τζανῆς Μαυρογένης ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 212 χ/φον νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1730 (φ. 12v, 14v, 18v) 1731 (φ. 22r, 35v), 1732 (φ. 39r, 45r, 45v), 1734 (φ. 61v, 89v, 90r, 91v), 1736 (φ. 68r), 1737 (φ. 76v), 1738 (φ. 77v, 78r, 78v. Πρβ. καὶ Ἰάκ. Βισβίζην ἐν Ἐπετ. Ἰστ. Ἑλλ. Δικ. τ. 8, σ. 172) (φ. 81v).

θ) Εἰς τὴν ποδιὰν τοῦ τέμπλου: **Ἡ ἁγία βάτος ην ιδε Μωησης ἐν το Σινα ορος**, ὁ **Παράδησος** καὶ ἡ **Ἐξορία τοῦ Ἀδάμ.**

Εἰς τὸ πρὸς Νότον τοῦ ναοῦ προσκεκολλημένον παρεκκλήσιον τοῦ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ εὕρηται εἰς τὸ τέμπλον εἰκὼν τοῦ φερωνύμου ἁγίου, μετριωτάτης τέχνης, φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ντεμενέγου (=Δομηνίκου)
Χρηστοφώρου κὲ Φλωρέντζας 1780.
Χεὶρ χαρτωφύλακος Μοστράτου Ναγουσηνοῦ / Μαγί/ου 16.

Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ Ναούσης ἁγιογράφου Γεωργίου Μοστράτου.

Νάουσα. Μουσεῖον. Ἐπιτάφιος Θρῆνος (βλ. σελ. 106 ἕως 108).

Κόστος. Ναὸς Ἁγ. Παντελεήμονος. Παναγία τοῦ Πάθους (βλ. σελ. 112).

Μάρμαρα. Ναὸς Ἁγίας Βαρβάρας. Παναγία ἡ Πάντων Χαρά (βλ. σελ. 116).

Μάρμαρα. Ναὸς Πέρα Παναγιᾶς. Ἅγ. Νικόλαος. Ἔργον τοῦ Γεωργίου Βλαστοῦ. (Βλ. σελ. 119)

ΜΟΝΗ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, ΚΑΠΑΡΟΥ
(περιοχῆς Λευκῶν)

Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Καθολικοῦ: Εἰκὼν **Ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου**· Ἄνω ἀριστερᾷ εἰκονίζεται στρατιώτης κραδαίνων ξίφος ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου. Δεξιᾷ ἄλλος στρατιώτης μὲ δόρυ καὶ ἀσπίδα.

Κάτω ὁ Πρόδρομος γονυπετὴς πρὸς δεξιὰ καὶ δεξιᾷ του ἡ Σαλώμη, φέρουσα στέμμα καὶ ἑτοιμαζομένη νὰ λάβῃ τὴν ἀποκεκομμένην κεφαλήν του.

Κάτω ἀριστερᾷ ἡ ἐπιγραφή:

[Δέησις) *τοῦ δούλου τοῦ Θ*(εο)*ῦ* / [Μιχελά]*κι Βιτζαρᾶ*

καὶ δεξιώτερα ἡ χρονολογία: *ΑΧΝΒ* (= 1652).

Ὁμοίαν σύνθεσιν παρουσιάζει εἰκὼν τῆς Συλλογῆς Ἑλ. Σταθάτου, ἀρ. 16. Ξυγγόπουλος, Εἰκόνος Συλλ. Σταθάτου, πίν. 15.

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ
(πρότερον Ἁγ. Ἀναργύρων. Εἰς θέσιν Δάφναις).

α) Εἰκὼν **Ἁγ. Ἀναργύρων**, ἐπὶ τοῦ τέμπλου.
ἐπιγραφή:

ἀνεκαινίσθη δι' ἐξόδων Ἐλευθερίου Χαμάρτου.

Χαμάρτος Δημήτριος ἀναφέρεται εἰς τὴν κτητορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ Ἁγίας Βηθλεὲμ τῆς Παροικιᾶς, τοῦ ἔτους 1779 (ΑΒΜΕ Θ', ἀρ. 23, σ. 202). Πλεῖστοι ἄλλοι Χαμάρτοι ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 212 χ/φον νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου τῶν ἐτῶν 1685-1755.

Εἰς τὸ νεώτερον τέμπλον εἰκὼν

β) **Παναγίας τοῦ Πάθους**, φέρουσα κάτωθεν τὴν ἐπιγραφήν:

Δι' ἐξόδων Νικολάου [Αὐ]*γερινοῦ.*

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ
(Ἅγ. Ἰωάννης Γυαλιστής ΒΑ. Λευκῶν)

α) εἰκὼν **Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου**. Εἰς τὸ τέμπλον, καλῆς τέχνης.

β) Εἰκὼν **Παναγίας**, τύπου Ὁδηγητρίας, μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Μ(ήτ)*ηρ Θ*(εο)*ῦ Ἡ πάντων βασίλισσα.*

Ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἀνὰ εἷς μικρὸς ἄγγελος.

Εἰς τὴν ποδιὰν τοῦ τέμπλου **Ἱστορία τοῦ Ἀδὰμ** μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ* / *Πεντήστα κὲ τῆς* / *συμβίας αὐτοῦ* / *Ἀγγήλα.*

Πεντήστα = Battista = Βαπτιστοῦ. Ἀγγήλα = Ἀγγέλα.

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΚΥΡΙΑΚΗΣ
(πρὸς Ἀνατολὰς τῶν Λευκῶν)

α) Εἰκὼν **Παναγίαςἐνθρόνου** εἰς τὸ τέμπλον, ἐπεζωγραφημένη (διαστ. 0.63×0.875).

Κάτω ἀριστερᾷ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων: *ΑΧΝΒ* (=1652).

Ἑκατέρωθεν ἀνὰ εἷς ἄγγελος.

β) Εἰκὼν **Ἰησοῦ Χριστοῦ**, μὲ χρυσοκονδυλιές, ἐπιζωγραφημένη (διαστ. 0.63×0.83).

Κάτω ἡ χρονολογία: *ΑΧΝΒ* (1652).

γ) Εἰκὼν **Προδρόμου**, καλῆς τέχνης.

Κάτω δεξιᾷ ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ / Μιχελάκι Βιτζαρᾶ.

Κάτω ἀριστερᾷ:

Πίοιμα Δαμασκηνοῦ / ἱερομονάχου.

Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ὅστις ἐξετέλεσε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ τέμπλον τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Κάστρου Παροικιᾶς τοῦ 1649 (βλ. ἀνωτέρω σ. 85) καὶ ἄλλας φορητὰς εἰκόνας εἰς Τσηπίδο (βλ. κατωτέρω). Ἴσως καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου.

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΜΗΝΑ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΚΑΙ ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ
(περιοχῆς Μαράθι)

Φορητὴ εἰκὼν τῶν **Ἁγ. Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου** (17ου αἰ.).

Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

Ἀντώνης Νταμ(ίας).

Νταμία, εἶναι ἡ οἰκογένεια τῶν κτητόρων τῆς Μονῆς (βλ. ΑΒΜΕ Θ', ἀρ. 60, 61, σ. 214, 215).

ΜΟΝΗ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
(Δάσους, περιοχῆς Ἐπισκοπιανῶν)

α) Εἰκὼν **Ἁγ. Ἀρτεμίου** μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Διὰ ἐξόδου τõν αγίον τριον / ιερον οικόνον τοῦ δούλου / τοῦ Θ(εο)ῦ Κωνσταντίνου Κοτήλι (=Κονδύλη).

Περὶ τῆς οἰκογενείας Κονδύλη βλέπε τὰ λεχθέντα εἰς σ. 7.

β) Εἰκὼν **Χριστοῦ Παντοκράτορος**. Ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ/
Κιρήου Χρίση Ντελα(γραμμάτη ;)

Περὶ τῆς οἰκογενείας Ντελαγραμμάτη βλέπε τὰ λεχθέντα εἰς σ. 117.

ΜΟΝΗ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ
(Θαψανῶν)

α) Εἰκὼν **Ἁγ. Χαραλάμπου**, ἀρκετὰ καλῆς τέχνης.

Ὁ Ἅγιος μὲ μακράν, λευκήν, σφηνοειδῆ γενειάδα, εἰκονίζεται καθήμενος καὶ φορῶν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν μὲ τοὺς λώρους. Εὐλογεῖ διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ κατὰ Ματθ. 10, 32 πβλ. καὶ Λουκ. 12, 8 καὶ Ἀποκάλ. 3, 5 ἐπιγραφή:

Εἶπεν ὁ Κύριος πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ
πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὃς δ' ἂν ἀρνήσηται...

Εἰς τὴν ἄνω δεξιὰν γωνίαν προβάλλει ὁ Χριστὸς ἐν προτομῇ εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

Χαῖρε ἀθλητὰ Χαραλάμπους.

Ἀριστερᾷ εἰς τὸ μέσον τοῦ κάμπου ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ / Παναγηότη Παπαδοπού/λου Μονοβασιότη 1798.

β) Μικρὰ εἰκὼν **Ἁγ. Γεωργίου** ἐφίππου (διαστ. 0.08×0.10).

γ) Μικρὰ εἰκὼν **Ἁγ. Νικολάου** (διαστ. 0.08×0.10).

δ) Δύο εἰκόνες τοῦ **Εὐαγγελισμοῦ** (διαστ. 0.205×0.25).

ε) Εἰκὼν **Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ** (διαστ. 0.18×0.215).

Ὁ Ἄρχων Μιχαὴλ εἰκονίζεται ἐν προτομῇ καθήμενος καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ῥομφαίαν. Καλῆς τέχνης τοῦ 17ου αἰῶνος.

ς) Εἰκὼν **Παναγίας** τύπου Ὁδηγητρίας (διαστ. 0.125×0.16).

ζ) Εἰκὼν τοῦ Λειψάνου τοῦ **Ἁγίου Σπυρίδωνος.**

Εἰκονίζει κουβούκλιον καὶ κάτωθεν αὐτοῦ, ἐντὸς λάρνακος, τὸν νεκρὸν Ἅγ. Σπυρίδωνα, φοροῦντα κουκούλιον καὶ ὠμοφόριον μὲ σταυρούς.

Ἐπιγραφαί: ὁ *Ἅγιος Σπυρίδον* καὶ τὸ *ἅγιον Κουβούκλιον.*

η) Εἰκὼν τῆς **Παναγίας** μὲ ἀργυρᾶν ἐσθῆτα (διαστ. 0.20×0.26), ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή:

Μ(ήτη)Ρ Θ(εο)Υ ἡ ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΝΕΙ

Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

1816 Μηνιστιτι κοστατινου / ηου / χανηοντη.

Εἶναι πιθανώτατα ἔργον Ρώσου ζωγράφου.

Ἡ εἰκὼν εἶναι παλαιοτέρα τοῦ 1818. Λόγῳ τῆς καλυπτούσης αὐτὴν ἀργυρᾶς ἐσθῆτος φαίνονται μόνον τὰ πρόσωπα τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὴν τράπεζαν τῆς Μονῆς:

η) Εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ** καθημένου ἐπὶ θρόνου μετὰ δύο Σεραφείμ. Φορεῖ κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν Εὐαγγέλιον.

Ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς, δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Χ(ριστ)Ε ὁ Θ(εὸ)ς ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σὲ οὐκ ἀποτυγχάνει.

Καλῆς τέχνης τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος.

ΜΟΝΗ ΑΓ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
(παρὰ τὸν Δραγουλᾶν)

Εἰκὼν τῆς **Παναγίας Κυρίας τῶν Ἀγγέλων**, βρεφοκρατούσης (διαστ. 0.92×0.83). Δύο ἄγγελοι κρατοῦσι τὸ στέμμα της.

Ἐπιγραφή:

δέϊσις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ / Παεισίου ἱερομονάχου.

Ἐπὶ τοῦ τέμπλου εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ Μ. Ἀρχιερέως,** ἐνθρόνου, τοῦ ὁποίου ἄγγελοι κρατοῦσι τὴν μίτραν. Δεξιᾷ ἡ χρονολογία *ΑΧΝΕ* (=1655)

Χεὶρ Ἰω(άννου) Δ(α)Κ(ορώνια;)

(Διαστ. 0.65×0.82).

Ἀριστερᾷ:

Δέϊσις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Παρθενίου / ἱερομονάχου κτητόρου τῆς ἁγίας μονις ταυτις.

ΔΡΑΓΟΥΛΑΣ

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
(δίκλιτος)

Εἰκὼν **Ἁγ. Γεωργίου** (διαστ. 0.50×0.68).

Κάτω διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γεοργίου / Φ(ι)ληπέου καὶ τῆς συβίας αὐτοῦ Μαρίας Χεὶρ Ἰω(άννου) Δ(α)Κ(ορώνια)

ΝΑΟΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ
(βασιλικὴ μετὰ τρούλλου)

Ἐπὶ τοῦ τέμπλου εἰκὼν τῆς **Ζωοδόχου Πηγῆς**. Πολὺ μετρίας τέχνης. Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀθηναίου καὶ τῆς σιβίας αὐτοῦ.

Τέλους 18ου ἢ ἀρχῶν 19ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ

Ἐπὶ εἰκόνος τοῦ τέμπλου ἡ χρονολογία *ΑΨΚΗ* (=1728).

ΤΣΗΠΙΔΟ (Μάρπησσα)

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Μονοκάμαρος θολωτός, εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ χωρίου.

α) **Χριστὸς** ἔνθρονος. Ἐπὶ τοῦ μικροῦ, ὡραίου ξυλοχρυσογλύπτου τέμπλου (διαστ. 0.51×0.76). Φορεῖ κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον κοσμούμενον μὲ χρυσοῦς ἀστέρας. Περιστοιχίζεται ἀπὸ τὰ σύμβολα τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Καλῆς τέχνης τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Παναγία βρεφοκρατοῦσα,** ἔνθρονος. Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.51×0.72).

Κάθηται ἐπὶ θρόνου μὲ στρογγύλην ράχιν. Φέρει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ βαθυπόρφυρον μαφόριον ἐπὶ πρασίνου χιτῶνος. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος ἐλαιόχρουν χιτῶνα καὶ κόκκινον ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές.

Ἄνω τοῦ θρόνου εἰκονίζονται, ἐξερχόμενοι ἀπὸ νεφῶν: ἀριστερᾷ ὁ Δαυὶδ κρατῶν ὄρθιον ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ψαλμ. 44, 11):

Ἄκουσον θύγατερ καὶ ὕδε καὶ κλινον τὸ ους σου καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου σου.

Δεξιᾷ ὁ Σολομὼν μὲ εἰλητὸν φέρον τὴν ἐπιγραφὴν (Παροιμ. 31, 29):

Πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν.

Κάτω τοῦ θρόνου ἀριστερᾷ ὁ προφήτης Ἠσαΐας μὲ εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ἡσ. Ζ', 14):

Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν

καὶ δεξιᾷ ὁ προφήτης Δανιὴλ κρατῶν ἀνοικτὸν εἰλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν (Δαν. 2, 34):

Ἐθεώρεις βασιλεῦ ἕως ὅτου ἐτμήθη λίθος ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν.

Καλῆς τέχνης τοῦ 17ου αἰῶνος.

γ) **Ἅγ. Γεώργιος.** Ἐπὶ τοῦ τέμπλου (διαστ. 0.51×0.84).

Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ἐπὶ λευκοῦ ἵππου, μὲ θώρακα κόκκινον καὶ ἀνεμιζομένην χλαμύδα (ἀναπετάριν). Εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ ἵππου (πισοκάπουλα) κάθηται νεαρὸς παῖς κρατῶν ἀγγεῖον, κουκούμιον ἢ χέρνιβον. Εἰκονίζεται ἑπομένως ἐνταῦθα ὁ Ἅγ. Γεώργιος καὶ ὡς «αἰχμαλώτων ἐλευθερωτής» ἐπαναφέρων εἰς τοὺς γονεῖς του τὸ ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν ἀπαχθὲν τέκνον των [1]. Ἡ παράστασις αὕτη ἀπαντᾶται συχνὰ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ

[1]) Βλέπε ὅσα σχετικὰ πρὸς τὴν παράστασιν ταύτην ἔγραψα εἰς τὸ ΑΒΜΕ τ. Ϛ', 1948, σ. 154.

15ου αἰ. Ταυτοχρόνως ὅμως εἰκονίζεται ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς δρακοντοκτονίας, μὲ τὸν δράκοντα κάτω καὶ δεξιᾷ καὶ παραπλεύρως πύργον, εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ ὁποίου ἵσταται ἡ βασιλοπούλα, εἰς δὲ τὸ ἄνω οἱ γονεῖς της μὲ σαλπικτὴν ἀγγέλλοντα εἰς τοὺς κατοίκους τὸν ἆθλον τοῦ ἁγίου.

Τέλος ἀπὸ τῆς ἄνω ἀριστερᾶς γωνίας προβάλλει εὐλογοῦσα ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ.

Ὑπὸ τὴν εἰκόνα ἡ φωνηεντόλιπος ὑπογραφὴ τοῦ τεχνίτου:

Χεὶρ Ἰω(άννου) Δ(α)κ(ο)ρ(ώνια). ΑΧΝΓ(=1653).

δ) **Παναγία βρεφοκρατοῦσα** (πίν. 55) ὡς Ρίζα τοῦ Ἰεσαί (διαστ. 0.65×0.855).

Ἡ Θεοτόκος εἰκονίζεται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος καθημένη, μέσῳ προσκεφαλαίου, ἐπὶ θρόνου μετὰ ὑποποδίου ἀλλ' ἄνευ ράχεως. Φέρει εἰς τοὺς κόλπους της τὸν νεαρὸν Χριστόν. Ὑπὸ τοὺς πόδας της εἰκονίζεται ρίζα ἀμπέλου, ἥτις, διχαζομένη ἀναπτύσσεται πρὸς τὰ ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τῆς Παναγίας εἰς ἑλικοειδεῖς κλάδους ἐκ βλαστῶν καὶ φύλλων ἀμπέλου, φθάνοντας ἄνω μέχρι τῶν ὤμων τῆς Θεομήτορος.

Ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἀνωτέρων κύκλων τῆς ἀμπέλου εἰκονίζονται κατὰ τὰ $^2/_8$ ἀνὰ εἷς προφήτης στρεφόμενος πρὸς τὴν Θεοτόκον ἢ δεικνύων αὐτὴν καὶ κρατῶν ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐν ᾧ εἰς τὰς δύο ἄνω γωνίας τοῦ πίνακος εἰκονίζονται κατὰ τὰ $^2/_8$ των, πετῶντες πρὸς τὴν Θεοτόκον μὲ τὰς χεῖρας κεκαλυμμένας ὑπὸ ὑφάσματος, οἱ ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ (ἀριστερᾷ) καὶ Γαβριὴλ (δεξιᾷ), ὡς δηλοῦσι τὰ εἰς αὐτοὺς προσγεγραμμένα ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός των γράμματα.

Ἡ Παναγία φέρει ἀπὸ κεφαλῆς τὸ σύνηθες βαθυπόρφυρον μαφόριον ὑπεράνω ἐσωτερικοῦ χειριδωτοῦ χιτῶνος. Καὶ τὴν μὲν δεξιὰν αὐτῆς χεῖρα ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ παιδίου, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐγγίζει τὸ ἄκρον τοῦ ἀριστεροῦ του ποδός. Ὁ νεαρὸς Χριστός, φέρων πέριξ τῆς κεφαλῆς ἔνσταυρον φωτοστέφανον μὲ τὰ γράμματα Ο Ω Ν, εἶναι ἐνδεδυμένος λευκὸν χιτῶνα μετὰ σημείου καὶ ἀνοικτόχρωμον ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ συνεπτυγμένον τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου, ὅπερ κρατεῖ ὄρθιον ἐπὶ τοῦ μηροῦ του.

Ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν κύκλων εἰκονιζομένων προφητῶν, προγόνων τῆς Παναγίας, ἄνω μὲν ἀριστερᾷ παρίσταται ὁ προφητάναξ Δαυὶδ (υἱὸς τοῦ Ἰεσαὶ) κρατῶν ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τῶν Ψαλμῶν (μδ', 10) εἰλημμένη ἐπιγραφή:

Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου,

ἄνω δὲ δεξιᾷ ὁ προφητάναξ Σολομὼν μὲ εἰλητόν, ἐφ' οὗ τὸ ἐκ τῶν Παροιμιῶν (31, 29) εἰλημμένον χωρίον:

Πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν.

Εἰς τὸν κάτωθεν τοῦ Δαυὶδ κύκλον εἰκονίζεται ὁ προφήτης Ἠσαΐας μὲ εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τῶν προφητειῶν του (Ζ, 14) ἐπιγραφή:

Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν

καὶ τέλος εἰς τὸν ὑπὸ τὸν Σολομῶντα κύκλον ἕτερος προφήτης κρατῶν εἰλητὸν ἐφ' οὗ τὸ ἐκ τῆς Ἐξόδου (Γ,2) χωρίον:

Ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρὶ καὶ οὐ κατακαίεται.

Κατὰ ταῦτα ἡ περιγραφεῖσα σύνθεσις εἰκονίζει τὴν λεγομένην ρίζαν τοῦ Ἰεσαί, ἤτοι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῆς Παναγίας. Ἡ παράστασις αὕτη εἰκονίζεται κατά τε τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους[1], ὁπότε καὶ οἱ κύκλοι μὲ τοὺς σχετικοὺς προγόνους καὶ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων εἶναι πολυπληθέστεροι[2] πλουτιζόμενοι καὶ μὲ συνθέσεις ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ (Γέννησις, Βάπτισις κλπ.) καὶ εἰς μεταβυζαντινὰς τοιχογραφίας[3]. Ἀλλ' εἰς τὰς φορητὰς εἰκόνας[4] ἐξαίρεται ἰδιαιτέρως ἡ Παναγία, ἥτις, ὡς ἐνταῦθα, δεσπόζει τῆς ὅλης συνθέσεως. Συνήθως πρὸ τῆς ρίζης τοῦ δένδρου εἰκονίζεται ἐξηπλωμένος ἢ κοιμώμενος ὁ παραλειφθεὶς ἐνταῦθα προπάτωρ Ἰεσαί, ὅθεν καὶ ἡ ὀνομασία τῆς παραστάσεως.

Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνος εἶναι μετρία. Ἡ ἔκφρασις τῶν προσώπων μητρὸς καὶ υἱοῦ στερεῖται πνοῆς. Ὁ πίναξ εἶναι ἔργον ἐντοπίου ζωγράφου, ἀντιγράφοντος ἀρχαιότερα, κρητικά, πρότυπα ἀλλ' ἄνευ ἀτομικότητος.

Ἡ χρονολογία ἐκτελέσεως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου ἀναγράφονται εἰς τὸ ὑποπόδιον τοῦ θρόνου (εἰκ. 23):

Εἰκ. 23. Πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἁγιογράφου Δακορώνια.

ΑΧΝΖ (=1657) *Χεὶρ Ιω(άννου) Δ(α)κ(ο)ρ(ώνια).*

[1]) Περὶ τῆς παλαιοτέρας εἰκονογραφίας τῆς ρίζης τοῦ Ἰεσαὶ διέλαβεν ὁ A. Watson, The early Iconography of the Tree of Iesse, Oxford 1934. πβλ. καὶ L. Bréhier ἐν Rev. Arch. τοῦ 1924, σ. 241.

[2]) A. Grabar, La peinture religieuse en Bulgarie, Paris 1928, πίν. 48, 49, 53. Στ. Πελεκανίδης, Καστοριά, πίν. 85.

[3]) G. Millet, Athos, Les peintures, πίν. 151_{3} (Τράπεζα Μ. Λαύρας) καὶ 240_{1} (Μ. Δοχειαρίου), Vl. Petković, Dečani II, πίν. 269-271.

[4]) Εἰκὼν τοῦ Βίκτωρος τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἑλλην. Ἰνστιτούτου Βενετίας τοῦ 1674 (M. Chadjidakis, Icônes, ἀρ. 129, σ. 148).

Τὸ ὄνομα Δακορώνιας συναντῶμεν ὑπὸ τὸν τύπον μὲν *Ντανκορώνιας* εἰς τὴν κτητορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ παρὰ τὴν Καταπολιανὴν ναϋδρίου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (ΑΒΜΕ τ. Θ', σ. 200 ἀρ. 12,) τοῦ ἔτους 1633, ὑπὸ δὲ τὸν τύπον Ντακορώνιας εἰς τὸν Κώδικα τῆς Πάρου (χ/φον ὑπ' ἀρ. 212 τῶν Γ. Ἀρχ. τοῦ Κράτους φ. 55r). Συχνὴ ἄλλωστε εἶναι ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ Ντα— πρὸς τὸ Δα—ἢ τοῦ Ντε—πρὸς τὸ Δε—εἰς ἐξελληνισθέντα Ἰταλικὰ ἐπώνυμα, ὡς π.χ. Δαβερώνας-Νταβερώνας, Δαρζέντας-Νταρζέντας, Δελλαγραμμάτης-Ντελλαγραμμάτης, Δεναξᾶς-Ντεναξᾶς, Δεβιάζης-Ντεβιάζης κλπ.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

α) **Χριστός.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.62×0.90). Ὁ Κύριος εἰκονίζεται ἔνθρονος εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ (Ματθ. 11, 28):

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες κλπ.

Φορεῖ κόκκινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐλαιόχρουν ἱμάτιον. Ὁ θρόνος του περιστοιχίζεται ἀπὸ τὰ 4 σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν τὰ ὁποῖα κρατοῦν ἀνοικτὸν βιβλίον, ἀναγράφον τὴν ἀρχὴν τοῦ σχετικοῦ Εὐαγγελίου.

β) **Ἅγ. Εὐστάθιος.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.53×0.85). (πίν. 56). Εἰκονίζεται ἐντὸς φάραγγος σχηματιζομένης μεταξὺ δύο ὑψηλῶν βουνοκορυφῶν, ἐπιβαίνων ξανθοῦ ἵππου, μὲ πλουσίαν σκευήν, καὶ πράσινον ἐφίππιον. Εἶναι ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολὴν ἤτοι ἐνδρομίδας, βραχὺν κόκκινον χιτῶνα, θώρακα καὶ χλαμύδα πορπουμένην ἐμπρὸς καὶ ἀνεμιζομένην μακρὰν πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ἀσκεπὴς καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἵππου μὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἀναβολέως. Τὰς χεῖράς του ἔχει ἐσταυρωμένας πρὸ τοῦ στήθους εἰς στάσιν δεήσεως συγκρατῶν συνάμα δι' αὐτῶν καὶ τὸ πρὸς τὰ ἄνω δεξιὰ διευθυνόμενον δόρυ του. Ἡ μετὰ βραχείας κόμης καὶ βραχέος στρογγύλου γενείου [1] κεφαλή του, προβαλλομένη εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο βουνοκορυφῶν κενόν, προσβλέπει μετὰ δέους ἅμα καὶ εὐλαβείας ἔλαφον ἱσταμένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀριστερᾶς βουνοκορυφῆς καὶ φέρουσαν μεταξὺ τῶν μακρῶν κεράτων της μικρὸν Ἐσταυρωμένον.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐκ τοῦ βίου [2] τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου ἐπεισοδίου, καθ' ὃ Ρωμαῖός τις στρατιώτης, ὀνόματι Πλακίδας, κυνηγῶν ποτε ἀπομακρυνθεῖσαν ἔλαφον εἶδεν αὐτὴν φέρουσαν μεταξὺ τῶν κεράτων της τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἤκουσεν αὐτὴν λέγουσαν: Πλακίδα τί μὲ διώκεις;

[1]) Ἡ Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων τὸν περιγράφει ὡς *στρογγυλογένην* (Ἔκδ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σ. 158 καὶ 170).

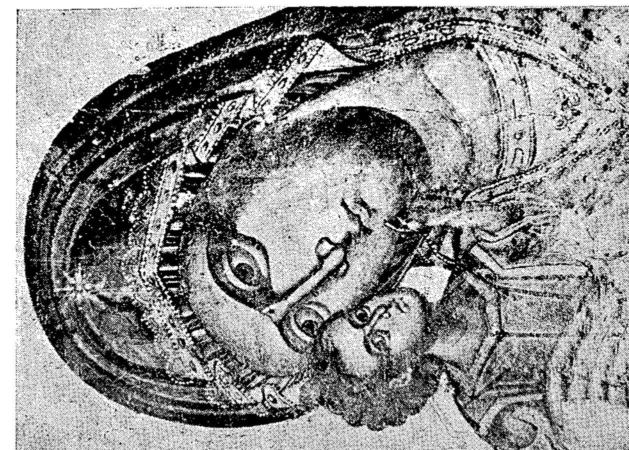
[2]) Acta Sanctorum τῆς 20 Σεπτεμβρίου—Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, Θησαυρός, ἔκδ. Βενετίας 1752, σ. 284—Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Migne, Ἑλλ. Πατρ. 94, 1931.

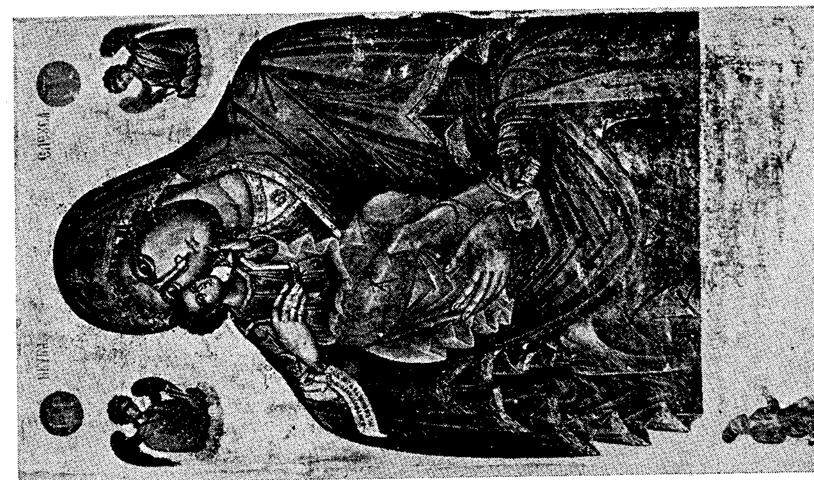

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Γεωργίου. Παναγία ὡς Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί (βλ. σελ. 126).

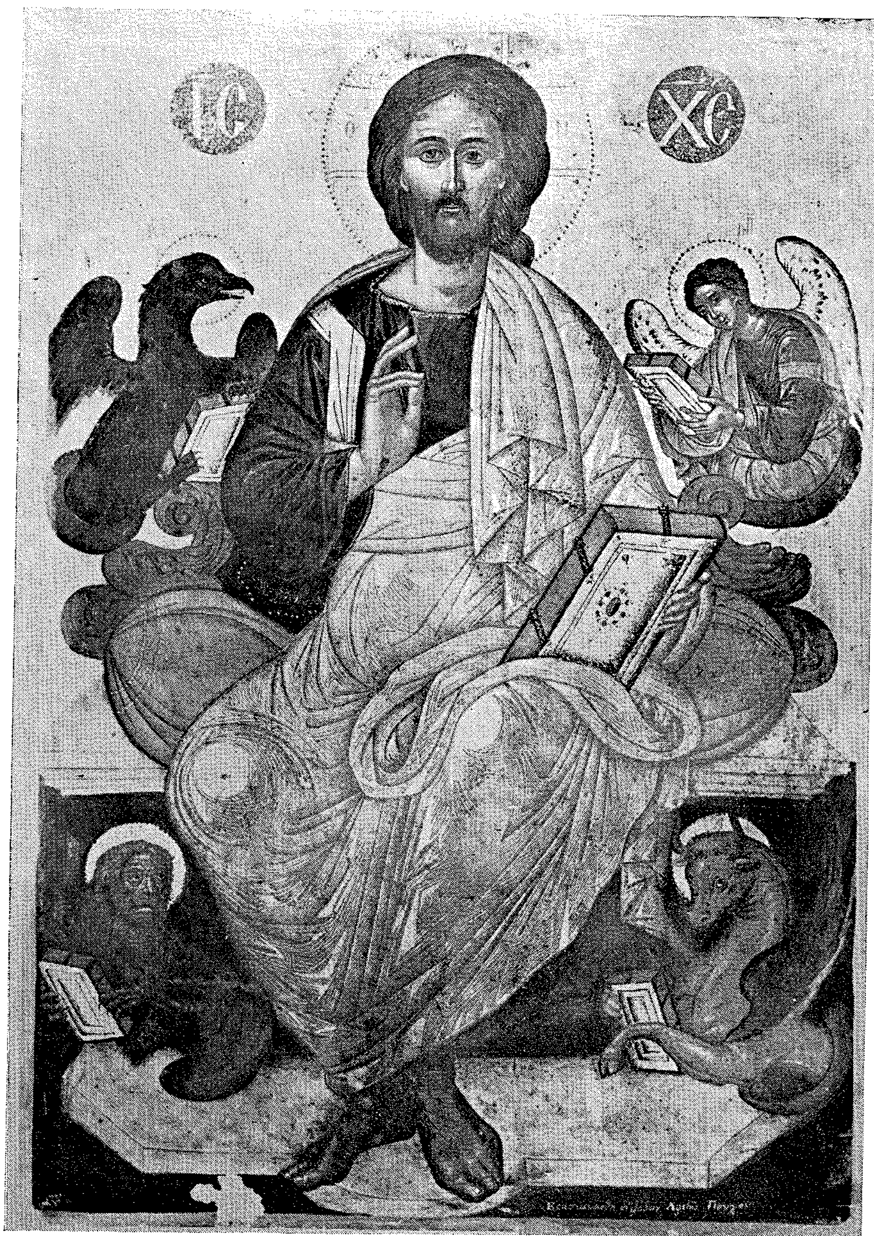

Τσηπίδο. Ναὸς Ἁγ. Εὐσταθίου. Ὁ Ἅγιος Εὐστάθιος καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου του (βλ. σελ. 128).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ναὸς Ἁγ. Εὐσταθίου. Παναγία Ἐλεοῦσα (βλ. σελ. 130).

Τσηπίδο (Μάρπησσα) Ν. Τριῶν Ἱεραρχῶν. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 131).

Εἰς τὰς παλαιοτέρας (9ου ἕως 11ου αἰῶνος) παραστάσεις τοῦ ἐπεισοδίου ὁ ἅγιος εἰκονίζεται πεζεύσας καὶ γονυπετὴς πρὸ τῆς ἐλάφου, ἥτις φεύγει στρέφουσα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Πλακίδαν, ἐν ᾧ μεταξὺ τῶν κεράτων της φέρει τὴν προτομὴν τοῦ Χριστοῦ περιβαλλομένην ὑπὸ σταυροκοσμήτου φωτοστεφάνου [1].

Κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους ὁ ἅγιος εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ ἵππου του τοξεύων ἐνίοτε τὴν ἔλαφον, ἥτις φέρει μεταξὺ τῶν κεράτων της τὸν Ἐσταυρωμένον [2].

Τόσον ἡ ἐπιτυχὴς ἔκφρασις δέους καὶ εὐλαβείας, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει τὸ πρόσωπον τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου, ὅσον καὶ οἱ ἁρμονικοὶ χρωματισμοὶ τῆς εἰκόνος μὲ τὴν ζωηρὰν ἀντίθεσιν τοῦ ξανθοῦ ἵππου πρὸς τὸ σκοτεινὸν βάθος τῶν βουνοκορυφῶν, ἡ ἐν γένει ἐπιμελὴς ἐκτέλεσις αὐτῆς καὶ αἱ καλαὶ ἀναλογίαι της, μαρτυροῦσιν, ὅτι πρόκειται πιθανώτατα περὶ ἔργου ζωγράφου τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος.

Εἰς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζονται ἀνὰ 3 εἰς μικροτέραν κλίμακα σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου, οὕτω ἄνω μὲν παρίσταται ὁ ἅγιος:

α) *Ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐλάφου*, β) *βαπτιζόμενος μὲ τὴν συνοδείαν του* καὶ γ) *μισεύοντας εἰς Ἱεροσόλυμα*. Κάτω δὲ α) (ἐφθαρμένη), β) *ἀρνούμενος νὰ προσκυνήσῃ τὰ εἴδωλα* καὶ γ) λαμβάνων τὸ *μαρτύριον ἐντὸς τοῦ χαλκοῦ βοός*.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν μέρος τῆς κεντρικῆς εἰκόνος παρίσταται ὄρθιος καὶ τείνων ἱκετευτικῶς τὰς δύο χεῖρας πρὸς τὸν ἅγιον ὁ ἀφιερωτὴς τῆς εἰκόνος ἱερομόναχος, ὅστις εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ὁ ζωγραφήσας αὐτήν, ὡς διδάσκει ἡ προσγεγραμμένη ἐπιγραφή, λέγουσα:

Δεισις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ Δαμασκηνοῦ ιερο*(μονάχου)
ΑΧΜΘ´ (=1649).

[1]) Ψαλτήριον Chloudof, A. Grabar, L'iconoclasme byzantin, εἰκ. 160. Paris. Gr. 20, Weitzmann, Die byz. Buchmalerei, πίν. LIX, εἰκ. 350 καὶ κῶδ. 61 Μ. Παντοκράτορος Ἁγ. Ὄρους (αὐτόθι πίν. LIX, εἰκ. 351) (9ος-10ος αἰ.). V. Lasaref, Ἱστορ. Βυζ. ζωγρ. (ρωσ.) II πίν. 45 Α—Καππαδοκία, G. de Jerphanion, Églises rup. de Cappadoce II, πίν. 194_3, καὶ 200_1,.

[2]) Τοιχογραφία Ἁγ. Νικολάου Καστοριᾶς τοῦ 1663, Στ. Πελεκανίδης, Καστοριά, πίν. 260β)—Εἰκὼν Συλλογῆς Ἑλλην. Ἰνστ. Βενετίας (16ου αἰ.). M. Chadjidakis, Icônes ἀρ. 22, πίν. 10). Κατὰ τὸν Χατζηδάκην, ἔ.ἀν. σ. 42, ὁ Ἐσταυρωμένος μεταξὺ τῶν κεράτων τῆς ἐλάφου εἶναι γοτθικὸν στοιχεῖον, ἀπαντῶν καὶ εἰς τὸν γνωστὸν πίνακα τοῦ Pisanello (Panowski, Dürer's St Eustace, Record of the Art Museum, Princeton University τ. IX, 1950, No 1, σ. 2—10). Εἰκὼν φορητὴ τοῦ 18ου αἰ. (H. Skrobutcha, Icons, London 1963, σ. 113) ἔνθα ὁ Ἅγιος ἔχει τὴν αὐτὴν περίπου στάσιν ὡς ἐν Πάρῳ, ἡ δὲ ἔλαφος φέρει ἁπλοῦν σταυρὸν μεταξὺ τῶν κεράτων της.

Περὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει εἰκονογραφίας τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου, τῶν σχετικῶν μνημείων καὶ τῆς ἀντιστοίχου βιβλιογραφίας βλ. Louis Réau, L'iconographie de l'art chrétien, τ. III, Paris 1958, σ. 468-471.

γ) **Παναγία Ἐλεοῦσα** (πίν. 57, α-β). Ἐπὶ τοῦ Νοτίου τοίχου παρὰ τὸ τέμπλον (διαστ. 0.67×1.18). Εἰκονίζεται δεξιοκρατοῦσα τὸν Χριστὸν κατὰ τὸν τύπον τῆς Γλυκοφιλούσης μὲ τὸ παιδίον θωπεῦον διὰ τῆς ἀριστερᾶς του χειρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου τῆς Παναγίας. Αὕτη φορεῖ ἐλαιόχρουν καὶ χρυσοκίτρινον χιτῶνα καὶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς βαθυπόρφυρον μαφόριον, ἐν ᾧ ὁ νεαρὸς Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος πράσινον χιτῶνα καὶ ἀνοικτὸν κόκκινον ἱμάτιον, κρατεῖ δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς ἀνεμιζόμενον εἱλητὸν ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή (Ἰω. 7, 37· πβλ. καὶ Ἀποκ. 22, 17):

ὁ δηψον ἐρχέσθο πρός με καὶ πηνέτο ὕδορ ζοεῖς.

Ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἀνὰ εἷς ἄγγελος ἐν προτομῇ ἐπὶ νέφους. Κάτω ἀριστερᾷ εἰκονίζεται δεόμενος ὁ δωρητὴς (πίν. 57, α) φέρων σκοῦφον τρουλλωτόν, πράσινον καφτάνι μὲ κόκκινην φόδραν καὶ παρυφὴν ἐκ γούνας. Τέλος πλαγίως ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

Μνήστητη Κ(ύρι)ε τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Μιχαὴλ ἱερέος, Εὐστρατίου ἱερέος, Μαρίας πρεσβητέρας καὶ Κατερήνας πρεσβιτέρας, τον ἐλεούντον κ(αὶ) διακονούντον ἐν τῇ ἁγία μονι ταύτη / τῆς βασιλήας σου ἀξίοσων Κ(ύρι)ε. Ἐν ἔτη 1752 ἐν μινὴ Δηκεμβρήου 4 καὶ διὰ χηρὸς Ἀνδρέου Μοστράτου ἐκ νίσου πάρος·

καὶ διὰ μικρῶν γραμμάτων:

Εἰς χῆράς σου δέσπινα Θεωτόκε παραδίδωμε ὁλόκληρος ψυχῇ τε καὶ σόματη.

Ἡ πολὺ ἐκφραστικὴ ἠρέμου θλίψεως εἰκὼν τῆς Ἐλεούσης τοῦ Ἀνδρέου Μοστράτου, καλοσχεδιασμένη καὶ μὲ ἐπιτυχεῖς συνδυασμοὺς χρωμάτων, δεικνύει πόσον ἀνωτέρας ποιότητος εἶναι ἡ τέχνη του ἀπὸ τὴν τέχνην τοῦ Γεωργίου Μοστράτου. Τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς ἓν τῶν καλυτέρων ἔργων τοῦ καλοῦ αὐτοῦ Ναουσαίου ζωγράφου.

δ) **Ἁγ. Παρασκευή.** Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου (διαστ. 0.44×0.73).

Ἐπιγραφή:

Ἡ ἁγία δσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Παρασκευή.

Ἡ Ἁγία εἰκονίζεται ὀρθία, μὲ τὸ σῶμα ῥαδινόν, ἐλαφρῶς ἐστραμμένη πρὸς τ' ἀριστερά. Πατοῦσα ἐπὶ πτερωτοῦ λέοντος κρατεῖ διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς τόν τε Ἐσταυρωμένον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ τὴν ἀριστερὰν φέρει πρὸ τοῦ στήθους.

Πέριξ τῆς κεντρικῆς εἰκόνος ἐζωγραφήθησαν ὀκτὼ εἰκονίδια, ἀνὰ τέσσαρα ἑκατέρωθεν, παριστῶντα τὰς ἑξῆς σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου τῆς δσιομάρτυρος.

Ἀριστερᾷ ἐκ τῶν ἄνω: 1) *Ἡ ἁγία βασανιζομένη διὰ περικεφαλαίας·* 2) *Ἡ ἁγία κρεμαμένει ἀνέτριχα καίουσα μετὰ λαμπάδων*, 3) *Ἡ ἁγία ἐν τι φυλακῆ*, 4) *Ἡ ἁγία κρινομένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως.*

Δεξιᾷ ἐκ τῶν ἄνω: 1) *Ἡ ἁγία σημειώσας τὸν δράκωντα...γῆ*, 2) *Ἡ ἁγία καιομένη ἔνδον τοῦ χαλκώματος*, 3) *Ἡ ἁγία βαπτίσασα τὸν βασιλέα* καὶ 4) *Ἡ ἀποτομὴ τῆς ἁγίας.*

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ μαρτυρίου τῆς ἁγ. Παρασκευῆς διαφέρουσι κατά τινας σκηνὰς τῶν ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῶν ζωγράφων (σ. 286) ἀναφερομένων.

ε) **Παναγία, Ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί** (διαστ. 0.60×0.85). Ἄνω δύο ἄγγελοι καὶ ἑκατέρωθεν ἀνὰ δύο πρόγονοι τῆς Παναγίας προφῆται.

Φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Εὐγενίας μοναχῆς.

Ὑπενθυμίζομεν, ὡς ἐκ περισσοῦ, ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου κοσμεῖται διὰ τοιχογραφιῶν ἤτοι τῆς Ἁγ. Τριάδος ἐπὶ τοῦ τεταρτοσφαιρίου, κάτωθεν δ' αὐτοῦ τεσσάρων Ἱεραρχῶν συλλειτουργούντων. Εἰς τὴν σημειώνουσαν τὴν γέννησιν τοῦ τεταρτοσφαιρίου ταινίαν ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ (ἀνωτέρω σ. 64):

17---14 *Ἱστορηθι δι' ἐξόδου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐν ἱερεῦσι Παπακὴρ Εὐστρατίου Στάμενας. Χὴρ ἁγιογράφου Νικολάου Παπασταματακίου.*

ΝΑΟΣ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
(ἁπλοῦς μονοκάμαρος)

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ** (πίν. 58). Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.57×0.83). Ὁ Σωτὴρ εἰκονίζεται καθήμενος, μέσῳ κυλινδρικοῦ προσκεφαλαίου, ἐπὶ θρόνου ἔχοντος χαμηλὴν ξυλίνην ῥάχιν, ῥυθμοῦ μπαρόκ. Περιστοιχίζεται ἀπὸ τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν ἤτοι κάτω μὲν ἀπὸ τὸν λέοντα τοῦ Μάρκου καὶ τὸν μόσχον τοῦ Λουκᾶ, ἄνω δὲ ἀπὸ τὸν ἀετὸν τοῦ Ἰωάννου καὶ τὸν ἄγγελον τοῦ Ματθαίου, πάντων στρεφομένων πρὸς τὸν Χριστόν. Οὗτος ἐνδεδυμένος πορφυροῦν χιτῶνα μὲ πλατὺ χρυσοῦν σημεῖον (clavus) κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ ἐπ' αὐτοῦ χρυσοκίτρινον ἱμάτιον, καλύπτον ὁλόκληρον τὸ σῶμα, πλὴν τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ στήθους καὶ τῆς δεξιᾶς χειρός, εὐλογεῖ διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ὄρθιον, ἐσταχωμένον Εὐαγγέλιον. Ἔχει δηλαδὴ τὴν συνήθη στάσιν τοῦ Παντοκράτορος.

Τὸ κανονικὸν καὶ μᾶλλον ἰσχνόν, σιτόχρουν πρόσωπόν του, πλαισιούμενον ἀπὸ τὴν πλουσίαν καστανομέλαιναν κόμην του, ἀσυμμέτρως καταπίπτουσαν ἐπὶ τῶν ὤμων, παρουσιάζει ἤρεμον ἔκφρασιν καὶ μαλακοὺς τόνους διαβαθμίσεως ἀπὸ τῶν φωτεινῶν πρὸς τὰ σκιερὰ μέρη. Ἡ εὐλογοῦσα χεὶρ τοῦ Χριστοῦ παρεστάθη, δι' ἐξπρεσσιονιστικοὺς λόγους, ἐξεπίτηδες μακρά, ἡ δὲ

πτύχωσις τοῦ ἱματίου δι' ἐλαφρῶν γραμμῶν, παρακολουθεῖ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ ἄγνωστος, Κρὴς πιθανώτατα, ζωγράφος τῆς εἰκόνος μας μιμεῖται παλαιότερα, παλαιολόγεια, πρότυπα, τόσον ὡς πρὸς τὸ θέμα ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν τῆς ἐκτελέσεως. Δυστυχῶς ἡ εἰκών μας, ὑποστᾶσα φαίνεται ζημίας σὺν τῷ χρόνῳ ἢ μᾶλλον λόγῳ πιθανῆς μεταφορᾶς αὐτῆς ἐκ Κρήτης *«ἐπεσκευάσθη»* ὡς λέγει ἐπιγραφὴ εἰς τὸ κάτω αὐτῆς μέρος, *«δι' ἐξόδων 'Αρετῆς Πουλίου»*, κατὰ τὸν 19ον πιθανῶς αἰῶνα. Γίνεται δὲ λίαν αἰσθητὴ ἡ ἐπισκευὴ αὕτη ἰδίᾳ εἰς τὸν λέοντα τοῦ Μάρκου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν ἔδωκεν ὁ ἐπισκευάσας τὰ χαρακτηριστικὰ ἀνθρώπου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τοῦ μετὰ τῶν τεσσάρων «ζώων» Χριστοῦ, τοῦτο ὀφείλει τὴν ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἀφ' ἑνὸς εἰς προφητείαν τοῦ Ἰεζεκιὴλ (I, 10) ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου (IV, 2). Τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν συνοδεύουν συνήθως τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχήν, εἰκονιζόμενα μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ, ὡς π.χ. εἰς Sta Pudentiana τῆς Ρώμης[1] (401 - 417), εἰς τὸν Ὅσιον Δαυὶδ τῆς Θεσσαλονίκης[2] (μέσα 5ου αἰ.) κλπ. Ἀργότερον εἰς τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ τοποθετεῖται ἄνευ τῶν «ζώων» ὁ Παντοκράτωρ καὶ ἐν προτομῇ—τοῦτο ἰδίᾳ εἰς ναοὺς τῆς Σικελίας[3] τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ εἰς πολλοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Κρήτης[4]. Τοῦ μετὰ τῶν συμβόλων θέματος χρῆσις ἔγινε κυρίως εἰς φορητὰς εἰκόνας κατά τε τοὺς βυζαντινοὺς[5] καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους[6], εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ἡ ἡμετέραεἰκών, χρονολογουμένη πιθανῶς εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Τρεῖς Ἱεράρχαι.** Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου. Ἐφθαρμένη (διαστ. 0.52× 0.85), ἐπὶ κάμπου γαλάζιου. Εἰκὼν αὐστηρᾶς τέχνης. Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

Χεὶρ Νικοδήμου ἱερομονάχου ΑΧΠΖ' (1687).

---

[1]) W. F. Volbach, Frühchristliche Kunst, München 1958, εἰκ. 130.

[2]) W. F. Volbach, ἔ. ἀν. εἰκ. 150.

[3]) O. Demus, The Mosaics of the Norman Sicily, London 1949: Cefalù εἰκ. 2, Capella Palatina εἰκ. 10, B. Monreale εἰκ. 59.

[4]) Μεσκλὰ (1303) ΑΒΜΕ Η' (1955/56) σ. 133 καὶ εἰκ. 4. Ἄλλα παραδείγματα παρὰ Κ. Καλοκύρῃ, Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης, σ. 91 καὶ πίν. 43, 44, 45.

[5]) Εἰκὼν 14ου αἰῶνος τῆς Συλλογῆς τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου (M. Chadjidakis, Icônes ἀρ. 2, πίν. I).

[6]) Εἰκὼν Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν τοῦ 1664. Ἀ. Ξυγγόπουλος, Σχεδίασμα κλπ. πίναξ 56, 2. Εἰκὼν ναοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Μαρπήσσης Πάρου. Βλέπε ἀμέσως κατωτέρω σ. 135.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ ξύλινον τέμπλον τοῦ νάρθηκος (διαστ. 0.33×0.72). Εἰκονίζεται ἐν προτομῇ, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν Εὐαγγέλιον. Φορεῖ χιτῶνα κόκκινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ πράσινον ἱμάτιον. Κρητικῆς τεχνοτροπίας 18ου αἰ.

Ἐπιγραφή:

Χεὶρ Τζόρτζη Κονταρίνη 1737.

Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ὁ ζωγράφος αὐτὸς ἀνήκει εἰς τὴν γνωστὴν οἰκογένειαν τῶν συγχρόνων του ἁγιογράφων Κονταρίνη, περὶ ὧν βλ. Δ. Σισιλιάνον, Ἕλληνες ἁγιογράφοι μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 113-114.

β) **Παναγία.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.40×0.72). Τιτλοφορεῖται:

Μήτηρ Θεοῦ ἡ Ὁδηγήτρια τῶν Χριστιανῶν.

Κρατεῖ τὸν νεαρὸν Χριστὸν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός.
Μετρίας τέχνης τοῦ 18ου αἰ.

γ) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.** Εἰς τὸ τέμπλον (0.43×0.70). Ἔχει ἔκφρασιν αὐστηράν. Φορεῖ πρασίνην μηλωτὴν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἱμάτιον ἐλαιόχρουν. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ συνήθης εἰς τὸν Πρόδρομον ἐπιγραφὴ (Ματθ. 4, 17):

Μετανοεῖτε ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

δ) **Παναγία.** Εἰς τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον τοῦ Β. κλίτους (κυρίως ναοῦ) (διαστ. 0.50×082). Εἰκονίζεται ἔνθρονος καὶ βρεφοκρατοῦσα. Φέρει τὸν τίτλον *ΜΡ - ΘΥ ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων ἡ Καρδιώτισσα.* (Περὶ τοῦ ἐπιθέτου Καρδιώτισσα βλ. λεπτομερῶς κατωτέρω). Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζονται δύο ἄγγελοι. Εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ θρόνου παρίσταται ἀνὰ εἷς προφήτης, πρόγονος τῆς Παναγίας, κρατῶν ἐνεπίγραφον εἰλητόν.

Οἱ κάτω προφῆται εἶναι ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Σολομών.

ε) **Χριστὸς** ἔνθρονος εὐλογῶν. Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.59×0.83) (πίν. 59). Φορεῖ χιτῶνα βαθυπράσινον μετὰ σημείου καὶ ἱμάτιον πράσινον μὲ χρυσοκονδυλιές. Εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ θρόνου τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν. Ὁ Χριστὸς πατεῖ ἐπὶ ζεύγους τροχῶν. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ (Ἰω. 6, 35):

Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.

ϛ) **Παναγία Ἐλεοῦσα.** Εἰς προσκυνητάριον ἐπὶ τοῦ Νοτίου τοίχου (0.47×0.70). Εἰκονίζεται ὡς ἡ Παναγία τοῦ Πάθους, μὲ δεξιᾷ ἄνω τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ κρατοῦντα τὸν σταυρόν. Μετρίας τέχνης τοῦ 18ου αἰῶνος.

ζ) **Παναγία Γλυκοφιλοῦσα,** ἀριστεροκρατοῦσα τὸν Χριστόν (διαστ. 0.54×0.72). Φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

ἐπεσκευάσθη δι' ἐξόδων 'Αλεξ. Γ. Βιτσαρᾶ.

Ἡ οἰκογένεια Βιτζαρᾶ ἢ Βουτζαρᾶ ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 212 χ/φον νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1785 μέχρι καὶ τοῦ 1753. Πβλ. σχετικῶς καὶ ΑΒΜΕ, Ι, σ. 8-9.

ΝΑΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ
(Τρίκλιτος βασιλική)

α) **Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἁγίων 'Αρτεμίου καὶ Στυλιανοῦ** (πίν. 60) (διαστ. 0.70×0.70). Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μέσου κλίτους.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ μεγάλου θρόνου μέσῳ προσκεφαλαίου. Εἶναι ἐνδεδυμένος βαθυπόρφυρον χιτῶνα μετὰ σημείου καὶ φέρει ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον βαθυπράσινον μὲ πολλὰς λεπτὰς χρυσοκονδυλιάς, καταπῖπτον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ὄρθιον ἐσταχωμένον Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον στηρίζει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ του.

'Αριστερᾷ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐστραμμένος κατὰ ³/₄ πρὸς αὐτὸν ἵσταται ὁ Ἅγιος 'Αρτέμιος, ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολὴν ἀλλ' ἄνευ περικεφαλαίας, ἤτοι ὑψηλὰς ἐνδρομίδας, βραχὺν, χειριδωτὸν χιτῶνα, ἀφίνοντα γυμνὸν μέγα μέρος τῶν μηρῶν καὶ τῶν κνημῶν του καὶ ἐπ' αὐτοῦ χρυσοποίκιλτον θώρακα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέμαται πτηνοκέφαλον ξίφος καὶ τέλος ἐπὶ τῶν ὤμων ἐλαφρόν, ροδοκίτρινον ἱμάτιον καταπῖπτον ἐπὶ τῆς ράχεως αὐτοῦ.

Ὁ ἅγιος κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς δόρυ, σχηματίζον εἰς τὸ ἄνω μέρος σταυρόν, τὴν δὲ ἀριστερὰν φέρει κεκαμμένην πρὸ τοῦ στήθους εἰς δήλωσιν εὐλαβείας.

Ὡς πάρισος πρὸς τὸν ἅγιον 'Αρτέμιον μορφή, ἵσταται ἀριστερᾷ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐστραμμένος ὁμοίως πρὸς αὐτὸν κατὰ τὰ ³/₄, ὁ ἅγιος *Στυλιανὸς ὁ Παφλαγόνος*, συμφώνως πρὸς τὴν προσγεγραμμένην ἐπιγραφήν. Ἐνδεδυμένος ποδήρη χρυσοκίτρινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ σκοτεινοπράσινον, κλειστὸν ἐμπρός, μοναχικὸν ἱμάτιον, εἰκονίζεται ὡς γέρων λευκομακρογένειος, φέρων τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα πρὸ τοῦ στήθους, εἰς δήλωσιν εὐλαβείας, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ὡς φύλαξ ἅγιος τῶν μικρῶν παιδίων [1], κρατεῖ, μέσῳ τοῦ ἱματίου του, παιδίον ἐσπαργανωμένον.

Ἔχομεν κατὰ ταῦτα ἐδῶ μίαν παράστασιν δεήσεως πρὸς τὸν Χριστὸν οὐχὶ ὅμως, ὡς συνήθως, μὲ τὴν Παναγίαν καὶ τὸν Πρόδρομον ἑκατέρωθεν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἁγίους 'Αρτέμιον καὶ Στυλιανόν.

Πλὴν ὅμως τῶν δύο ἁγίων εἰκονίζεται καὶ μία τρίτη μορφὴ δεομένη· Εἶναι δ' αὕτη παιδίσκη παρισταμένη εἰς πολὺ μικρὰν κλίμακα ἀριστερᾷ τῆς

[1] Βλ. σχετικῶς τὴν Ἑρμηνείαν τῶν ζωγράφων, ἔκδ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, σ. 164.

βάσεως τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ, ἴσως ἀσθενές τι τέκνον τοῦ ἀφιερώσαντος τὴν εἰκόνα. Ποῖος δ' εἶναι ὁ ἀφιερωτὴς οὗτος μανθάνομεν ἐξ ἐπιγραφῆς γεγραμμένης κάτω ἀριστερᾷ τοῦ πίνακος διὰ λευκῶν γραμμάτων, ἥτις λέγει:

δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μανουὴλ ἱερέος Παπαδοπούλου
καὶ χαρτοφύλαξ Καιφάλου κ(αὶ) τῆς πρεσβυτέρας αὐτοῦ Ἄνας
κ(αὶ) τοῦ τέκνου (Θ)εοδώρου.

'Αφ' ἑτέρου ἐκ χρονολογίας γεγραμμένης παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου 'Αρτεμίου διδασκόμεθα, ὅτι ἡ εἰκὼν ἐξετελέσθη τὸ ἔτος *ΑΧϞΑ* ἤτοι τὸ 1691.

Τέλος τὸν φιλοτεχνήσαντα τὸν πίνακα ζωγράφον μανθάνομεν ἐκ τῆς κάτω δεξιᾷ τοῦ πίνακος γεγραμμένης ἐπιγραφῆς:

χεὶρ Ν. Μ. Γ. ἤτοι χεὶρ *Ν*(ικοδήμου) *Μ*(οναχοῦ) *Γ*(εραρδῆ).

Ὁ μοναχὸς Νικόδημος Γεραρδῆς, γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων φορητῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας ὑπογράφει ὁλογράφως (βλ. σ. 95, 111 καὶ 132) δυνατὸν νὰ παρουσιάζῃ κάποιαν δεξιότητα περὶ τὴν ἀντιγραφὴν παλαιοτέρων προτύπων, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει νὰ δώσῃ πνευματικότητα εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα εἰκονίζει.

β) **'Αγ. Κυριακή**. Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μέσου κλίτους (διαστ. 0.46×0.69).

γ) **Παναγία Ὁδηγήτρια** ἀριστεροκρατοῦσα. Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μέσου κλίτους (διαστ. 0.46×0.69). Ἐπιγραφή:

Δεισις της δουλης τοῦ Θ(εο)ῦ Καλήτζας πρεσβιτέρας.

Μεταγενεστέρων χρόνων.

δ) **'Αρχάγγελος Μιχαήλ**. Εἰς τὴν θύραν τῆς προσκομιδῆς (0.41×0.72). Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς ξίφος διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ζυγόν. Μετρίας τέχνης.

ε) **Χριστός.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Νοτίου κλίτους (διαστ. 0.58×0.78) (πίν. 61). Ἄνω ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου της φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

Ι(ησοῦ)*C Χ*(ριστὸ)*C ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ μέγας ἀρχιερεύς.*

Ὁ Σωτὴρ εἰκονίζεται καθήμενος ἐπὶ πολυτελοῦς θρόνου μὲ ράχιν ρυθμοῦ μπαρόκ. Φορεῖ τὴν πλουσίαν ἀρχιερατικὴν στολήν, φαιλόνιον πράσινον μὲ χρυσοῦς σταυροὺς καὶ χρυσοῦς λώρους καὶ μίτραν. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ὄρθιον καὶ ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς σελίδος τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται, διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, ἡ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην (8, 12) περικοπή:

Ἐγώ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ,

ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ἡ ὁμοίως ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην (6, 35) εἰλημμένη περικοπή:

ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μὴ πεινάσῃ καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ...

Τὸ ὑπὸ χαρακτοῦ φωτοστεφάνου περιβαλλόμενον πρόσωπόν του εἶναι μᾶλλον σκοτεινόν, μὲ ὀλίγα δηλονότι φῶτα, ἡ δὲ ἔκφρασίς του μειλιχία. Εἰς τὰς 4 γωνίας τοῦ θρόνου εἰκονίζονται, ἀνὰ ἕν, τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν ἤτοι κάτω μὲν ὁ λέων καὶ ὁ μόσχος, ἄνω δὲ ὁ ἀετὸς καὶ ὁ ἄγγελος. Ὅλα κρατοῦσι τὸ Εὐαγγέλιον.

Εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ καθίσματος ἡ ἐπιγραφή:

Ἰω(άννου) Μόσκου Χείρ.

Ὁ ἐκ Ρεθύμνου τῆς Κρήτης ἁγιογράφος Ἰωάννης Μόσκος ἤκμασε κατὰ τὰς τελευταίας δεκάδας τοῦ 17ου καὶ τὰς πρώτας τοῦ 18ου αἰῶνος [1]. Τὰ παλαιότερα ἔργα του δεικνύουν ἀρίστην τέχνην, ἐν ᾧ τὰ νεώτερα μετρίαν. Ἡ δυτικὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις γίνεται φανερὰ κυρίως εἰς τὸν ρυθμὸν baroque τοῦ θρόνου. Ἡ ἡμετέρα εἰκὼν θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῇ περὶ τὸ 1700.

ς) **Δευτέρα Παρουσία.** Ἐπὶ τοῦ Νοτίου κλίτους (διαστ. 0.65×0.70). Τέλους 18ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
(Μεσοσπορίτισσα) Δίκλιτος.

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ βορείου ναοῦ (διαστ. 0.65×0.93). Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν Εὐαγγέλιον. Μετρίας τέχνης, τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

β) **Παναγία Ὁδηγήτρια,** ἀριστεροκρατοῦσα. Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ βορείου ναοῦ (διαστ. 0.75×0.96).

γ) **Ὁ Ζωηφόρος ἄρτος,** εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλην τοῦ Β. ναοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀναδύεται ἐκ τοῦ ποτηρίου, οἱ δὲ συνοδεύοντες ἄγγελοι κρατοῦσι λαμπάδα καὶ θυμιατήριον. Μετρίας τέχνης.

δ) **Παναγία ἡ Κυρύα ἡ Καρδιώτησα.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Νοτίου ναοῦ (διαστ. 0.51×0.70) (πίν. 62).

Ἡ Θεοτόκος φέρουσα ἐπὶ τοῦ πρασίνου χιτῶνός της βαθυπόρφυρον μαφόριον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐπ' αὐτοῦ στέμμα, βαστάζει ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸν νεαρὸν Χριστόν, ἐνδεδυμένον πράσινον χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ πορτοκαλιόχρουν ἱμάτιον. Ἄνω ὑψηλὰ ἑκατέρωθεν ἀνὰ εἷς ἄγγελος ἐν προτομῇ ἐπὶ νέφους δηλουμένου διὰ τεσσάρων συνεχῶν λευκῶν σφαιρῶν.

Κάτω διὰ λευκῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

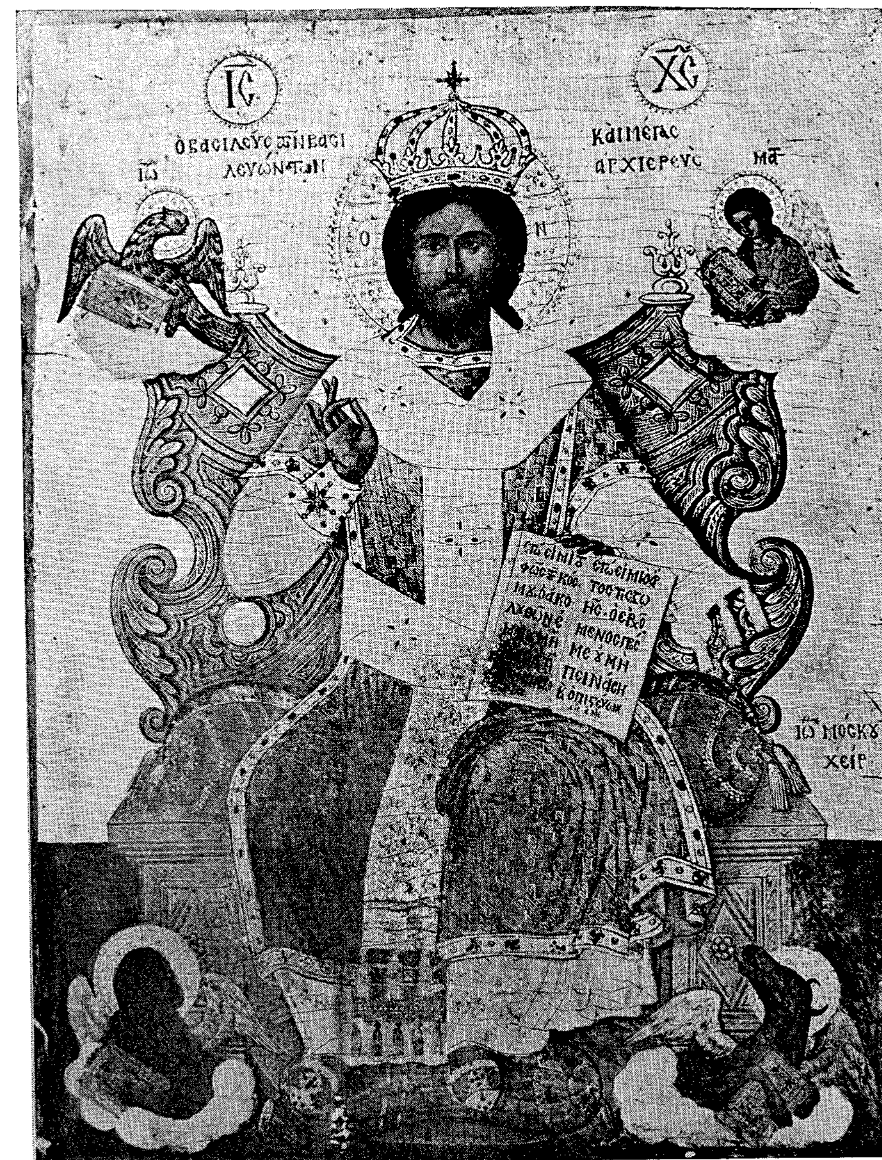
[1] Ἀ. Ξυγγοπούλου, Σχεδίασμα κλπ., σ. 215.

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ναὸς Ἁγ. Δημητρίου. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ σελ. 133).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εὐαγγελιστρίας. Ἅγ. Ἀρτέμιος - Χριστὸς - Ἅγ. Στυλιανὸς (ἔργον Ν(ικοδήμου) Μ(οναχοῦ) Γ(εραρδῆ) (βλ. σελ. 134).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου. Ὁ Χριστὸς ὡς μέγας ἀρχιερεύς. (Ἔργον Ἰωάννου Μόσκου) (βλ. σελ. 135).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εἰσοδίων Θεοτόκου. Παναγία ἡ Καρδιώτισσα.
(Βλ. σελ. 136)

δι᾽ ἐξόδου καὶ δαπάνης / Κωνσταντίνου ιερέος Παλεολόγου / καὶ σκευοφύλαξ / Κεφάλου καὶ τῆς πρεσβυτέρας Ἀντονίνας/1729.

Ἐντελῶς κάτω:

Χεὶρ Θεοδόρου Ἀναγνώστου Καλουδᾶ καὶ Πέτρου Μαυρογένη.

Τὰ ὀνόματα τῶν ζωγράφων τούτων εἶναι συνήθη εἰς τὴν Πάρον. Δὲν σώζονται ὅμως ἄλλα δείγματα, τῆς ἄλλως πολὺ μετρίας τέχνης των.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπίθετον τῆς Παναγίας (Καρδιώτισσα) ὁ Γ. Χατζιδάκις (Ἀθηνᾶ ΚΓ΄, 496) τὸ θεωρεῖ ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ Καρυδιώτισσα καὶ ἀποδιδόμενον εἰς τὴν Θεοτόκον ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν 8ην Σεπτεμβρίου ἑορτῇ τοῦ γενεσίου αὐτῆς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συλλέγονται τὰ καρύδια (βλ. σχετικῶς καὶ Γ. Ἀναγνωστόπουλον, Κρητικὰ ἰδιώματα ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΛΗ΄, 152). Ναοὶ Παναγίας τῆς Καρδιωτίσσης ὑπάρχουν πολλαχοῦ τῆς Κρήτης (Στ. Ξανθουδίδης, Χριστ. Κρήτη Α΄ 1912, 6, 116, 171, 365, Β΄, σ. 78 καὶ Παναθήναια Ζ΄, 201). Ἀρχαιότατος ἐξ αὐτῶν, μνημονευόμενος ἤδη τὸ 1420 ὑπὸ τοῦ Χριστοφ. Buondelmonti (Descriptio Insule Candie, ἐκδ. Ém. Legrand, Ière partie, Paris 1897, σ. 128). καὶ τοῦ Cornelius (Creta sacra I, σ. 222, πβλ. καὶ Στ. Ξανθουδίδην, Ἀθηνᾶ ΙΕ΄, 1903, 147), εἶναι ὁ τῆς ἐν Λασιθίῳ παρὰ τὸ χωρίον Κερὰ Πεδιάδος, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ Λασιθίου μονῆς τῆς Καρδιωτίσσης, ἥτις περιεῖχε τὴν βαθείας προσκυνήσεως ἐν τῇ νήσῳ τυγχάνουσαν θαυματουργὸν εἰκόνα αὐτῆς. Αὕτη κλαπεῖσα τὸ 1499 ὑπό τινος Κρητὸς ἐμπόρου οἴνων μετηνέχθη εἰς Ρώμην, κατατεθεῖσα ἀργότερον εἰς τὸν ἐν Via Merulana ναὸν τοῦ Ἀποστόλου Ματθαίου, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1866, ὅτε μετεκομίσθη εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Ἀλφόνσου, ἔνθα μέχρι σήμερον εὑρίσκεται, τιμωμένη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Παναγία τῆς συνεχοῦς βοηθείας[1] (del perpetuo soccorso). Τὰς περιπετείας τῆς εἰκόνος καὶ τὰς περὶ αὐτῆς παραδόσεις κατέγραψε λεπτομερῶς ὁ Σπυρ. Λάμπρος εἰς τὸν Ν. Ἑλληνομνήμονα τ. ΣΤ΄ σ. 218 ἑξ. Ἐκ Κρήτης ἡ λατρεία τῆς Καρδιωτίσσης ἦλθε διὰ τῶν Κρητῶν ἀποίκων καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Πάρον, ὅπου εἰς τὸ Τσηπίδο ὑπάρχει ἡ ἐνταῦθα παρεχομένη εἰκὼν αὐτῆς (πίν. 62), ἀκόμη δὲ καὶ ἐκκλησία τιμωμένη εἰς ὄνομά της (σ. 138) ἀλλὰ μὴ περιέχουσα περιέργως εἰκόνα τῆς Παναγίας μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Καρδιώτισσα. Τὸ ἁπλοῦν ὄνομα Καρδιώτισσα (κατ᾽ ἔλλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ Παναγία πβλ. Ἄμαντον, ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΚΒ΄, 188) φέρει καὶ μικρὰ νῆσος μεταξὺ Σικίνου καὶ Φολεγάνδρου ἐκ

[1]) Εἰκόνα της ἔχουσαν τὸν τύπον τῆς Παναγίας τοῦ Πάθους ἐδημοσίευσεν ὁ G. Gerola, Monumenti Veneti nell' isola di Creta τ. II, μέρος Γ΄, σ. 305, εἰκ. 375. Ἐσχάτως δ᾽ ἠσχολήθη περὶ αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία Θεοχάρη (Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 36, 1961, σ. 270 κ.ἑ.). Ἡ ἡμετέρα εἰκὼν εἶναι τελείως διαφόρου τύπου.

τοῦ ἐπ' αὐτῆς ναΐσκου τῆς Παναγίας (Ζ α φ. Γ α β α λ ᾶ, 'Η Σίκινος, ἐν 'Αθήναις 1931, σ. 49, σημ. 2). Σημειώνομεν ἐν τέλει ὅτι Πατριαρχικὸν Σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ Μ. Καρδιωτίσσης τοῦ ἔτους 1642 ἐδημοσίευσεν ὁ Ε ὐ μ. Φ α ν ο υ ρ ά κ η ς (Κρητ. Χρον. 2, 1948, σ. 454 ἑξ.) καὶ ὅτι ναὸς Καρδιωτίσσης ἐν Χερσονήσῳ τῆς Κρήτης ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ 'Ημερολ. τῶν 'Εθν. Φιλανθρ. Καταστημάτων Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1907, σ. 58. Περὶ Καρδιωτίσσης βλ. καὶ 'Ιεροσολύμων Τ ι μ ό θ ε ο ν, Νέα Σιὼν 48 (1953), σ. 247-49.

ε) **Χριστός**. Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Νοτίου ναοῦ. Συνοδεύεται ἀπὸ τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν.

"Ανω ἑκατέρωθεν δύο ἄγγελοι ἐν προτομῇ. Φέρει τὴν χρονολογίαν *1669*.

ς) **Μυστικὸς δεῖπνος**. Εἰς τὴν 'Ωραίαν Πύλην τοῦ τέμπλου τοῦ Νοτίου ναοῦ. Λαϊκῆς τέχνης ἔργον. Φέρει τὴν ἐπιγραφήν:

διὰ σινδρομῆς καὶ ἐξόδου Χρισανθίας μοναχῆς / 1782.

ζ) **Πέτρος καὶ Παῦλος**. 'Επὶ τοῦ Βορείου τοίχου (διαστ. 0.50×0.60). Κρατοῦσιν 'Αγ. Τράπεζαν βαστάζουσαν κιβώριον. Μετρίας τέχνης.

η) **'Η Ζ' ἐν Νικαίᾳ κατὰ τῶν Εἰκονομάχων Σύνοδος.**

Πολυπρόσωπος εἰκὼν διῃρημένη κατακορύφως εἰς δύο ἀντίνωτα ἡμικύκλια. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἀνώτερον ἐξ αὐτῶν εἰκονίζεται ἐντὸς μικροτέρου ἡμικυκλίου ἡ 'Αγία Τριάς, πέριξ δ' αὐτῆς ἄγγελοι, εἰς δὲ τὸ κατώτερον ἱεράρχαι καὶ αὐτοκράτορες. Οὕτω ἀριστερᾷ εἰκονίζονται καθήμενοι ἐπὶ πολυτελῶν θρόνων δύο αὐτοκράτορες, ἀνὴρ καὶ γυνή, ἀναμφιβόλως ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' καὶ ἡ Εἰρήνη, δεξιᾷ δὲ ἱεράρχης, Ταράσιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως εὐλογῶν. Καὶ ὁ μὲν ἱεράρχης κρατεῖ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὡς Μεγάλου 'Αρχιερέως, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ εἰκόνα τῆς Παναγίας βρεφοκρατούσης, ἄλλος δὲ πάλιν ἱεράρχης φέρει τὴν εἰκόνα Πέτρου καὶ Παύλου κρατούντων τὴν 'Εκκλησίαν.

'Επιγραφὴ πέριξ τοῦ κάτω ἡμικυκλίου λέγει:

Εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας ἀνάθεμα.

Βλ. σχετικῶς 'Ερμηνείαν τῶν ζωγράφων, σ. 173.

ΝΑΟΣ ΚΑΡΔΙΩΤΙΣΣΗΣ
(μονοκάμαρος θολωτὸς)

α) **Παναγία**. 'Επὶ τοῦ ἁπλοῦ ξυλίνου τέμπλου (διαστ. 0.49×078).

Εἰκονίζεται ἔνθρονος μὲ τὸν Χριστὸν καθήμενον πρὸ τοῦ στήθους της. Τὸ σκοτεινόν της πρόσωπον ἐνθυμίζει τὸν στίχον τοῦ Παλαμᾶ «μιὰ μαύρη Παναγιὰ βυζαντινή»[1]. Ὁ θρόνος της ἔχει ράχιν τριγωνικήν. Εἰς τὰς δύο ἄνω

[1] 'Η φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ, 'Επίλογος στρ. 7, στ. 4.

γωνίας του εἰκονίζονται οἱ Προφῆται Δαυὶδ καὶ Σολομών. Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

ἄνωθεν οἱ προφῆται σὲ προκατήγγειλαν.

β) **Δευτέρα Παρουσία** (διαστ. 0.80×0.80). Μετρίας τέχνης εἰκὼν τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΑ

Περιέχει εἰκόνας τοῦ **Χριστοῦ** ἐνθρόνου, **Παναγίας** τῆς 'Ελεούσης καὶ **Προφήτου 'Ηλία** μὲ 12 εἰκονίδια, πάσας ἐπεζωγραφημένας.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
(Μεσημβρινοῦ)

"Αγ. Γεώργιος. Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.68×0.85). Εἰκονίζεται ἔφιππος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου (φάρι) βαίνοντος πρὸς τὰ δεξιά.

"Ανω δεξιᾷ τοῦ πίνακος εἰκονίζεται εἰς μικρὰν κλίμακα ὁ Χριστὸς (3/4) κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀνοικτὸν εἰλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

ὁ νικῶν λήψεται τὸ στέφος τῆς ἀφθαρσίας.

Σχετικῶς πρὸς τὸ στέφος τοῦ 'Αγ. Γεωργίου βλ. τὰ λεχθέντα εἰς τὴν σελ. 58 τοῦ παρόντος τεύχους.

Πέριξ τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου 15 εἰκονίδια μὲ σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου του. Τέλους 17ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
(Τρίκλιτος βασιλική)

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ Τέμπλον τοῦ Βορείου κλίτους (διαστ. 0.66×0.88).

'Ο Κύριος εἰκονίζεται ἐν προτομῇ ἐνδεδυμένος ρόδινον χιτῶνα μετὰ σημείου (clavus) καὶ ἐπ' αὐτοῦ πράσινον ἱμάτιον μὲ χρυσῆν παρυφήν. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τοῦ κατὰ 'Ι ω ά ν ν η ν (12, 46-47) ἐπιγραφή:

ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ
σκοτίᾳ μὴ μείνῃ καὶ ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ρημάτων καὶ μὴ
πιστεύσῃ ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν, οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω
ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.

α) **Παναγία Παντάνασσα.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.66×0.88). Τύπου 'Οδηγητρίας ἀριστεροκρατούσης. 'Επεζωγραφημένη.

γ) **Χριστὸς** ἔνθρονος. Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μέσου κλίτους (διαστ. 0.67×0.85). Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν Εὐαγγέλιον. 'Εκατέρωθεν τοῦ Χριστοῦ ἀνὰ δύο εὐαγγελισταὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα.

Ἄνω δύο ἄγγελοι.

δ) **Παναγία γλυκοφιλοῦσα.** Εἰς τὸ αὐτὸ τέμπλον (διαστ. 0.51×0.86). Φέρει τὴν προσωνυμίαν *ἡ Πάντων χαρά.*

ε) **Παναγία ἡ Κυρία τῶν ἀγγέλων.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Νοτίου κλίτους.

ς) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος** μὲ τὸν Πρόχορον. Εἰς τὸ αὐτὸ τέμπλον.

ζ) **Ἅγ. Σάββας.** Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ δικανίκιον καὶ ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφή:

Τήχησον τὸ κελήον σου ο μοναχέ.

Παραπλεύρως τοῦ Ἁγ. Σάββα:

η) **Παναγία** ἐπὶ θρόνου baroque μὲ δύο ἀγγέλους (διαστ. 0.53×0.72). Κάτω διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέισης των δούλων τοῦ Θ(εο)*ῦ Γεωργίου Σταυρί, πάντων τῶν χτιτόρων καὶ ἀδελφῶν καὶ ἐνοριτῶν τῆς ἁγίας μονῆς ταύτης.*

Τέλους 18ου αἰῶνος.

θ) Ὁ **Ἅγ. Εὐθύμιος** [ὁ μέγας] (διαστ. 0.525×0.84) (πίν. 63). Ὁ μὲ μακράν, λευκήν, σφηνοειδῆ γενειάδα ἅγιος, εἰκονίζεται ὄρθιος καὶ κατ᾽ ἐνώπιον. Ὡς ἀσκητεύσας εἰς Ἱεροσόλυμα φορεῖ ὑπεράνω βαθυπρασίνου στιχαρίου μὲ ὑψηλὸν λαιμὸν κόκκινον κλειστὸν μαναχικὸν ἔνδυμα, ὡς διατελέσας δὲ ἡγούμενος πολλῶν μοναστηρίων τῆς πατρίδος του Μελιτηνῆς, κρατεῖ τὸ δικανίκιον διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς του χειρὸς κρέμαται ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφή:

μοναχὸς ἀκτήμον ἀετὸς ὑψιπέτης.

Ἡ ὑπὸ φωτοστεφάνου περιβαλλομένη κεφαλή του μὲ τὸ σταθερῶς προσβλέπον τὸν θεατὴν βλέμμα, εἶναι εἰργασμένη κατὰ τὴν τεχνικὴν τῆς Κρητικῆς σχολῆς: ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ γενικοῦ χρώματος τοῦ προσώπου τὰ ἐξέχοντα σημεῖά του δηλοῦνται μὲ μικράς, λευκὰς παραλλήλους γραμμάς. Μὲ ὁμοίας παραλλήλους γραμμὰς σχεδιάζεται καὶ ἡ βραχεῖα κόμη, μὲ ἄλλας δὲ μεγαλυτέρας καὶ ἡ μακρὰ ἐσχηματοποιημένη γενειάς, ἥτις χωρίζεται εἰς τέσσαρας κυματιστῶς κατερχομένους θυσάνους.

Ἰδιατέρας μνείας ἄξια εἶναι ἡ πλήρης χριστιανικῆς ἀγαθότητος ἔκφρασις τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου καὶ τὸ λεπτολόγον πλάσιμον αὐτῆς, στοιχεῖα ἀναδεικνύοντα τὸν ζωγράφον τῆς εἰκόνος ἐπιδέξιον προσωπογράφον.

Ὁ πρασινογάλαζος ἀὴρ τῆς εἰκόνος ἐπεζωγραφήθη καὶ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ἀντικατεστάθησαν διὰ νεωτερικῶν.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν μέρος τοῦ πίνακος εἰκονίζεται, εἰς μικροτέραν κλίμακα, δεόμενος ὄρθιος ὁ ἀφιερωτὴς τῆς εἰκόνος μοναχός, κρατῶν κομβοσχοίνιον. Ἀντιστοίχως εἰς τὸ κάτω δεξιὸν μέρος ὑπάρχει διὰ μελανῶν κεφαλαίων γραμμάτων ἡ ὑπογραφὴ τοῦ τεχνίτου:

Χεὶρ / Γεωργήου Βλαστοῦ.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγιογράφου, ὅστις ἐφιλοτέχνησε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Νικολάου εἰς τὴν Πέρα-Παναγιὰν τῶν Μαρμάρων (βλ. σ. 119). Θὰ κατήγετο δ᾽ ὁ Βλαστὸς ἐκ Κρήτης· διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾶται ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν ἤδη χρόνων εἰς Κρήτην[1].

ι) **Παναγία.** Ἐπὶ τοῦ Βορείου τοίχου (διαστ. 0.67×1.13). Φέρει τὴν προσωνυμίαν *$\overline{\text{ΜΡ}}$ - $\overline{\text{ΘΥ}}$ ἡ πάντων ἐλπίς.* Εἰκονίζεται ἔνθρονος καὶ βρεφοκρατοῦσα. Εἰς τὰς γωνίας τοῦ θρόνου προφῆται, ἄνω ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Σολομὼν καὶ κάτω δύο ἄλλοι ἐπὶ νεφῶν κρατοῦντες ἀνεπτυγμένα εἰλητά.

ια) **Δευτέρα Παρουσία** (διαστ. 0.66×0.84). Πολὺ μετρίας τέχνης.

ιβ) **Εἰς Ἅδου Κάθοδος** (διαστ. 0.47×0.90). Εἰς τὸ κάτω μέρος εἰκονίζεται *Ἅγ. Ἰω*(άννης) *ὁ Κ*(ο)*λονήας.* Ἐπιγραφὴ διὰ μελανῶν γραμμάτων:

Δέυσις τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)*ῦ Ιοάνου ιερέου καὶ τῆς πρεσβητέρας αὐτοῦ καὶ τον τέκνο. Χεὶρ Γεωργίου Σπανοπούλου.*

Μετριωτάτης τέχνης, τῶν μέσων ἢ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ζωγράφος Σπανόπουλος ἄλλοθεν ἄγνωστος. Τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Σπανόπουλος (Ἀντώνης, Νικόλαος, Μαρῖνος) ἀπαντᾶται εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1733 (φ. 52r) 1734 (φ. 61r) καὶ 1738 (φ. 80v).

ιγ) Πολυπρόσωποι εἰκόνες τῆς **Σταυρώσεως** καὶ τοῦ **Ἐνταφιασμοῦ**. Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

δι᾽ ἐξόδου καὶ κόπου Γεωργίου Τριβιζᾶς καὶ τῆς σημβίας αὐτοῦ Μαρίας.

Μέλη τῆς οἰκογενείας Τριβιζᾶ ἀναφέρονται εἰς τὸν νοταριακὸν Κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1733 (Ἀναστάσης καὶ Κωνσταντῆς Τρ. φ. 52r) καὶ 1741 (Ἀναγνώστης Τρ. φ. 110v). Γεώργιος, Φραντζίσκος καὶ Μαρία Τρεβιζᾶ ἀναφέρονται καὶ εἰς εἰκόνα τοῦ Ἑλλην. Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας, τοῦ ἔτους 1658 (Chadjidakis, Icônes, ἀρ. 152). Ἄλλος Τριβιζᾶς ἀναφέρεται καὶ εἰς διαθήκην τῆς Νάξου τοῦ 1689 (Περ. Ζερλέντης, Νησ. Ἐπετ. Α΄, 1918, σ. 124, 125).

---

[1]) Βλέπε σχετικῶς C. Kérofilas, Une famille patricienne crétoise. Les Vlasto, New York, 1932 καὶ Μ. Ἰ. Μανούσακαν, Ἡ ἐν Κρήτῃ συνωμοσία τοῦ Σήφη Βλαστοῦ, Ἀθῆναι 1960, σ. 26-28. Ἄλλος ἁγιογράφος Βλαστός, ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Βλαστός, ὑπογράφει τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὡς Μεγάλου Ἀρχιερέως, τὴν ἀποκειμένην εἰς τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆς Ἀντιπάρου (Ν. Δρανδάκης, Κρητικὴ Πρωτοχρονιά, Γ΄ [1963], σ. 67).

Προσθέτω ἐν τέλει ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ νότιον κλῖτος τοῦ ναοῦ τούτου σκευοθήκη περιέχουσα ἀρκετὰς παλαιὰς εἰκόνας καὶ ἀξιόλογον ξυλόγλυπτον ἐπιτάφιον μὲ εἰκονίδια. Ταῦτα ὅμως δὲν κατέγραψα.

ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΤΑΣ
(ἁπλοῦς μονοκάμαρος)

α) **Παναγία τοῦ Πάθους**. Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.67×0.84). Τίτλος: Ἡ *Ἀμόλυντως*. Ἡ Παναγία φορεῖ χιτῶνα πράσινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ πορφυροῦν μαφόριον. Ὁ Χριστὸς χιτῶνα ἐλαιόχρουν καὶ ἱμάτιον ῥόδινον μὲ χρυσοκονδυλιές.

Ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Στεφάνου ἱερέος σακελαρίου καὶ κτήτορος

καὶ κάτω δεξιᾷ:

Πόνημα Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου.

Κάτω ἀριστερᾷ ἱερεὺς δεόμενος μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Μνίστιτη Κ(ύρι)ε Ἰοάννου ιερέος.

Καλῆς ὁπωσδήποτε τέχνης τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος.

β) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.67×0.935). Φορεῖ χιτῶνα πορφυροῦν μετὰ σημείου καὶ ἱμάτιον ἐλαιόχρουν. Εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν Εὐαγγέλιον.

Ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἐντὸς μικρῶν κύκλων προτομαὶ ἀγγέλων.

Ἀριστερᾷ εἰκονίζεται γονυκλινὴς ὁ ἀφιερωτὴς ἱερεὺς μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Δέυσις τοῦ δούλου του Θ(εο)ῦ Στεφάνου ιερέος σακελλαρίου καὶ κτήτορος.

Ἀριστερᾷ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ ἀέρος ἡ ἐπιγραφή:

Χεὶρ Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου

καὶ δεξιᾷ ἡ χρονολογία: *ΑΧΝΑ* (=1651).

γ) **Ἁγ. Παρασκευή.** Ἐπὶ προσκυνηταρίου τοῦ Νοτίου τοίχου (διαστ. 0.46×0.75). Ἡ ὁσιομάρτυς κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς σταυρὸν τὴν δὲ ἀριστερὰν ἔχει πρὸ τοῦ στήθους ὀρθίαν μὲ τὴν παλάμην πρὸς τὰ ἔξω. Πέριξ ὀκτὼ εἰκονίδια μὲ σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τῆς ἁγίας, ἐν οἷς καὶ ἡ Κοίμησις αὐτῆς. Τέχνη μετρία τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΝΑΟΣ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ

α) **Δέησις.** Ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ ξυλίνου τέμπλου (διαστ. 0.69×0.79). Φέρει τὸν τίτλον ἡ *Δευτέρα Παρουσία.*

Ὁ Χριστὸς φορῶν κόκκινον χιτῶνα καὶ γαλάζιον ἱμάτιον εὐλογεῖ διὰ

τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον (25, 34) ἐπιγραφή:

Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν.

Μετρίας τέχνης. Ἀρχῶν 18ου αἰῶνος.

β) **Ἁγ. Ἀθανάσιος καὶ Ἅγ. Βασίλειος**. Εἰς τὸ τέμπλον καλῆς τέχνης εἰκὼν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος.

γ) **Χριστός.** Ἐπὶ τοῦ κινητοῦ ξυλίνου βήλου τῆς Ὡραίας Πύλης. Συνοδεύεται ἀπὸ τρεῖς παρ' αὐτὸν ἱσταμένους Ἱεράρχας: Ἰάκωβον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον. Ἐπιγραφή: *Ἡ Θεία λειτουργία.*

Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

μνήστιτη κύριε τοῦ δούλου τοῦ Θ(εο)ῦ Ἐμουὴλ (sic) *ηερομονάχου*

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΟΡΦΑΝΟΥ
Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος
(ἁπλοῦς μονοκάμαρος μὲ ἓν σφενδόνιον εἰς τὸ μέσον)

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ**. Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.63×0.88). Φορεῖ χιτῶνα πορφυροῦν καὶ ἐπ' αὐτοῦ πράσινον ἱμάτιον. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κλειστὸν Εὐαγγέλιον.

Χεῖρες μακροδάκτυλοι. Ἔκφρασις αὐστηρά. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου:

Χὶρ Δαμασκινοῦ ηερομονάχου.

β) **Παναγία** τύπου Ὁδηγητρίας. Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.68×0.92). Ὁ Χριστὸς εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ εἰλητὸν τοῦ νόμου. Τὸ ῥόδινον ἱμάτιόν του φέρει χρυσοκονδυλιές. Ἄνω δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ δύο ἄγγελοι ἐντὸς κύκλων. Εἶναι πιθανώτατα ἔργον τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἱερομονάχου Δαμασκηνοῦ, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος.

γ) **Ἅγ. Γεώργιος.** Ὑπὸ τὴν εἰκόνα ἡ ἐπιγραφή:

Χεὶρ Ιω(άννου) Δ(α)κ(ο)ρ(ώνια) ΑΧΝΓ (=1653).

ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓ. ΑΝΝΗΣ
(δίκλιτος, παραπλεύρως Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Ὀρφανοῦ)

α) **Χριστὸς Παντοκράτωρ.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Νοτίου ναοῦ τῆς Κοιμήσεως (διαστ. 0.63×0.73). Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον ἐφ' οὗ ἡ κατὰ Ματθαῖον (11, 28-29) ἐπιγραφή:

Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες.... ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς.

β) **Κοίμησις Θεοτόκου**. Εἰς τὸ αὐτὸ τέμπλον, μὲ πολλὴν ἀργυρᾶν ἐπένδυσιν (ἐσθῆτα).

γ) **Ἁγ. Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια.** Ἐπὶ τοῦ Ν. τοίχου τοῦ Νοτίου ναοῦ. Λίαν ἐφθαρμένη (διαστ. 0.40×0.67). Τέλους τοῦ 17ου ἢ ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

δ) **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.** Ἐπὶ τοῦ Βορείου τοίχου. Θυρόφυλλον ἐκ θύρας προθέσεως (διαστ. 0.50×1.40). Κάτω ἀριστερᾷ διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

[Δέησις] *Μάρκου ιερέος Μπάρπου καὶ τῆς πρεσβητέρας αὐτοῦ Μαργέτας.*

ε) **Χριστὸς μέγας ἀρχιερεύς.** Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ βορείου ναοῦ (Ἁγ. Ἄννης) (διαστ.0.61×0.80). Πολὺ μετρίας τέχνης. Ἰσχυρῶς ἐπεζωγραφημένη.

ϛ) **Ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου καὶ Πέτρος καὶ Παῦλος** κρατοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν (διαστ. 0.295×0.42).

Κάτω διὰ κιτρίνων γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Νικο(λά)ου Γαβαλᾶ αψς (1706).

Μιχαὴλ Γαβαλᾶς ἀναφέρεται τὸ 1659 εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μ. Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (ΑΒΜΕ τ. Θ΄, σ. 216, ἀρ. 65) Παπᾶ Μιχαὴλ Γαβαλᾶς ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὸν νοταριακὸν κώδικα τῆς Πάρου εἰς τὰ ἔτη 1733 (φ. 52r) καὶ 1738 (φ. 83r).

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΜΟΔΕΣΤΟΥ

Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος (πίν. 64). Εἰς τὸ τέμπλον (διαστ. 0.53 × 0.87). Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τριῶν ὑψηλῶν καὶ αἰχμηρῶν, κωνικῶν βράχων, εἰκονιζομένων τοῦ ἑνὸς κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ πίνακος καὶ τῶν δύο ἄλλων κατὰ τὰ πλάγια αὐτοῦ, ἵστανται εἰς μὲν τὸν μέσον ὁ Ἰησοῦς κατ᾽ ἐνώπιον, ἐπὶ δὲ τῶν πλαγίων, ἐστραμμένοι καὶ προσκλίνοντες πρὸς τὸν Χριστόν, ἀριστερᾷ μὲν ὁ προφήτης Ἠλίας τείνων ἱκετικῶς τὰς χεῖρας, δεξιᾷ δ᾽ ὁ προφήτης Μωϋσῆς κρατῶν πρὸ τοῦ στήθους τὰς πλάκας τοῦ Νόμου.

Ὁ Χριστὸς εἰκονιζόμενος εἰς κλίμακα μεγαλυτέραν τῶν προφητῶν, εἶναι ἐνδεδυμένος ῥόδινον χειριδωτὸν χιτῶνα μετὰ σημείου καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ πράσινον ἱμάτιον μὲ χρυσᾶς πτυχὰς καταπῖπτον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου. Τὴν δεξιάν του χεῖρα φέρει πρὸ τοῦ στήθους, διὰ δὲ τῆς καθειμένης ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν τὸ εἰλητὸν τοῦ Νόμου. Τὸ ὅλον σῶμά του εἶναι ἐγγεγραμμένον ἐντὸς πλαισίου σχήματος βέλους, τοῦτο δὲ πάλιν περιβάλλεται ὑπὸ ἀμυγδαλοσχήμου «δόξης» (mandorla). Βέλος καὶ δόξα πληροῦνται διὰ λεπτῶν χρυσῶν παραλλήλων γραμμῶν αἱ ὁποῖαι ἐκκινοῦσιν, ἐν εἴδει ἀκτίνων ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ τρεῖς ἄλλαι δέσμαι λευκῶν ἀκτίνων ἀναχωροῦσαι ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ διευθύνονται πρὸς τοὺς τρεῖς εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος μὲ βιαίας κινήσεις εἰκονιζομένους μαθητάς: Πέτρον, Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον. Ἐκ τῶν μαθητῶν ὁ μὲν ἀριστερᾷ εἰκονιζόμενος λευκογένειος Πέτρος παρίσταται γονατιστός, μὲ τὸ ὠχροῤῥόδινόν του ἱμάτιον ἀνεμιζόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ τείνων τὴν δεξιὰν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐν ᾧ μὲ τὴν ἀριστεράν του πιάνει τὴν παρειάν του εἰς ἔνδειξιν τρόμου. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ νεαρὸς Ἰωάννης, φορῶν πράσινον χιτῶνα καὶ κόκκινον ἱμάτιον εἰκονίζεται πεσμένος προύμυτα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ στηρίζων ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς του. Τέλος ὁ δεξιᾷ μὲ πράσινον χιτῶνα καὶ μαῦρον ἱμάτιον εἰκονιζόμενος Ἰάκωβος, πεσμένος καὶ αὐτός, λόγῳ τοῦ θάμβους, κατὰ γῆς, τὴν μὲν δεξιάν του στηρίζει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου του.

Αἱ σκηναὶ ἀνόδου τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ ὄρος Θαβὼρ καὶ καθόδου ἐξ αὐτοῦ, ἔχουν ἐδῶ παραλειφθῆ, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ δύο πυκνοφύλλων δένδρων.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν μέρος τοῦ πίνακος ἀναγινώσκεται ἡ διὰ λευκῶν πεζῶν γραμμάτων γεγραμμένη ἐπιγραφή:

Χεὶρ Νικοδήμου μοναχοῦ Γεραρδῆ.

Ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. ἀκμάσας ἁγιογράφος οὗτος, πιστὸς εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, ἀναπαράγει παλαιότερα πρότυπα, χωρὶς καμμίαν ἰδιαιτέραν ἀτομικότητα. Παρουσιάζει βεβαίως κάποιαν ἐπιδεξιότητα εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν ἀλλ᾽ ὑστερεῖ πολὺ εἰς τὴν γενικήν των σύνθεσιν. Ἰδιαιτέρως ἀτυχὴς εἰς τὸν ἐξεταζόμενον πίνακα τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι ἡ παράστασις τοῦ συμβατικοῦ κλιμακωτοῦ βράχου, ἐφ᾽ οὗ ἵσταται ὁ Χριστός, ὄχι τόσον ἀπὸ ἀπόψεως συλλήψεως, ὅσον ἕνεκα τῆς παραλόγου καὶ ἐξεζητημένης διακοσμήσεως τῶν βαθμιδωτῶν ἐπιπέδων τοῦ βράχου διὰ λευκῶν ὁμολόγων γραμμῶν.

ΝΑΟΣ ΑΓ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ

Ἅγ. Χαράλαμπος. Εἰς τὸ ἱερόν. Μετρίας τέχνης εἰκὼν φέρουσα κάτω δεξιᾷ τὴν ἐπιγραφήν:

διὰ χειρὸς Μοστράτου αψοθ΄ (=1779).

Πρόκειται προφανῶς περὶ ἔργου τοῦ Γεωργίου Μοστράτου.

ΜΟΝΗ ΑΠΟΚΕΦΑΛΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

(Οἰκογενείας Ἀλιπράντη, 20΄ Δυτικῶς τοῦ Τσηπίδου)

α) Εἰκὼν τῆς **Παναγίας** τύπου Ὁδηγητρίας, εἰς τὸ ξυλόγλυπτον, ἐπιχρυσωμένον τέμπλον, μὲ τοὺς 2 ἀρχαγγέλους ἑκατέρωθεν ἐν προτομῇ σεβίζοντας (διαστ. 0.65×0.81) (πίν. 65).

Ἡ Παναγία φορεῖ πρασινογάλαζον χιτῶνα καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ πορφυροῦν μαφόριον μετὰ χρυσῆς παρυφῆς, κάτωθεν τῆς ὁποίας προβάλλει λεπτὸν γαλάζιον ὕφασμα. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἐνδεδυμένος ῥόδινον χι-

τῶνα καὶ ἱμάτιον saumon μὲ χρυσοκονδυλιές, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κλειστὸν Εὐαγγέλιον. Τὸ πρόσωπον τῆς Παναγίας παρουσιάζει ἁβροὺς τόνους καὶ *ψιμμυθιὲς* εἰς τὰ φωτιζόμενα μέρη. Ἡ τέχνη ἐν γένει τῆς εἰκόνος εἶναι ἀξιόλογος.

Τοὺς χρόνους τῆς ἐκτελέσεως καὶ τὸν τεχνίτην τῆς εἰκόνος μᾶς διδάσκει ἐπιγραφὴ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου λέγουσα:

πί(η)μα Δαμασκ(ηνοῦ) ἱ(ε)ρομονάχου/ ΑΧΜΖ (=1647).

Ὁ αὐτὸς ἁγιογράφος ἐξετέλεσε καὶ πλείονας φορητὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ἐν προτομῇ, ὡς π.χ. τὴν τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, τοῦ Κάστρου Παροικιᾶς (σ. 85), πολὺ κατωτέρας ὅμως ποιότητος ἀπὸ τὴν ἐξεταζομένην. Τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου ἔργον εἶναι βεβαίως καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τέμπλου:

β) Εἰκὼν τοῦ **Χριστοῦ** ἐν προτομῇ εὐλογοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς Εὐαγγέλιον, ὄχι μόνον διότι παρουσιάζει τεχνοτροπικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Χριστὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἀλλὰ καὶ διότι φέρει ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ κάμπου τὴν αὐτὴν καὶ ἡ Παναγία χρονολογίαν *ΑΧΜΖ* (=1647) καὶ ἔχει τὰς αὐτὰς πρὸς ἐκείνην διαστάσεις.

γ) Εἰκὼν τοῦ **Προδρόμου**. Ὁ προφήτης εἰκονίζεται πτερωτὸς καὶ κατ' ἐνώπιον φορεῖ κατάσαρκα πρασίνην μηλωτὴν καὶ ἐπ' αὐτῆς καστανόχρουν ἱμάτιον μὲ κιτρίνας γραμμάς (διαστ. 0.56×0.73).

Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ τέμπλου (ποδιάν):

δ) **Σκηναὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης,** λαϊκῆς μᾶλλον τέχνης: *Ἀδὰμ καὶ Εὔα, Ἐξορία τοῦ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ Παραδείσου* κλπ. Ἐπιγραφὴ διὰ μελανῶν γραμμάτων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἶναι ἀφιέρωμα γενόμενον

δι' ἐξόδου καὶ κόπου Νικολάου/Πητηλέου καὶ τῆς συμβήας/ αὐτοῦ Μαρίας.

Μνεία τοῦ αὐτοῦ ζεύγους γίνεται καὶ εἰς ἐπιγραφὴν γεγραμμένην ἐπὶ τοῦ τέμπλου διὰ χρυσῶν κεφαλαίων γραμμάτων ὑπεράνω τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχουσαν οὕτω:

Δι' ἐξόδου καὶ κόπου Νικολάου Πητιλέου καὶ τι σημβήας αὐτοῦ Μαρίας.

Τὸ αὐτὸ ζεῦγος ἀναγράφεται καὶ εἰς τὴν μαρμαρίνην ἐπιγραφὴν τοῦ αὐλογύρου τοῦ Μονῆς (βλ. ἀρ. 83 σ. 23).

Τὸ ὄνομα Πητηλέος, εἶναι πιθανῶς παραφθορὰ τοῦ Πανταλέος (=Πανταλέων).

ε) Τὸν **Ἐσταυρωμένον** ὑπεράνω τοῦ τέμπλου καὶ τὰς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ εἰκόνας τῆς *Θεοτόκου* καὶ τοῦ *Ἰωάννου* ἐφιλοτέχνησεν ἄλλος ζωγράφος, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἑξῆς, ἀριστερᾷ τῆς Παναγίας, γεγραμμένη ἐπιγραφή: *Χεὶρ Ν. Μ. Γ.*

Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τοῦ *Ν*(ικοδήμου) *Μ*(οναχοῦ) *Γ*(εραρδῆ), γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἐν Τσηπίδῳ ἔργων του, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπογράφεται ὁλογράφως (βλ. σ. 145). Πρὸς τὴν ταύτισίν μας ἄλλως τε συμφωνεῖ καὶ ἡ δεξιᾷ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένη χρονολογία *1698*.

Σημειώνομεν ἐν τέλει, ὅτι αἱ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀμυδρῶς διαφαινόμεναι τοιχογραφίαι (περὶ ὧν βλ. ἀνωτέρω σ. 64) εἶναι ἔργα τοῦ χαρτοφύλακος Γεωργίου Μοστράτου τοῦ ἔτους 1784[1], ἀλλ' αἱ σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ ἠφανίσθησαν.

ΜΟΝΥΔΡΙΟΝ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Δυτικῶς Μ. Ἁγ. Ἰωάννου, οἰκογενείας Ἀλιπράντη

(βασιλικὴ μονοκάμαρος)

Κάτωθεν εἰκόνος τοῦ ξυλίνου τέμπλου ἡ ἐπιγραφή:

Κ(ύρι)ε μνήσθητι τὸν δοῦλον σου/ Ἱεροθέου ἱερο/μονάχου.

Ἐπὶ τῆς θύρας τῆς προθέσεως μετρίας τέχνης εἰκὼν τοῦ **Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.**

Εἰς τὴν Ὡραίαν Πύλην εἰκὼν τοῦ **Μυστικοῦ Δείπνου** καὶ κάτωθεν αὐτῆς διὰ μελανῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή:

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἱεροθέου/ ἱερομονάχου/ Στάμενα

Περὶ τῆς οἰκογενείας Στάμενα βλέπε ἀνωτέρω σ. 131.

ΠΑΡΙΑΙ ΦΟΡΗΤΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΞΩ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

1) Εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Γ. Α. Σωτηρίου συνταχθέντα τῷ 1931 κατάλογον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν μνημονεύεται, ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 315, φορητὴ εἰκὼν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰκονίζουσα τὴν **Παναγίαν βρεφοκρατοῦσαν μεταξὺ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τῆς Ἁγ. Θεοκτίστης.** Ἕνεκα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι παραστάσεως τῆς τελευταίας ταύτης ἁγίας εἰκάσθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ εἰκὼν θὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς τῆς Πάρου, ἐν τῷ ὁποίῳ φέρεται[2] ἀσκητεύσασα ἡ Ἁγ. Θεοκτίστη. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἡ εἰκών μας περιέχει προσθέτως καὶ τὴν εἰκόνα Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ὀρθῶς μὲν εἰκάσθη ὅτι ἡ εἰκὼν θὰ προέρχεται ἐκ Πάρου, νομίζω ὅμως πιθανώτερον, ὅτι θὰ προέρ-

---

[1] Βλ. σχετικῶς Ἐμμ. Σαγκριώτην, Μεσ. Γραμμ. Β', 1934-35, σ. 267.

[2]) Ὡς γνωστὸν ὁ ἁγιολόγος πατὴρ Hip. Delehaye ἀπέδειξεν (Byzantion I, 1294, 191-200 καὶ Sanctus, Bruxelles 1927, 221-228) ὅτι ἡ ὁσία Θεοκτίστη οὐδέποτε ὑπῆρξε καὶ ὅτι ὁ βίος αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τοῦ βίου ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Βλ. σχετικῶς πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν ἑορτήν της Ν. Β. Τωμαδάκην, Χαριστήριον εἰς Α. Κ. Ὀρλάνδον τ. Α', σ. 108 ἑξ.

χεται ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ΝΑ. παρυφὴν τῆς Παροικιᾶς κειμένου μετοχίου τῆς Μ. Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου[1].

Ἡ εἰκὼν τῆς ὁποίας τὴν φωτογραφίαν, εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Μουσείου, παρέχομεν ἐνταῦθα (πίν.66), ἔχει διαστάσεις 0.375×0.494, εἰκονίζει δ' ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὴν Παναγίαν βρεφοκρατοῦσαν, καθημένην ἐπὶ πολυτελοῦς ξυλίνου θρόνου μεθ' ὑποποδίου καὶ καμπύλης ράχεως, ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς ἀριστερᾷ μὲν τὸν Ἅγ. Ἰωάννην τὸν Θεολόγον ὄρθιον, μὲ στροφὴν 3/4 πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ κρατοῦντα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, δεξιᾷ δὲ τὴν Ἁγ. Θεοκτίστην τὴν Λεσβίαν, ἐστραμμένην καὶ κλίνουσαν πρὸς τὴν Παναγίαν, τείνουσαν δὲ πρὸς αὐτὴν ἱκετευτικῶς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας.

Ἡ Παναγία, εἰκονιζομένη ἐντελῶς κατὰ μέτωπον καὶ εἰς κλίμακα μεγαλυτέραν τῶν δύο ἄλλων ἁγίων, φορεῖ ἐσωτερικῶς κυανοπράσινον χειριδωτὸν χιτῶνα μὲ ἐλαιοχρόους γραμμὰς δηλούσας τὰς πτυχώσεις, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς βαθυπόρφυρον μαφόριον μὲ χρυσῆν παρυφὴν καὶ χρυσοῦς κροσσοὺς κοσμούμενον διὰ τριῶν ἀστροειδῶν κοσμημάτων: ἑνὸς ὑπὲρ τὸ μέτωπον καὶ δύο περὶ τοὺς ὤμους. Καὶ ἡ μὲν δεξιά της χεὶρ καταπίπτει ἀτόνως, ὡσεὶ ξυλίνη, πρὸς τὰ κάτω, ἐν ᾧ ἡ ἀριστερά της ψαύει τὸν ἀριστερὸν ὦμον τοῦ παιδίου. Ὁ ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Θεομήτορος καθήμενος νεαρὸς Χριστός, ἐνδεδυμένος ἀνοικτοκαστάνινον χειριδωτὸν χιτῶνα ἐζωσμένον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὁμοιόχρωμον ἱμάτιον μὲ χρυσοκονδυλιές, εὐλογεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τοὺς ἑκατέρωθεν ἁγίους Ἰωάννην καὶ Θεοκτίστην.

Ὁ ἀριστερᾷ ἱστάμενος *Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος*, ἵσταται ἐν κατανύξει ἐστραμμένος πρὸς τὴν Παναγίαν, ἐνδεδυμένος ἐσωτερικῶς κυανοπράσινον μακρὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ βυσινὶ ἱμάτιον μὲ λευκορόδινα φῶτα καλύπτον ἀπὸ τῶν ὤμων καὶ κάτω ὁλόκληρον τὸ σῶμά του. Καὶ τὴν μὲν δεξιάν του χεῖρα τείνει εἰς κίνησιν ἱκεσίας πρὸς τὴν Παναγίαν, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν ἀρχικῶν λέξεων, ἃς τοῦτο φέρει γεγραμμένας: *ἐν ἀρχῇ ἦν* [ὁ λόγος]. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ πολὺ φροντισμένη καὶ μὲ βαθεῖαν πνευματικὴν ἔκφρασιν ἐζωγραφημένη κεφαλὴ τοῦ ἁγίου, ὡς καὶ τὸ δι' ἁδρῶν σκιῶν καὶ φώτων πλάσιμον τοῦ ἱματίου, τὸ ἐνθυμίζον παλαιά, παλαιολόγεια πρότυπα.

Ἡ δεξιᾷ τῆς Παναγίας εἰκονιζομένη *Ἁγ. Θεοκτίστη ἡ Λεσβία* παρεστάθη μὲ ἀτίθασον κόμην, γυμνὴ κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σκελετώδους σώματός της, περιβεβλημένη δὲ μόνον βραχὺ ἱμάτιον κατὰ τὸ κάτω. Αἱ ἰσχνόταται χεῖρές της καὶ οἱ λεπτοκάλαμοι πόδες ἀποδίδουσι καλῶς τὴν ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἀσκήτευσιν, ἣν φέρεται τελέσασα ἡ ὁσία ἐν Πάρῳ. Ὁ τεχνίτης πάντως

[1]) Βλ. σχετικὴν περιγραφήν, κάτοψιν καὶ τομὴν τοῦ μετοχίου τούτου εἰς ΑΒΜΕ τ. Θ', 1961, σ. 140, εἰκ. 42 καὶ 43.

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος. Ἅγ. Εὐθύμιος (ἔργον Γεωργίου Βλαστοῦ) (βλ. σελ. 140).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Μοδέστου. Μεταμόρφωσις (ἔργον Νικοδήμου μοναχοῦ Γεραρδῆ) (βλ. σελ. 144).

Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Ἰωάννου Προδρόμου (Ἁλιπράντη). Παναγία (βλ. σελ. 145).

Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν. Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος - Παναγία - Ὁσία Θεοκτίστη ἡ Λεσβία (βλ. σελ. 147-149).

ὡς πρότυπον τῆς ἀνυπάρκτου ταύτης ἁγίας θὰ ἔλαβε, βεβαίως τὰς πολυπληθεῖς εἰκόνας ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, τῆς ὁποίας ἄλλως τε τὸν βίον ἀπηχεῖ καὶ ὁ πλαστὸς βίος τῆς Ἁγ. Θεοκτίστης.

Ἀξιοπρόσεκτος πάντως εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ καλὴ σχεδίασις, ἡ ἰδιορρυθμία τῆς κόμης καὶ ἡ ἐντυπωσιακὴ πτύχωσις τοῦ καστανοπρασίνου μὲ λευκὰ φῶτα ἱματίου της.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ φιλοτεχνήσας τὴν εἰκόνα ζωγράφος τὴν μὲν Παναγίαν ἀντέγραψεν ἀπὸ παλαιότερα πρότυπα, ἀπέδωκε δ' αὐτὴν ἄνευ τινος ἰδιαιτέρας πνοῆς. Ἀντιθέτως αἱ μορφαὶ τῶν δύο ἑκατέρωθεν ἁγίων ἀπεδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ πλήρεις ζωῆς καὶ πνευματικῆς ἐκφράσεως.

Τὸ ἔργον ἀνήκει πάντως εἰς τὰ τέλη τοῦ $16^{ου}$ ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ $17^{ου}$ αἰῶνος, ἀλλ' ὁ τεχνίτης του παραμένει ἄγνωστος.

2) **Ἡ Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί** (πίν. 67, 68, 69). Φορητὴ εἰκὼν (διαστ. 0.50×0.78) ἐκ τῆς ἐν Αἰξωνῇ τῆς Ἀττικῆς συλλογῆς τοῦ φιλοτέχνου ἱερέως αἰδεσιμ. Μαρίου Δαπέργολα, πάνυ εὐγενῶς παρασχόντος εἰς ἡμᾶς τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς.

Ὡς γνωστὸν εἰς τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μεταβυζαντινὴν τέχνην ἡ παράστασις τῆς Ρίζης ἢ τοῦ Δένδρου τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ γενεαλογικοῦ δηλονότι δένδρου τοῦ Χριστοῦ, ἐμφανίζει τὸν προπάτορα Ἰεσσαὶ ἐξηπλωμένον καὶ κοιμώμενον εἰς τὸ μέσον τοῦ κάτω μέρους τοῦ πίνακος καὶ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτοῦ ἐκφυομένους κλάδους δένδρου—συνήθως ἀμπέλου μετὰ φύλλων[1]—οἵτινες, ἀνερχόμενοι ἑλικοειδῶς πρὸς τὰ ἄνω, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ σχηματίζουσι πολλὰ φυτικὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται οἱ πρόγονοι τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ σάρκα μὲν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων, πνευματικοὶ δὲ οἱ προαναγγείλαντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ προφῆται, πλὴν δὲ τούτων ἀργότερον καὶ ἀρχιερεῖς, ὡς καὶ ἄλλοι ἅγιοι, ἐξαιρομένης, ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους τῆς Παναγίας βρεφοκρατούσης (βλ. πίν. 55).

Ἀλλ' ἐν ᾧ εἰς πάσας τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς παραστάσεις τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί, οἱ κλάδοι τοῦ δένδρου του ἀπεδίδοντο πάντοτε κατὰ φύσιν, ὁ τεχνίτης τῆς ἡμετέρας εἰκόνος (πίν. 67) ὄχι μόνον ἐσχεδίασεν αὐτοὺς καὶ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου κατ' ἀπομίμησιν περιτέχνων ξυλίνων ἐπιχρυσωμένων πλαισίων καὶ δὴ ρυθμοῦ μπαρὸκ πρὸς τὸ ροκοκό[2], ἀλλὰ καὶ ἐνέταξε τὰ πλαί-

---

[1]) Προφανῶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς παραβολῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅστις διεκήρυξεν ἑαυτὸν ὡς τὴν *ἄμπελον τὴν ἀληθινὴν* (Ἰω. 15, 1).

[2]) Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς δι' ἐπιχρύσων, ξυλίνων, ρυθμοῦ μπαρὸκ πλαισίων διαιρέσεως εἰς πλείονας μικροτέρους πίνακας τῶν πολυτελῶν ὁριζοντίων ὀροφῶν τῶν ἰταλικῶν μεγάρων τοῦ $17^{ου}$ καὶ $18^{ου}$ αἰῶνος. Παράδειγμα τοιαύτης ὀροφῆς ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι τὴν *οὐρανίαν* τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ναοῦ τῆς Φανερωμένης. Βλ. εἰκόνα της εἰς Ντίνου Κονόμου, Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια τῆς Ζακύνθου, Ἀθήνα 1965,

σια ταῦτα ἐντὸς καθαρῶς ἀρχιτεκτονικοῦ συγκροτήματος, ἀποτελεσθέντας ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ 2 λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας μετὰ κιονοκράνων, τοποθετηθέντας κατὰ τὰ ἄκρα τῶν δύο καθέτων πλευρῶν τοῦ πίνακος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ 5 τόξα—τρία μεγάλα καὶ δύο μικρὰ—βαίνοντα ἐπὶ λεπτῶν κιονίσκων καὶ ἀποτελέσαντα τὴν ἄνω καθαρῶς ἀρχιτεκτονικὴν ὁριζοντίαν ἀπόληξιν τῆς ὅλης συνθέσεως τῶν ἐπὶ μέρους πλαισίων.

Ἐντὸς τῶν οὕτω κατανεμηθέντων 23 μικρῶν καὶ μεγάλων πλαισίων εἰκονίσθησαν πέριξ τῆς Θεοτόκου, Προφῆται, ὁ Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν καὶ ὁμάδες πλειόνων ἁγίων, τοὺς ὁποίους θέλομεν λεπτομερῶς ἐξετάσει.

Θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰς κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ πίνακος παραστάσεις, αἵτινες καὶ περιλαμβάνουσι τὰ κύρια πρόσωπα τῆς εἰκόνος ἤτοι κάτω μὲν τὸν προφήτην Ἰεσσαί, εἰς τὸ μέσον τὴν Παναγίαν βρεφοκρατοῦσαν καὶ ἄνω τὸν Παλαιὸν τῶν Ἡμερῶν.

1. Ὁ *προφήτης Ιεσαὶ* εἰκονίζεται ἐντὸς μικροτάτου πλαισίου ἐπὶ κυανοῦ ἀέρος, μὲ κλειστοὺς τοὺς ὀφθαλμούς[1] ἐξηπλωμένος ἐπὶ πρασίνου ἐδάφους. Πολιὸς καὶ σφηνοπώγων φορεῖ πορφυροῦν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κυανοῦν ἱμάτιον καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς στηρίζει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ ἀνεπτυγμένον εἰλητόν.

2. Ὑπεράνω τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ εἰς κλίμακα πολὺ μεγαλυτέραν ὅλων τῶν ἄλλων παραστάσεων εἰκονίζεται ἡ *Παναγία* βρεφοκρατοῦσα, κατὰ τὴν δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἐπιγραφὴν *ΜΡ ΘΕΟΥ ἡ Παντάνασσα.*

Ἡ Θεοτόκος παρίσταται καθημένη μέσῳ κατακόσμου προσκεφαλαίου ἐπὶ πολυτελοῦς, χρυσοῦ θρόνου, μὲ ράχιν ρυθμοῦ μπαρόκ, προοπτικῶς εἰκονιζομένου καὶ τοποθετημένου ἐπὶ πλακοστρώτου ὑποβάθρου ἐκ ποικιλοχρώμων πλακιδίων. Πατοῦσα ἐπὶ ἐρυθροῦ ὑποποδίου, φορεῖ κυανοῦν χιτῶνα μὲ πρασινόλευκα φῶτα, μαφόριον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς χρώματος ἀνοικτοῦ λαδοπρασίνου μὲ χρυσῆν μαργαριτοποίκιλτον παρυφὴν καὶ ἐρυθρὰ μαργαριτοκόσμητα τσαγγία. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει μαργαριτοποίκιλτον στέμμα, σχήματος μίτρας, τὸ ὁποῖον κρατοῦσιν ἀνὰ εἷς ἑκατέρωθεν πετῶν ἀρχάγγελος, ἐντόνως προσβλέπων τὴν Παναγίαν. Οἱ ἀρχάγγελοι εἰκονίζονται μὲ μακρὰν κόμην, φαιὰς πτέρυγας μὲ μαῦρες πινελιὲς καὶ ἀνεμιζόμενον ἱμάτιον. Καὶ ὁ μὲν ἀριστερᾷ εἰκονιζόμενος Μιχαὴλ κρατεῖ ἀνεπτυγμένον εἰλητόν, ἐφ' οὗ διὰ μελανῶν γραμμάτων εἶναι γεγραμμένη ἡ ἐκ τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου εἰλημμένη ἐπιγραφή:

Χαῖρε ὅτι ὑπ/άρχεις βασιλέως/καθέδρα.

σελ. 20 καὶ τμηματικῶς παρὰ A. Procopiou, La peinture religieuse dans les îles ioniennes pendant le 18e s., 1939, πίν. X καὶ XI.

[1]) Ἐπειδὴ εἰκονίζεται κοιμώμενος ὑποτίθεται, ὅτι βλέπει ἐν ὀνείρῳ τὸ δένδρον, ὅπερ ὑλοποιεῖται διὰ τῆς εἰκόνος.

ὁ δὲ δεξιᾷ Γαβριὴλ κρατεῖ ὁμοίως εἰλητὸν μὲ τὴν ὡσαύτως ἐκ τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου εἰλημμένην ἐπιγραφήν:

Χαῖρε ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα.

Ἡ Θεοτόκος κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς πολυτελῆ ἀνημμένην χρυσῆν λαμπάδα τὴν δὲ ἀριστερὰν αὐτῆς θέτει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ νεαρὸς Χριστὸς εἰκονίζεται κατὰ μέτωπον μὲ μακρὰν καστανὴν κόμην, ἐφ' ἧς εἶναι τεθειμένον στέμμα μιτροειδές, χρυσοποίκιλτον, περιβαλλόμενον, ὡς καὶ τὸ τῆς Παναγίας, ὑπὸ φωτοστεφάνου. Εἶναι ἐνδεδυμένος τὸ βασιλικὸν πορφυροῦν ἔνδυμα (στόφαν) φέρον ἐνυφασμένα ἀργυρόχροα φυτικὰ κοσμήματα καὶ ἐπ' αὐτοῦ λώρους. Τὰ ἀκρομάνικά του κοσμοῦνται μὲ καστανόχροα κοσμήματα. Καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου.

Ὁ κάμπος τῆς ὅλης συνθέσεως εἶναι κυανοῦς σχεδιάζονται δ' ἐντὸς αὐτοῦ λευκόφαια νέφη, οὐχὶ ἐπίπεδα ἀλλὰ μὲ ὄγκον.

Συναφῶς πρὸς τὴν παράστασιν τῆς Παναγίας πρέπει νὰ μνημονευθῶσι καὶ ἓξ εἰκόνες προφητῶν, προγόνων τῆς Θεοτόκου, τεταγμέναι ἀνὰ 3 ἑκατέρωθεν τοῦ πολυτελοῦς ροκοκὸ πλαισίου αὐτῆς, ἀλλά, περιέργως, εἰς πολὺ μικρὰν κλίμακα ἐζωγραφημέναι, ἐν ᾧ εἰς ἄλλας ὁμοίας συνθέσεις—μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ τοῦ ἐνταῦθα ὑπ' ἀρ. 55 πίνακος καὶ αἱ τῆς σελ. 131 ἐξετασθεῖσαι—οἱ προφῆται οὗτοι εἰκονίζονται μεγάλοι.

Εἶναι δ' οἱ προφῆται οὗτοι κατὰ σειρὰν οἱ ἑξῆς:

3. Ἄνω ἀριστερᾷ *Γεδεὼν ὁ προφίτις*. Νέος ἀρχιγένειος. Εἰκονίζεται καθήμενος, μὲ πράσινον χιτῶνα καὶ ἀνοικτότερον ἱμάτιον.

4. Ἄνω δεξιᾷ, ὁ *προφίτις Δανιήλ*. Εἰκονίζεται καθήμενος. Φορεῖ χιτῶνα πρασινωπὸν καὶ ἱμάτιον πρασινόμαυρον μὲ χρυσῆν παρυφὴν περὶ τὸν λαιμόν. Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς πρὸ τοῦ στήθους δύο κυανᾶ κυλινδρικὰ ἀντικείμενα, ὡσεὶ πηνία, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

ὤρος ἀλατόμητον σε καίκλικα κορι[1].

5. Ἐν τῷ μέσῳ, ἀριστερᾷ, ὁ *προφήτης Δαβίδ*, ὄγδοος υἱὸς τοῦ Ἰεσσαί, προσβλέπων τὴν Θεοτόκον. Φέρει βραχὺ ψαρὸν γένειον καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν, μαργαριτοκόλλητον στέμμα. Εἶναι ἐνδεδυμένος σιτοχρορρόδινον χιτῶνα, ἀπὸ τὰς βραχείας χειρίδας τοῦ ὁποίου ἐξέχουν αἱ πορφυραῖ χειρίδες τοῦ ὑπενδύτου καὶ πράσινον ἱμάτιον.

6. Ἐν τῷ μέσῳ δεξιᾷ, ὁ *προφήτης Σολομών*, νέος καὶ ἀγένειος, μὲ μακρὰν καστανὴν κόμην καταπίπτουσαν ἐπὶ τῶν ὤμων του. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει χρυσοῦν στέμμα, εἶναι δὲ τὸ μόνον πρόσωπον τῆς εἰκόνος, ὅπερ, περιέργως, στερεῖται φωτοστεφάνου. Φορεῖ βαθυκύανον χιτῶνα μὲ χρυσᾶ

[1]) Μηναῖα τ. 8, σελ. 67, ἔκδ. Βενετίας 1895.

ἐπιμανίκια καὶ πορφύραν μὲ χρυσῆν μαργαριτοποίκιλτον παρυφὴν περὶ τὸν λαιμὸν καὶ τὰς χειρίδας. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χρυσοῦν κιβωτίδιον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς εἱλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

Βεο τὴν ἁγίαν σᾶς. . . . κόρη.

7. Κάτω ἀριστερᾷ ὁ *Ἀαρῶν*, ὄρθιος μὲ βραχεῖαν κόμην καὶ μικρόν, ψαρὸν σφηνοειδὲς γένειον. Φορεῖ ἐσωτερικὸν ποδήρη χιτῶνα πράσινον καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄλλον βραχὺν καστανόχρυσον, χειριδωτὸν χιτῶνα καὶ λεπτὸν ἱμάτιον καταπῖπτον ἀπὸ τῶν ὤμων πρὸς τὰ ὀπίσω. Κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ῥάβδον μὲ λευκὰ καὶ ἐρυθρὰ ἄνθη, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς εἱλητὸν μὲ τὴν ἐπιγραφήν:

ῥάβδον βλαστήσασαν. . .καικλικα κόρι [1].

8. Κάτω δεξιᾷ, ὁ *προφίτης μοησῆς*, ὄρθιος, μὲ βραχεῖαν καστανὴν κόμην. Φορεῖ κιτρινοπράσινον χειριδωτὸν χιτῶνα καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαθὺ κυανοπράσινον ἱμάτιον, ἀφῖνον ἀκάλυπτον τὸν ἀριστερὸν ὦμον. Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς κλάδον ἐκ τῆς καιομένης βάτου, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ εἱλητοῦ, τὸ ὁποῖον κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ἐπιγραφή.

9. Ὑπεράνω τοῦ πλαισίου τῆς Θεοτόκου εἰκονίζεται κάτωθεν τοῦ μεσαίου τόξου ὁ *Πατήρ*, ὡς Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν, προβάλλων ἐν προτομῇ ἀπὸ ἀφρώδη νέφη, μὲ τὰς χεῖρας ἀνοικτὰς ἑκατέρωθεν. Πολιός, περιβάλλεται ὑπὸ τριγωνικοῦ φωτοστέφανου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκπέμπονται λευκαὶ ἀκτῖνες προβαλλόμεναι ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ οὐρανοῦ. Φορεῖ πράσινον χειριδωτὸν χιτῶνα μὲ χρυσᾶ ἐπιμανίκια καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαθὺ ἰόχρουν ἱμάτιον.

Πρὸ τοῦ στήθους τοῦ Πατρὸς εἰκονίζεται ἐντὸς χρυσῆς ἐλλείψεως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει λευκῆς περιστερᾶς, μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας, κάτωθεν δ' αὐτοῦ ἐπὶ γαλάζιου κάμπου, 4 κεφαλαὶ ἀγγέλων μὲ φαιὰς πτέρυγας. Ὅμοιαι κεφαλαὶ καὶ Σεραφεὶμ ἐπὶ χρυσοῦ βάθους μὲ ῥοδόχροα νέφη ἀποτελοῦν τὴν ἄνω ἀπόληξιν τῆς εἰκόνος.

10. Ἑκατέρωθεν τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν καὶ κάτωθεν τῶν μικροτέρων τόξων εἰκονίζονται ἐντὸς γαλάζιου κάμπου, ἀριστερᾷ: ὁ *Ἅγ. Ἀντώνιος* εἰς τὴν ἔρημον, παριστανομένην μὲ βράχους καὶ μικροὺς θάμνους, φέρων ψαρὸν διχαλωτὸν γένειον. Ἐστραμμένος πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι ἐνδεδυμένος καστανὸν χιτῶνα καὶ κεραμόχρουν μανδύαν μὲ κόσμημα κατὰ τὴν παρυφὴν κομβούμενον ἐμπρὸς κάτω καὶ κουκούλιον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καλύπτον καὶ τοὺς ὤμους. Ἀπὸ τοῦ στήθους του καταπίπτει κυανῆ ταινία, διακρίνουσα αὐτὸν ὡς μεγαλόσχημον. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ῥάβδον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς εἱλητόν.

---

[1]) Μηναῖα, τ. 3, σ. 109, ἔκδ. Βενετίας 1895, πρβλ. καὶ Ἀριθμοὺς 17, 8 (23).

11. Δεξιᾷ εἰκονίζεται ὁ *Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος*, πτερωτός, ἱστάμενος πρὸ δένδρου μὲ ἄτακτον, ὡς συνήθως, τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον. Ἐστραμμένος πρὸς τ' ἀριστερὰ φορεῖ γαλάζιαν μηλωτὴν μὲ χρυσᾶς γραμμὰς καὶ ἐπ' αὐτῆς καστανὸν ἱμάτιον μὲ χρυσᾶ φῶτα καὶ καστανόχροα σανδάλια. Αἱ πτέρυγές του εἶναι φαιαί. Εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ α) τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐντὸς χρυσοῦ πινακίου β) λεπτὸν σταυρὸν καὶ γ) εἱλητόν, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

Ὁρᾶς θεατᾶ τὴν/μανίαν Ἡρώδου ἀλλά...

12. Ἑκατέρωθεν τῶν ἀξονικῶν παραστάσεων, τὰς ὁποίας περιεγράψαμεν, εἰκονίσθησαν ὁμάδες ἁγίων μὴ ἐχόντων, ὡς οἱ κεντρικοί, ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ κύριον θέμα. Οὕτω ἄνω ἀριστερᾷ, κάτωθεν τοῦ ἀκραίου τόξου, παρεστάθησαν οἱ ἅγιοι *Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη*, πιθανώτατα εἰς τὸν Βόσπορον, ὅστις δηλοῦται διὰ θαλάσσης καὶ πλοιαρίων ἐπ' αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν ἅγ. Κωνσταντῖνος πατεῖ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, ἔνθα σχεδιάζεται στοὰ καὶ ἀποβάθρα, ἡ δὲ ἁγ. Ἑλένη ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζονται δένδρα καὶ κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα μὲ κωνικὴν στέγην. Τὸν γαλάζιον ἀέρα τῆς εἰκόνος πληροῦσι λευκόφαια νέφη.

Οἱ βασιλεῖς ἅγιοι ἵστανται, ὡς συνήθως, ἑκατέρωθεν μεγάλου σταυροῦ, περιβεβλημένοι πολυτελεῖς, χρυσᾶς αὐτοκρατορικὰς στολὰς καὶ φοροῦντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μαργαριτοποίκιλτα στέμματα. Ὁ ἅγ. Κωνσταντῖνος κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀνημμένην λαμπάδα.

13. Εὐθὺς ὑποκάτω εἰκονίζεται ὁ *προφήτης ἠλλίας*, πολιός, καθήμενος πρὸ σπηλαίου, μὲ τὴν κεφαλὴν ἀκκουμβημένην ἐπὶ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς καὶ προσβλέπων πρὸς τὰ ἄνω. Εἶναι ἐνδεδυμένος καστανόχρουν χιτῶνα καὶ πορφυροῦν ἱμάτιον ἀναδιπλούμνον περὶ τὸν λαιμὸν καὶ φοδραρισμένον μὲ σταχτιὰν γούναν. Ὑπεράνω του εἰκονίζεται ἐντὸς νεφῶν καὶ ὁ ἀρτίσκος, ὃν ἔφερεν εἰς αὐτὸν καὶ κατέλιπεν ὁ κόραξ.

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ πλαισίου παρίσταται ἄνω δεξιᾷ καὶ ἡ *Ἁγ. Μαρῖνα*, ἥτις ἔχει συλλάβει διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀπὸ τῶν κεράτων τὸν Σατανᾶν—ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξέρχονται φλόγες—καὶ ἑτοιμάζεται νὰ τὸν πλήξῃ διὰ τῆς ἤδη ὑψωμένης σφύρας. Ἡ ἁγία φορεῖ κυανοῦν χιτῶνα μὲ χρυσᾶς χειρίδας καὶ ἐρυθρὸν πέπλον καταπίπτοντα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς της καὶ ἀνεμιζόμενον.

14. Εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον πλαίσιον εἰκονίζονται ἡ *τρὶς ηεράχι* ἤτοι ὁ *Αγιος βασύλλιος*, ὁ *Αγιος Ιω ὁ Χρισόστομος* καὶ ὁ *Αγ. Γριγόριος*. Καὶ οἱ τρεῖς φοροῦν κροσσωτὰ ἐπιτραχήλια κοσμούμενα διὰ μεγάλων σταυρῶν καὶ χρυσᾶ μαργαριτοποίκιλτα ἐπιγονάτια. Εὐλογοῦντες διὰ τῆς δεξιᾶς, κρατοῦν διὰ τῆς ἀριστερᾶς πλουσίως ἐσταχωμένα Εὐαγγέλια.

15. Ἔτι κατωτέρω εἰκονίζονται εἰς παράταξιν ἄλλοι τρεῖς ἱεράρχαι:

Ὁ *Ἅγ. Χαραλάμπης,* ὁ *Ἅγ. Νικόλαος,* καὶ ὁ *Ἅγ. Ἀθανάσιος* περιβεβλημένοι τὰς πλουσίας ἀρχιερατικὰς στολάς των καὶ μὲ χρυσοῦς φωτοστεφάνους. Καὶ οἱ τρεῖς εὐλογοῦν διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦν μαργαριτοκόλλητα Εὐαγγέλια.

16. Εἰς τὰ δεξιᾷ τοῦ ἄξονος πλαίσια ἔχομεν τὰς ἑξῆς παραστάσεις: Ἄνω τὴν *Ἁγ. Αἰκατερίνην* καὶ τὴν *Ἁγ. Παρασκευήν.*

Ἡ πρώτη εἰκονίζεται μὲ μακρὰν καστανὴν κόμην ἐστραμμένη κατὰ τὰ 3/4. Φέρει πορφύραν μὲ χρυσοῦν μανιάκην, χρυσᾶ ἐπιμανίκια καὶ χρυσοῦν στέμμα. Κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, λεπτόν, σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς πλουσίως ἐσταχωμένον Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τροχοῦ ἐμπεπηγμένου ἐπὶ τῆς ὄχθης ποταμοῦ, οὗτινος διακρίνεται καὶ ἡ τοξωτὴ γέφυρα. Ἡ Ἁγία προσβλέπει πρὸς τὰ σύμβολα τῆς σοφίας—σφαῖραν, διαβήτην καὶ τρίγωνον.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ *Ἁγ. Παρασκευή,* εἰκονιζομένη κατὰ μέτωπον, κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς λεπτὸν σταυρόν, τὴν δὲ ἀριστερὰν φέρει πρὸ τοῦ στήθους εἰς στάσιν δεήσεως. Εἶναι ἐνδεδυμένη βαθυγάλαζον χειριδωτὸν χιτῶνα μὲ χρυσοκονδυλιὲς καὶ βαθυπράσινον μαφόριον, φέρει δὲ τὰ διακριτικὰ μεγαλοσχήμου.

17. Εἰς τὸ εὐθὺς ὑποκάτω πλαίσιον εἰκονίζονται οἱ δύο κορυφαῖοι ἀπόστολοι *Πέτρος* καὶ *Παῦλος,* ἀμφότεροι ἀναφαλαντίαι, μὲ βραχὺ ψαρὸν γένειον ὁ Πέτρος, μὲ καστανὸν βραχὺ γένειον ὁ Παῦλος. Κρατοῦν ἀμφότεροι ὑψωμένον τὸ ὁμοίωμα τῆς ἐκκλησίας.

18. Ἔτι κατωτέρω, εἰς τὸ 3ον ἐκ δεξιῶν πλαίσιον, εἰκονίζονται τρεῖς ὁλόσωμοι ἅγιοι ἀνάργυροι: *Δαμιανός, Παντελεήμων* καὶ *Κοσμᾶς.* Ἐξ αὐτῶν ὁ Δαμιανὸς φέρει ποδήρη, πράσινον, χειριδωτὸν χιτῶνα μὲ χρυσᾶ ἐπιμανίκια καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄλλο πορφυροῦν ἔνδυμα ἀναδιπλούμενον περὶ τὴν μέσην καὶ ἀνοικτοπράσινον ἱμάτιον πορπούμενον πρὸ τοῦ στήθους διὰ χρυσῆς φίβλας καὶ πῖπτον πρὸς τὰ ὀπίσω ἐν εἴδει χλαμύδος, ἐφ' ἧς εἶναι ἐπερραμμένος χρυσοῦς μαργαριτοποίκιλτος μανιάκης.

Ὁ παραπλεύρως ἱστάμενος ἅγιος Παντελεήμων φορεῖ κυανοῦν χιτῶνα μὲ ἀνοικτὰ φῶτα κολπούμενον περὶ τὴν μέσην καὶ ἐπ' αὐτοῦ κόκκινον ἱμάτιον μὲ γλωσσωτὸν χρυσοῦν περιλαίμιον. Τέλος ὁ Κοσμᾶς φορεῖ σιτόχρουν ἐσωτερικὸν χιτῶνα, μὲ χρυσῆν μαργαριτοκόσμητον παρυφὴν καὶ ἱμάτιον βαθυκύανον, κομβούμενον πρὸ τοῦ στήθους ἐν εἴδει χλαμύδος.

Καὶ οἱ τρεῖς ἅγιοι εἶναι νέοι μὲ κοντὴν καστανὴν κόμην, χρυσοῦς φωτοστεφάνους καὶ χρυσᾶ ὑποδήματα. Διὰ τῆς δεξιᾶς κρατοῦν ἰατρικὸν ἐργαλεῖον ὅμοιον πρὸς κοχλιάριον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνοικτὰ χρυσᾶ κιβωτίδια (νάρθηκας). Εἰς τὸ βάθος τῆς εἰκόνος εἰκονίζεται τοπίον μὲ ὄχθην ποταμοῦ.

19. Εἰς τὸ ἑπόμενον κυκλικὸν πλαίσιον εἰκονίζονται οἱ ἅγιοι: *σάβας, εὐθύμιος καὶ σιμεὼν ὁ στηλλίτης.* Καὶ οἱ τρεῖς γέροντες πατοῦν ἐπὶ χλοεροῦ ἐδάφους, ἔχουσι δὲ κόμην καὶ γένειον ψαρά. Φοροῦν χιτῶνα καστανόφαιον, τὸν μοναχικὸν μανδύαν καὶ ἀπὸ τῶν ὤμων κυανοῦν ἐπιρριπτάριον. Καὶ οἱ τρεῖς φέρουν τὰ διακριτικὰ τοῦ μεγαλοσχήμου μοναχοῦ, κρατοῦν δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς λεπτὸν σταυρόν, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνεπτυγμένα εἰλητά.

Ὑπολείπεται ἤδη νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν τεσσάρων παραστάσεων αἵτινες περιβάλλουν τὴν μορφὴν τοῦ κατακεκλιμένου Ἰεσσαὶ καὶ αἵτινες πᾶσαι εἰκονίζουν, τοὺς ἑξῆς στρατιωτικοὺς ἁγίους.

α) 20. Ἄνω ἀριστερᾷ τὸν *Ἅγιον Γεώργιον,* ἱππεύοντα ὁρμητικῶς κινούμενον λευκὸν ἵππον βαίνοντα πρὸς τὰ δεξιά: Εἶναι ἐνδεδυμένος στρατιωτικὴν στολήν, ἤτοι χρυσοῦν θώρακα, κόκκινον ἀναπετάριν καὶ ἐρυθρὰς περισκελίδας. Εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ ἵππου του (πισοκάπουλα) εἰκονίζεται καθήμενον παιδίον κρατοῦν χρυσοῦν ἀγγεῖον. Ὁ ἅγιος κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς δόρυ, διὰ τοῦ ὁποίου πλήττει τὸν κάτω δεξιᾷ πρὸ αὐτοῦ κείμενον δράκοντα. Τὴν σκηνὴν παρακολουθοῦν νεαρὰ κόρη (ἡ βασιλοπούλλα) εἰκονιζομένη κάτω δεξιᾷ εἰς μικρὰν κλίμακα, καὶ ἀπὸ τοῦ δώματος πύργου, εἰκονιζομένου δεξιᾷ, οἱ γονεῖς της, βασιλεῖς τῆς Λασίας. Τὸ εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ ἵππου καθήμενον παιδίον εἶναι τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐλευθερωθὲν ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ μεταφερθὲν ὑπ' αὐτοῦ σῶον εἰς τοὺς γονεῖς του (βλ. σχετικῶς καὶ σελ. 125).

β) 21. Ἄνω δεξιᾷ τὸν *Ἅγ. Δημήτριον,* ἱππεύοντα ὀρθούμενον καστανὸν ἵππον βαίνοντα πρὸς τ' ἀριστερά. Ὁ ἅγιος φορεῖ κυανοῦν χιτῶνα, χρυσοῦν θώρακα καὶ πράσινον ἀναπετάριν. Διὰ τοῦ δόρατος, τὸ ὁποῖον κρατεῖ, πλήττει μὲ ὁρμὴν τὸν κάτω δεξιᾷ κατακείμενον Ρωμαῖον ὁπλίτην, ἐνδεδυμένον στρατιωτικὴν στολὴν (χρυσοῦν θώρακα καὶ χρυσᾶς ἀναξυρίδας).

γ) 22. Κάτω ἀριστερᾷ τὸν *Ἅγ. Μηνᾶν,* ἱππεύοντα λευκὸν ἵππον βαίνοντα πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ ἐπικλινοῦς ἐδάφους καὶ στρέφοντα ἀποτόμως τὴν κεφαλὴν πρὸς τ' ἀριστερά. Εἰς τὸ βάθος σχεδιάζεται τοπίον.

Ὁ ἅγιος εἶναι ἐνδεδυμένος χειριδωτὸν χιτῶνα, χρυσοῦν θώρακα καὶ πράσινον ἀναπετάριν, χρυσᾶς ἀναξυρίδας καὶ κυανᾶς περισκελίδας.

δ) 23. Κάτω δεξιᾷ τὸν *Ἅγιον Θεόδωρον τὸν στρατηλάτην,* ἱππεύοντα καστανὸν ἵππον βαίνοντα πρὸς τ' ἀριστερά. Ὁ ἅγιος φορεῖ κυανοῦν χιτῶνα, χρυσοῦν θώρακα, ἐρυθρὸν ἀναπετάριν, ἐρυθρὰς περισκελίδας, χρυσᾶς ἀναξυρίδας πλήττει δὲ διὰ τοῦ δόρατος κατακείμενον δράκοντα.

Τέλος κάτωθεν τῆς κεντρικῆς παραστάσεως τῆς Παναγίας ὑπάρχει ἐντὸς θυρεοσχήμου πλαισίου, ἡ ἑξῆς δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἐπιγραφή:

Η πανσαι/πτος καὶ θύα ἠκῶ/ν τῆς θεο/μήτορος/προφητῶν ἀπο/στόλων ἠερ/αρχῶν καὶ ὁσί/ον μεγάλων ἐν/δόξων μαρτύρων/δυὰ χοιρὸς ἀνα/τολίου ηεροδια/κόνου τοῦ παρίου ταῖς πρ/εσβίες καὶ/ [σοσων] ἡμᾶς/1752.

Κατὰ ταῦτα ἡ περιγραφεῖσα εἰκὼν εἶναι ἔργον τοῦ ἱεροδιακόνου Ἀνατολίου τοῦ Παρίου ἐκτελεσθὲν τὸ 1752.

Παρατηρήσεις.

Ἐπιστεύετο μέχρι πρό τινων ἐτῶν, ὅτι τὸ θέμα τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί, ἤτοι τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἄρα καὶ τῆς Παναγίας, ἤρχισε νὰ ἀπεικονίζεται ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀπὸ τοῦ 14ου αἰ.[1] Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ὅμως εἰς τὴν Μαυριώτισσαν τῆς Καστοριᾶς, τοιχογραφιῶν τοῦ 11ου ἢ 12ου αἰῶνος μὲ τὴν παράστασιν τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί[2], ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ ἀπεικόνισις τοῦ θέματος αὐτοῦ ἐγίνετο ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων, ἤτοι ἀφ' ἧς ἐποχῆς χρονολογοῦνται καὶ ἀπεικονίσεις τῆς Ρίζης εἰς μνημεῖα τῆς Δύσεως[3].

Ἡ βυζαντινὴ σύνθεσις τῆς Ρίζης ἐμπνευσθεῖσα ἀσφαλῶς ὑπὸ τῆς παρὰ Ἠσαΐᾳ (ΙΑ΄, 1) ρήσεως:

καὶ ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς Ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος
ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται[4],

εἰκονίζει τὸν προπάτορα Ἰεσσαί, κατακεκλιμένον καὶ κοιμώμενον εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ πίνακος, ἐκ τῆς ράχεως δ' αὐτοῦ ἐκφυομένους τρεῖς κλάδους δένδρου, οἵτινες ἀνερχόμενοι ἑλικοειδῶς, πρὸς τὰ ἄνω περιβάλλουσιν, ὡς ἐν πλαισίῳ τούς τε κατὰ σάρκα προπάτορας τοῦ Χριστοῦ βασιλεῖς τοῦ Ἰούδα[5] καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἤτοι τοὺς προφήτας, οἵτινες ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσίν του.

Ἐπειδὴ δ' οἱ προπάτορες οὗτοι ἦσαν πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν—ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος (1, 2) ἀριθμεῖ ἤδη 30 βασιλεῖς—καὶ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος πρὸς ἀπεικόνισιν ὅλων, περιωρίζετο συνήθως ὁ ἀριθμός των μόνον εἰς 12 ἢ καὶ ἀκόμη ὀλιγωτέρους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅμως συγκατελέγοντο πάντοτε ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Σολομών. Οὕτω εἰς τὸ ἀρχαιότερον μέχρι τοῦδε βυζαντινὸν παράδειγμα τῆς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί, τὸ ὁποῖον μᾶς διεσώθη,

---

[1]) A. Grabar, La peinture religieuse en Bulgarie, Paris 1928, 278.

[2]) Στυλ. Πελεκανίδη, Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1953, πίν. 85.

[3]) Βλέπε λεπτομερῆ κατάλογον τῶν σχετικῶν μνημείων τῆς Δύσεως παρὰ Louis Réau, L'iconographie chrétienne, τ. II, 2, Paris 1957, σ. 140.

[4]) Πβλ. καὶ τὸν Κανόνα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων: *Ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς Χριστέ, ἐκ τῆς Παρθένου ἀναβλαστήσας* (Μηναῖον Δεκεμβρίου, ἔκδ. Βενετίας 1843, σ. 225 β' εἱρμὸς δ' ᾠδῆς).

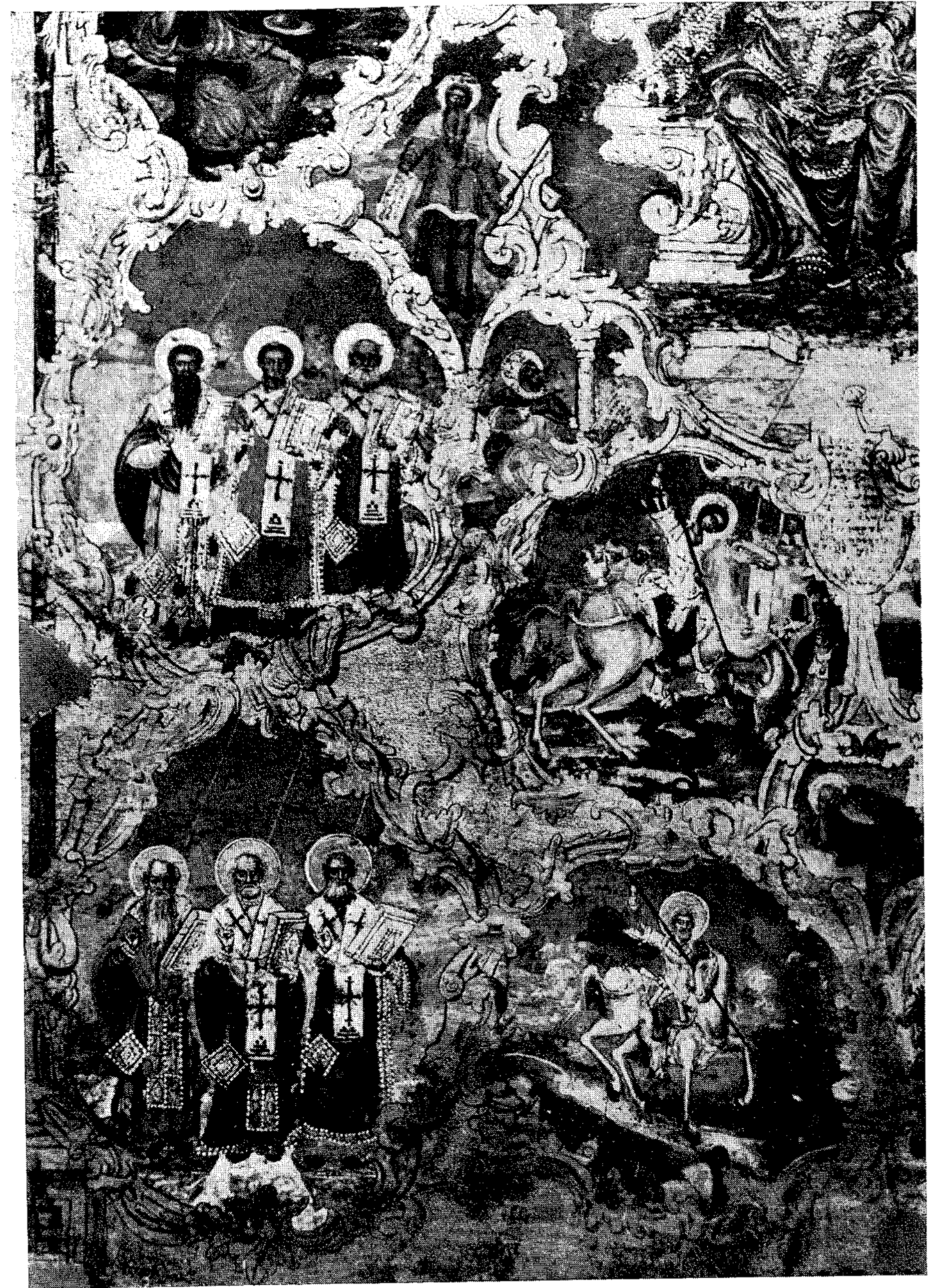
[5]) Ὅτι ἡ Παναγία, καὶ ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς αὐτῆς, κατήγετο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα καὶ δὴ ἐκ τοῦ γένους Δαυὶδ (8ου υἱοῦ τοῦ Ἰεσσαί) συνάγεται ἐξ ἐνδείξεων ἐν αὐτῇ τῇ Κ. Διαθήκῃ, δι' ὃ καὶ ὁ Ἰησοῦς χαρακτηρίζεται ὡς ἀπόγονος τοῦ Δαυὶδ κατὰ σάρκα. Βλ. σχετικῶς Π. Ι. Μπρατσιώτην ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τ. 16 (ἄρθρ. Μαρία καὶ Θεοτόκος).

Ἡ Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί. Φορητὴ εἰκών, ἔργον Ἀνατολίου τοῦ Παρίου (1752) (βλ. σελ. 149-159).

Ἡ Παναγία βρεφοκρατοῦσα, λεπτομέρεια τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ πίνακος 67 (Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί) (βλ. σελ. 150).

Ἐπὶ μέρους σκηναὶ τοῦ πίνακος 67 (Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί) (βλ. σελ. 153-154).

ἤτοι τὸ τῆς Καστοριᾶς [1], αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ἀνέρχονται μόνον εἰς 10 ἤτοι τὸν Ἰεσσαί, δύο βασιλεῖς (Δαυὶδ καὶ Σολομῶντα), ἓξ προφήτας καὶ τὴν Παρθένον, ἱσταμένην εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου.

Ἀργότερον, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 16ου αἰ. καὶ ἑξῆς, εἰς τοὺς προπάτορας προστίθενται, ὁσάκις ὑπάρχει χῶρος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἅγιοι ἢ καὶ χριστολογικαὶ σκηναί (βάπτισις, σταύρωσις), ἀκόμη δ᾽ ἐνίοτε παρατίθενται καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σοφοί, ὡς συμβαίνει π.χ. εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Λαύρας [2] καὶ εἰς ναοὺς τῆς Βουλγαρίας [3] καὶ τῆς Βουκοβίνας [4]. Ἐν ᾧ δὲ παλαιότερον ἡ Παναγία εἰκονίζεται εἰς τὴν αὐτὴν καὶ οἱ προπάτορες κλίμακα, ἀργότερον ἡ Παρθένος, βαστάζουσα εἰς τοὺς κόλπους της τὸ βρέφος Ἰησοῦν ἐξαίρεται ἰδιαιτέρως, εἰκονιζομένη τώρα πλέον ἔνθρονος εἰς τὸ μέσον τοῦ πίνακος καὶ εἰς πολὺ μεγαλυτέραν κλίμακα ἀπὸ τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὴν βασιλεῖς καὶ προφήτας, ὡς τὴν εἴδομεν καὶ εἰς τὰ ἐξετασθέντα παραδείγματα τῆς Πάρου (πίν. 55 καὶ σ. 126 καὶ 131).

Ἡ ἔξαρσις αὕτη τῆς Παναγίας, ὀφειλομένη εἰς ἔντασιν τῆς λατρείας τῆς Παρθένου, ἰδίᾳ, ἐν τῇ Δύσει, παρατηρεῖται ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος [5]. Κατὰ δυτικὴν δὲ προφανῶς ἐπίδρασιν βλέπομεν καὶ εἰς τὰς φορητὰς εἰκόνας τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Παναγίαν κυριαρχοῦσαν τοῦ ὅλου πίνακος.

Τοῦτ᾽ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον πίνακα, ἔνθα ἡ Παναγία οὐ μόνον εἰκονίζεται ἔνθρονος καὶ μὲ βασιλικὴν στολὴν καὶ εἰς κλίμακα μεγαλυτέραν ὅλων τῶν ἄλλων προσώπων, ἀλλὰ καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἰδιαιτέρως πολυτελοῦς πλαισίου (πίν. 68, 69) σεβιζομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς της πετώντων δύο ἀρχαγγέλων.

---

1) Ψηφιδωτὴ παράστασις τῆς Ῥίζης τοῦ Ἰεσσαί, ἔργον Ἕλληνος τεχνίτου τοῦ 12ου αἰ. ὀνόματι Βασιλείου μαρτυρεῖται ὅτι ὑφίστατο μέχρι τοῦ 17ου αἰ. ὑπεράνω τῆς θύρας εἰσόδου εἰς τὸ μέσον κλῖτος τῆς βασιλικῆς τῆς Βηθλεέμ (De Vogüé, Les églises de la Terre Sainte, Paris 1860, σ. 64, 68. Vincent et Abel, Bethléem, Paris 1914, σ. 146, Diehl, Manuel d'art byz². σ. 562). Εἰκονίζει δ᾽αὕτη τὸν Ἰεσσαὶ κοιμώμενον καὶ ἀπὸ τῶν πλευρῶν του ἐξερχομένους τρεῖς κλάδους ἑλισσομένους, ἐφ᾽ ὧν ἵσταντο οἱ ἀναγγείλαντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου προφῆται, εἰς δὲ τὸν ἀνώτατον κεντρικὸν κλάδον τὴν Παρθένον ἱσταμένην καὶ βρεφοκρατοῦσαν, ὅπως δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Καστοριᾶς. Ὁ Grabar ἐν τούτοις (La peinture religieuse en Bulgarie σ. 278 σημ. 5) θεωρεῖ τὴν παράστασιν τῆς Βηθλεὲμ ὡς μὴ δυναμένην νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν ἐπειδή, ὡς λέγει, αἱ ψηφιδωταὶ πραστάσεις τῆς Βηθλεὲμ περιλαμβάνουσι παλαιότερα διακοσμητικὰ στοιχεῖα (πομπὰς ἀγγέλων, σειρὰς μεταλλίων, κοσμήματα κλπ.).

2) Millet, Athos, Les peintures, πίν. 151.

3) A. Grabar, La peinture religieuse en Bulgarie. Ναὸς Arbanassi, πίν. 53.

4) Paul Henry, Mélanges de l'Institut Français de Bucarest.

5) Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀναφέρει ὁ Réau (ἔ.ἀ. σ. 135 σ. 2) ἱστορημένον βιβλίον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰ. ἀποκείμενον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μαδρίτης, ἔνθα ἐπὶ τοῦ κυρίου κλάδου τοῦ δένδρου ἵσταται μία Παναγία καταλαμβάνουσα σχεδὸν ὅλον τὸ ὕψος τῆς μικρογραφίας.

Ἡ κυριαρχοῦσα τῆς εἰκόνος θέσις, τὸ μέγεθος καὶ ἡ «βασιλικὴ» ἐμφάνισις τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι τὰ μόνα τεκμήρια τῆς δυτικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς εἰκόνος μας. Αὐτὴ αὕτη ἡ στολὴ τῆς Παναγίας, ὅσον καὶ ἂν προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ τὴν βυζαντινὴν ἐνδυμασίαν τῆς Παρθένου, ἀπομακρύνεται αὐτῆς μεγάλως, ἀφ' οὗ τὸ μαφόριον τῆς Παναγίας ἀντὶ τοῦ τυπικοῦ βαθυπορφύρου χρώματος παρουσιάζεται ἐδῶ ἐλαιόχρουν, κοσμεῖται δ' ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὰς παρυφὰς καὶ δι' ἀφθόνων μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων. Ξένον ἐπίσης πρὸς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν εἶναι καὶ τὸ νὰ κρατῇ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἡ Παναγία ἀνημμένην λαμπάδα καὶ δὴ σχεδίου πᾶν ἄλλο ἢ βυζαντινοῦ (πίν. 68). Τέλος καὶ ὁ πολυτελὴς θρόνος, ἐφ' οὗ κάθηται ἡ Παρθένος, εἶναι ρυθμοῦ ἁγνῶς μπαρόκ, μὲ κλασσικίζουσαν διακόσμησιν τῶν στηριγμάτων του καὶ ὀρθὴν προοπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἑδράνου του.

Οὐ μόνον δ' ἡ στολὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τῆς Θεοτόκου δὲν παρουσιάζει τὴν συνήθη ἐλαφρὰν θλῖψιν καὶ πνευματικότητα τῶν βυζαντινῶν Παρθένων, ἀλλ' ἀνήκει μᾶλλον εἰς συνήθη, γλυκεῖαν γυναῖκα τῆς κοινωνίας.

Μία ἄλλη ἰδιορρυθμία τῆς ἡμετέρας εἰκόνος συνίσταται καὶ εἰς τὴν ὑπεράνω τῆς Παναγίας ἀπεικόνισιν τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν μετὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Διὰ τῆς προσθήκης ταύτης τοῦ οὐρανίου Πατρὸς εἰς τὸν νεαρὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἰς τοὺς κόλπους της ἡ Παναγία, συμπληροῦται καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Ἁγ. Τριάδος. Τοιοῦτος ὅμως συνδυασμὸς παραστάσεως τῆς Ἁγ. Τριάδος πρὸς τὴν Ρίζαν τοῦ Ἰεσσαὶ μόνον ἐνταῦθα, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζω, συναντᾶται [1], ὀφείλεται δὲ προφανῶς εἰς δυτικὴν ἐπίδρασιν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ κεκινημένη καὶ μᾶλλον θεατρικὴ ἀπεικόνισις τοῦ Πατρὸς μὲ τὰς πολὺ ἀνοικτὰς ἀγκάλας καὶ ἰδίως ἡ συνοδεία αὐτοῦ ὑπὸ μικρῶν πτερωτῶν κεφαλῶν ἀγγέλων, ξένων πρὸς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, ἀλλὰ λίαν ἀγαπητῶν εἰς τὴν τέχνην τῆς Δύσεως [2].

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑπολοίπους πλαγίας εἰκόνας—αἵτινες, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὸ κύριον θέμα—αὗται παρουσιάζουν μὲν γενικῶς βυζαντινὸν τὸ σχέδιον καὶ τὴν σύνθεσιν ἀλλ' ἀφίστανται τῆς παραδόσεως· διότι παρουσιάζουσι α) διάφορον κλίμακα ἐντόνων καὶ ἀνοικτῶν χρωμάτων β) προοπτικὴν ἀπόδοσιν ἀνωμάλου ἐδάφους γ) ἀπόδοσιν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ νεφῶν φωτιζομένων καὶ σκιαζομένων ἢ ἀφρωδῶν δ) βάθους μετὰ τοπίου κατὰ φύσιν, καὶ ε) κινήσεις καὶ ἰδιαιτέραν προοπτικὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, ἤτοι στοιχείων τὰ ὁποῖα συνηθίζει ἰδιαιτέρως νὰ ἐφαρμόζῃ ἡ Δυτικὴ τέχνη. Ἐὰν εἰς ταῦτα προστεθοῦν τὰ χρυσᾶ, ρυθμοῦ ροκοκό, πλαίσια τῶν εἰκόνων καὶ ἡ ἀφειδὴς χρῆσις χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ χρώματος εἰς τὰς ἐπὶ μέρους εἰκόνας, θὰ πρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ ἐκτελέσας τὴν ἐξεταζομένην εἰκόνα Πάριος ἱεροδιάκονος Ἀνατόλιος, ἀρχομένου τοῦ 18ου αἰῶνος, θὰ ἐμαθήτευσε καὶ θὰ εἰργάσθη εἴτε εἰς Βενετίαν [1], εἴτε εἴς τινα τῶν ἐνετοκρατουμένων τότε Ἰονίων νήσων, δι' ὃ καὶ ὑπέστη τόσον ἰσχυρὰν τὴν δυτικὴν ἐπίδρασιν.

---

[1]) Παράστασις τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μετὰ τοῦ Πατρός, εὐλογοῦντος διὰ τῶν δύο χειρῶν τὸν κάτωθεν εἰκονιζόμενον Χριστόν, συμβολίζοντα τὴν «Ἄμπελον» τῆς Παραβολῆς, εὑρίσκεται εἰς φορητὴν εἰκόνα τοῦ 1670 ἀποκειμένην εἰς τὴν Συλλογὴν Εἰκόνων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, ἔργον τοῦ Βίκτωρος (βλ. σχ. εἰκόνα παρὰ M. Chadjidakis, Icônes, πίν. 71).

[2]) Θὰ ἐξηρχόμεθα πολὺ τῶν ὁρίων τῆς ἐξετάσεώς μας ἂν ἠθέλομεν νὰ προσαγάγωμεν παραδείγματα δυτικῆς τέχνης βεβαιοῦντα τὰς ἀνωτέρω διαπιστώσεις μας· δι' ὃ καὶ παραλείπομεν τὰς σχετικὰς παραπομπάς.

[1]) Μία ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας ἴσως θὰ ἀνεύρισκεν εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ξενιτευμένου παρίου ἁγιογράφου μας.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΩΝ

Ἀθανάσιος ἱεροδιάκονος Σίφνιος

Εἰκὼν Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰς ναὸν Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς (1759) σ. 70 Εἰκὼν Ἁγίας Τριάδος εἰς ναὸν Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς σ. 70, πίν. 34α.β

Ἀνατόλιος ἱεροδιάκονος Πάριος

Εἰκὼν Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί (1752) ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ Αἰξωνῆς, σ. 149, πίν. 67. 68, 69.

Βίκτωρ

Εἰκὼν Χριστοῦ εἰς ναὸν Ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Κάστρου Παροικιᾶς σ. 81, πίν. 41

Βλαστὸς Γεώργιος

Εἰκὼν Παναγίας τοῦ Πάθους εἰς οἰκίαν οἰκογενείας Δρέττα ἐν Παροικιᾷ σ. 91. Εἰκὼν Ἁγ. Νικολάου εἰς ναὸν Πέρα - Παναγιᾶς Μαρμάρων σ. 119, πίν. 54. Εἰκὼν Ἁγ. Εὐθυμίου εἰς ναὸν Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Τσηπίδου σ. 140, πίν. 63.

Γοργοστάρης Πέτρος

Εἰκὼν Παναγίας Ὁδηγητρίας εἰς παρεκκλήσιον Ἁγ. Ἀναργύρων Καταπολιανῆς σ. 74. Εἰκὼν Χριστοῦ Παντοκράτορος εἰς παρεκκλήσιον Ἁγ. Ἀναργύρων Καταπολιανῆς σ. 74

Δακωρ(ώνιας) Γεώργιος

Εἰκὼν Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἰς ναὸν Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ναούσης σ. 99

Δ(α)κ(ο)ρ(ώνιας) Ἰω(άννης)

Εἰκὼν Ἁγ. Γεωργίου εἰς ναὸν Ἁγ. Γεωργίου Τσηπίδου (1653) σ. 125. Εἰκὼν Ἁγ. Γεωργίου εἰς Ναὸν Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Ὀρφανοῦ Τσηπίδου (1653) σ. 143. Εἰκὼν τῆς Παναγίας Κυρίας τῶν Ἀγγέλων εἰς Μονὴν Ἁγ. Παντελεήμονος Δραγουλᾶ (1655) σ. 124. Εἰκὼν Παναγίας Βρεφοκρατούσης ὡς Ρίζης τοῦ Ἰεσσαὶ εἰς ναὸν Ἁγ. Γεωργίου Τσηπίδου (1657) σ. 126, πίν. 55. Εἰκὼν Ἁγ. Γεωργίου εἰς ναὸν Ἁγίων Νικολάου καὶ Γεωργίου Δραγουλᾶ σ. 124

Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος

Εἰκὼν Παναγίας Ὁδηγητρίας εἰς Μονὴν Ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Προδρόμου (1647) σ. 146, πίν. 65. Εἰκὼν Χριστοῦ εἰς ναὸν Εὐαγγελιστρίας Παροικιᾶς (1649) σ. 85, πίν. 43β. Εἰκὼν Χριστοῦ Παντοκράτορος εἰς ναὸν Παναγίας Μεγαλομάτας Τσηπίδου (1651) σ. 142. Εἰκὼν Προδρόμου εἰς καθολικὸν Μονῆς Ἁγίας Κυριακῆς σ. 122. Εἰκὼν Παναγίας τοῦ Πάθους εἰς ναὸν Παναγίας Μεγαλομάτας Τσηπίδου σ. 142. Εἰκὼν Χριστοῦ Παντοκράτορος εἰς ναὸν Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Ὀρφανοῦ Τσηπίδου σ. 143

Δημήτριος ἱερεὺς

Εἰκὼν Παναγίας εἰς παρεκκλήσιον Ἁγίου Νικολάου Καταπολιανῆς σ. 72, εἰκ. 20, πίν. 36. Εἰκὼν Ἁγ. Τριάδος καὶ Χειροτονίας Ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου εἰς ναὸν Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς σ. 78, πίν. 40α.β

Ἱερόθεος ἱεροδιάκονος

Εἰκὼν Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰς καθολικὸν μονῆς Λαγγουβάρδας (1858) σ. 92, σημ. 2. Εἰκὼν Ἁγίων Πάντων εἰς καθολικὸν μονῆς Λαγγουβάρδας σ. 92 σημ. 2

Καλουδᾶς Ἀναγνώστης

Εἰκὼν Παναγίας Καρδιωτίσσης εἰς ναὸν Εἰσοδίων Θεοτόκου Τσηπίδου σ. 137, πίν. 62

Κονταρίνης Τζόρτζης

Εἰκὼν Χριστοῦ Παντοκράτορος εἰς ναὸν Ἁγ. Δημητρίου Τσηπίδου (1737) σ. 133

Μαυρογένης Πέτρος

Εἰκὼν Παναγίας Καρδιωτίσσης εἰς ναὸν Εἰσοδίων Θεοτόκου Τσηπίδου σ. 137, πίν. 62

Μόσκος Ἰάκωβος

Εἰκὼν «Τὸ ἐπὶ σοὶ Χαίρει» εἰς ναὸν Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς (1704) σ. 77, πίν. 39 α.β

Μόσκος Ἰωάννης

Εἰκὼν Χριστοῦ εἰς ναὸν Εὐαγγελιστρίας Τσηπίδου σ. 136, πίν. 61

Μοστράτος Ἀνδρέας

Εἰκὼν Παναγίας Ὁδηγητρίας εἰς ναὸν Ἁγ. Νικολάου (Μουσεῖον Ναούσης) (1744) σ. 109. Εἰκὼν Παναγίας Ἐλεούσης εἰς ναὸν Ἁγ. Εὐσταθίου Τσηπίδου (1752) σ. 130, πίν. 57 α-β. Εἰκὼν Ζωηφόρου Ἄρτου εἰς ναὸν Ἀναλήψεως Ἀμοργοῦ (1757) σ. 97, σημ. 2. Εἰκὼν Ζωηφόρου Ἄρτου εἰς ναὸν Θεοσκεπάστου Ναούσης (1762) σ. 102. Εἰκὼν Ζωηφόρου Ἄρτου εἰς ναὸν Ἁγ. Ἀθανασίου Ναούσης σ. 96, πίν. 46

Μοστράτος Γεώργιος ἱερεὺς χαρτοφύλαξ

Εἰκὼν Χριστοῦ εἰς ναὸν Ἁγ. Ἰω. Θεολόγου (1788) σ. 98, πίν. 33. Εἰκὼν Παναγίας εἰς ναὸν Ἁγ. Φιλίππου (1812) σ. 94. Εἰκὼν Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰς ναὸν Ἁγ. Νικολάου (Μουσεῖον Ναούσης) σ. 109. Εἰκὼν Ἁγ. Χαραλάμπου εἰς ναὸν Ἁγ. Χαραλάμπου Τσηπίδου (1779) σ. 145. Εἰκὼν Ἁγ. Χαραλάμπου εἰς ναὸν Πέρα Παναγιᾶς Μαρμάρων (1780) σ. 120. Εἰκὼν Χριστοῦ εἰς ναὸν Ἁγ. Φιλίππου μεταξὺ Παροικιᾶς καὶ Ναούσης (1812) σ. 94. Εἰκὼν Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰς ναὸν Παναγίας Χριστοῦ Ναούσης σ. 100

Νικόδημος μοναχὸς Γεραρδῆς

Εἰκόνες Ἐσταυρωμένου, Θεοτόκου καὶ Ἰωάννου εἰς ναὸν Ἰω. Προδρόμου Τσηπίδου (1698) σ. 146. Εἰκὼν Χριστοῦ μεταξὺ Ἁγίων Ἀρτεμίου καὶ Στυλιανοῦ εἰς ναὸν Εὐαγγελιστρίας Τσηπίδου σ. 134, πίν. 60. Εἰκὼν Μεταμορφώσεως Σωτῆρος εἰς ναὸν Ἁγ. Μοδέστου Τσηπίδου σ. 145. Εἰκὼν Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰς καθολικὸν Μ. Ἁγ. Γεωργίου εἰς Μεροβίγλι Ναούσης (1699) σ. 111. Εἰκὼν Τριῶν

Ἱεραρχῶν εἰς ναὸν Τριῶν Ἱεραρχῶν Τσηπίδου (1687) σ. 132. Εἰκὼν Ἁγ. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας εἰς ναὸν Ἁγ. Ἀθανασίου Ναούσης (1695) σ. 95, πίν. 45. Εἰκὼν Παναγίας τοῦ Πάθους εἰς καθολικὸν Μονῆς Ἁγ. Γεωργίου εἰς Μεροβίγλι (1699) σ. 111 (ΚΡΜΡ)

Ὑπογράφεται καὶ **Ν. Μ. Γ.**

Παπασταματάκιος Νικόλαος

Τοιχογραφίαι ἀψῖδος ἱεροῦ τοῦ ναοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου Τσηπίδου (1714) σ. 131

Πραουδάκης Ἱερόθεος

Εἰκόνες 19ου αἰ. εἰς τέμπλον καθολικοῦ Μονῆς Λαγγουβάρδας σ. 92

Σπανόπουλος Γεώργιος

Εἰκὼν τῆς εἰς Ἅδου Καθόδου εἰς ναὸν Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Τσηπίδου σ. 141

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἀγάπιος Μεταξᾶς ἱερομόναχος σ. 112
Ἀθηνᾶ σ. 119
Ἀθηναῖος Ἰωάννης σ. 124
Ἀκριβὸς Τιμόθεος ἱερομόναχος (1699) σ. 111
Ἀλέξανδρος Ντελαγραμμάτης σ. 117
Ἀλεξ. Γ. Βιτσαρᾶς σ. 134
Ἀλησάφης Μανουὴλ σ. 88
[Ἀλη]Σ(άφης) Μ(α)Ν(ουὴ)λ σ. 89
Ἄνα πρεσβυτέρα (1691) σ. 135
Ἀγγήλα σ. 121
Ἀνούσα σ. 88
Ἀντονίνα πρεσβυτέρα (1729) σ. 137
Ἀντώνης Νταμίας σ. 122
Ἀντωνίνα σ. 78
Ἀντώνιος σ. 117
Ἀντώνιος Πανταλέων (1821) σ. 115
Ἀντώνιος Πηρπίνης σ. 109
Ἀντώνιος Σκυφιάνος σ. 86
Ἀντώνιος Τζανάκης (1762) σ. 102
Ἀνφιλόχηος ἱερομόναχος σ. 97
Ἀρετὴ Πουλίου σ. 132
Ἀριστείδης σ. 119
Ἀσπασία σ. 119
Αὐγερινὸς Νικόλαος σ. 121
Αὐγουστῖνος Παρούσις ἱερεὺς σ. 114

Βασίλειος ἱερεὺς σ. 100, 101
Βατζέλις Σπήρος σ. 101
Βενέρις Νικόλαος ἱερεὺς σ. 110
Βιτζαρᾶς Μιχελάκις σ. 122
Βιτσαρᾶς Γ. Ἀλέξ. σ. 134

Γαβαλᾶς Νικόλαος (1706) σ. 144
Γεώργιος Καριδήτζης σ. 78
Γεώργιος Φ(ι)λιπέος σ. 124
Γεράσημος ἱερομόναχος σ. 99
Γεώργιος (1636) σ. 87
Γεώργιος Ροῦσσος σ. 113
Γεώργιος Σκιαδᾶς σ. 115
Γεώργιος Σταυρὶς σ. 140
Γεώργιος Τζανάκης σ. 109
Γεώργιος Τριβιζᾶς σ. 141
Γιαννουλάκης Ἰω. (1849) σ. 120

Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος (1649) σ. 129
Δανιὴλ ἱερομόναχος (1762) σ. 102
Δημήτριος ἱερεὺς σ. 100

Εἰρήνη σ. 117
Ἑλένη σ. 90, 100
Ἐλευθέριος σ. 119
Ἐλευθέριος Χαμάρτος σ. 121
Ἐμανουὴλ σ. 88
Ἐμουὴλ ἡερομόναχος σ. 143
Εὐγενία μοναχὴ σ. 97, 131
Εὐστράτιος Στάμενας (1714) σ. 131
Εὐστράτοιος Στάμενας ἱερεὺς σ. 118
Εὐστράτιος ἱερεὺς (1752) σ. 130

Θεόδωρος (1691) σ. 135
Θεόδωρος (1821) σ. 115

Ἱερόθεος ἱερομόναχος σ. 147
Ἱερόθεος Στάμενας ἱερομόναχος σ. 142
Ἠλείας ἱερεὺς σ. 109
Ἰοάννης ἱερεὺς σ. 141, 142
Ἰωάννης Ἀθηναῖος σ. 124
Ἰω. Γιαννουλάκης (1849) σ. 120
Ἰω(άννης) Καποῦτσος σ. 55, 56
Ἰωάννης Καριστινὸς ἱερεὺς σ. 86
Ἰωάννης Σκλερὸς σ. 70
Ἰωάννης Σκορδείλης σ. 71

Καλήτζα πρεσβιτέρα σ. 135
Καλίνικος προσκυνητὴς σ. 92, σημ. 1
Καπούτσος Ἰω(άννης) σ. 55, 56
Καριδήτζις Γεόργιος σ. 78
Καριστινὸς Ἰωάννης ἱερεὺς σ. 86
Κατερίνα πρεσβυτέρα (1752) σ. 130

Κονσταντὶς Σκορδίλης ἱερεὺς (1676) σ. 113
Κ(ον)ταράτος Μελέτιος ἱερομόναχος (1689) σ. 84
Κοστατίνος Χανηόντης (1816) σ. 123
Κοτήλις Κωνσταντῖνος σ. 122
Κουρτιάνος Νικόλαος ἱερεὺς σ. 109
Κυριακὴ (1821) σ. 115
Κωνσταντῖνος Κοτήλις σ. 122
Κωνσταντῖνος Παλεολόγος ἱερεὺς σ. 137

Λεφθέρις (1676) σ. 113

Μαβρογένης Τζανῆς σ. 120
Μακάρηος μοναχὸς σ. 96
Μακάριος μοναχὸς σ. 96
Μανουὴλ Ἀλησάφης σ. 88
Μ(α)Ν(ουὴ)λ ['Αλι]Σ(άφης) σ. 89
Μανουὴλ Παπαδόπουλος ἱερεὺς (1691) σ. 135
Μαργέτα πρεσβητέρα σ. 144
Μαρῆς Χρύσανθος μοναχὸς (1801) σ. 106
Μαρία (1821) σ. 115
Μαρία σ. 124, 141, 146
Μαρία πρεσβητέρα (1752) σ. 130
Μ(α)ρ(ία) Δ(ό)μ(να) σ. 88
Μᾶρκος σ. 116
Μᾶρκος Μπάρπος ἱερεὺς σ. 144
Μαρούσα σ. 120
Μελέτιος Κ(ον)ταράτος ἱερομόναχος (1689) σ. 84
Μεταξᾶς Ἀγάπιος ἱερομόναχος σ. 112
Μιχαὴλ ἱερεὺς (1752) σ. 130
Μιχάλης Χανιότις (1762) σ. 114
Μιχελάκις Βιτζαρᾶς (1652) σ. 121, 122
Μπάρπος Μᾶρκος ἱερεὺς σ. 144

Νατάλλης Φραντζέσκος σ. 74
Νε(όφυτος) Μον(αχὸς) (1766) σ. 92
Νηκόλαος Ρενιέρις ἱερεὺς σ. 100
Νικήτας Σγουρὸς σ. 116
Νικόλαος Αὐγερινὸς σ. 121
Νικόλαος Βενέρις ἱερεὺς σ. 110
Νικόλαος Γαβαλᾶς (1706) σ. 144
Νικόλαος Κουρτιάνος ἱερεὺς σ. 109
Νικ(όλαος) Π(έ)τρ(ου) Μ(αυρο)γ(ένης) Β(οε)β(όδας) σ. 68
Νικόλαος Πητιλέος σ. 146
Νικόλαος Ρενιέρης ἱερεὺς σ. 109
Νικόλαος Χριστοφόρος σ. 117
Νταμίας Ἀντώνης σ. 122
Ντελαγραμάτης Ἀλέξανδρος σ. 117
Ντελα(γραμμάτης) Χρίστις σ. 122
Ντεμένεγος (1780) σ. 120

Παείσιος ἱερομόναχος (1655) σ. 124
Παλεολόγος Κωνσταντῖνος (1729) σ. 137
Παναγηότης Παπαδόπουλος (1729) σ. 123
Πανταλέων Ἀντώνιος (1821) σ. 115
Παπαδόπουλος Μανουὴλ (1691) σ. 135
Παπαδόπουλος Παναγηότης σ. 123
Παρθένιος ἱερομόναχος (1655) σ. 124
Παρούσις Αὐγουστῖνος σ. 114
Πεντήστας σ. 121
Πηρπίνης Ἀντώνιος σ. 109
Πόθος Τριαντάφιλος ἱερεὺς σ. 95
Πουλίου Ἀρετὴ σ. 132

Ρενιέρης Νικόλαος ἱερεὺς σ. 109
Ρενιέρις Νηκόλαος ἱερεὺς σ. 100
Ροῦσσος Γεώργιος σ. 113

Σαμουὴλ ἱερομόναχος σ. 113
Σγουρὸς Νικήτας σ. 116
Σκιαδᾶς Γεώργιος σ. 115
Σκλερὸς Ἰωάννης σ. 70
Σκορδείλης Ἰωάννης σ. 71
Σκορδίλης Κονσταντὶς (1676) σ. 113
Σκυφιάνος Ἀντώνιος σ. 86
Σπήρος Βατζέλις σ. 101
Στάμενας Εὐστράτιος (1714) σ. 131
Στάμενας Εὐστράτοιος σ. 118
Σταυρὶς Γεώργιος σ. 140
Στέφανος ἱερεὺς σ. 142

Τζανῆς Μαβρογένης σ. 120
Τζανάκης Ἀντώνιος (1762) σ. 102
Τζανάκης Γεώργιος σ. 109
Τζόρτζις σ. 115
Τιμόθεος ἱερομόναχος (1699) σ. 111
Τιμόθεος Ἀκριβὸς ἱερομόναχος (1699) σ. 111
Τριβιζᾶς Γεώργιος σ. 141

Φ(ι)ληπέος Γεόργιος σ. 124
Φίλιππος σ. 90
Φλορέντζα προσβυτέρα (1676) σ. 113
Φλωρέντζα (1780) σ. 120
Φραντζέσκος Νατάλλης σ. 74

Χαμάρτος Ἐλευθέριος σ. 121
Χανιόντης Κοσταντῖνος σ. 123
Χανιότης Μηχάλης (1762) σ. 114
Χρισανθία μοναχὴ (1782) σ. 138
Χρίσης Ντελα(γραμμάτης) σ. 122
Χριστοφόρου Νικόλαος σ. 117
Χρύσανθος Μαρῆς μοναχὸς (1801) σ. 106
Χρηστόφωρος (1780) σ. 120

ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

1. Ἄποψις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Θαλασσίτου ἀπὸ ΝΔ.
Τοιχογραφία Ἁγ. Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης
2. Τοιχογραφία ἁγίου διακόνου
Λεπτομέρεια τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου
3. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου
Ὁ Ἅγιος Θεόδωρος
4. Ἡ προτομὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ
Ὁ Ἅγ. Γεώργιος
5. Τοιχογραφία Ἱεράρχου (Ἁγ. Βλασίου ;)
6. Ἄποψις τῶν Οἴκων τῆς Νοτίας πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ
7. Οἶκος Α (1)
8. Οἶκος Β (2)
9. Οἶκος Γ (3)
10. Οἶκος Δ (4)
11. Οἶκος Ε (5)
12. Οἶκος Ζ (6)
13. Οἶκος Κ (10)
14. Οἶκος Λ (11)
15. Οἶκος Μ (12)
16. Οἶκος Ξ (14)
17. Οἶκος Ο (15)
18. Οἶκος Π (16)
19. Οἶκος Ρ (17)
20. Οἶκος Σ (18)
21. Οἶκος Τ (19)
22. Οἶκος Υ (20)
23. Οἶκος Φ (21)
24. Οἶκος Χ (22)
25. Οἶκος Ψ (23)
26. Οἶκος Ω (24)
27. Σοφία Σολομῶντος (α - β).
28. α. Τὸ Σεραφεὶμ τοῦ ΒΑ. λοφίου τῆς Καταπολιανῆς
β. Τοιχογραφία ὑπεράνω τῆς εἰσόδου τοῦ καθολικοῦ τῆς Μ. Λαγγουβάρδας
29. Τοιχογραφία τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῆς κόγχης τοῦ διακονικοῦ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Καταπολιανῆς
30. Οἱ Ἅγιοι Εὐστάθιος ὁ Πλακίδας καὶ Θεόδωρος ὁ Τήρων. Τοιχογραφία τοῦ καθολικοῦ τῆς Μ. Λαγγουβάρδας
31. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος δεχόμενος τὴν Ἀποκάλυψιν. Τοιχογραφία τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ τῆς Ναούσης
32. Αἱ κάτω ζῶναι τῆς παραστάσεως τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Τοιχογραφία τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ναούσης τοῦ 1784 (βλ. σελ. 32)
33. Τὸ τέμπλον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ναούσης (βλ. σ. 65 καὶ 98)
34. α. Παροικιά. Καταπολιανή. Ἁγ. Τριὰς ὑπεράνω τῆς Ὡραίας Πύλης τοῦ τέμπλου. Σύνολον. Ἔργον Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου τοῦ Σιφνίου
β. Παροικιά. Καταπολιανή. Λεπτομέρεια τῆς εἰκόνος τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἔργον. Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου τοῦ Σιφνίου (βλ. σελ. 69)
35. Παροικιά. Καταπολιανή. Θύρα τέμπλου. Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ (βλ. σελ. 70)
36. Παροικιά. Καταπολιανή. Παρεκκλήσιον Ἁγ. Νικολάου. Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα Ἔργον τοῦ ἱερέως Δημητρίου (βλ. σελ. 72)

37. Παροικιά. Καταπολιανή. Παρεκκλήσιον Ἁγ. Νικολάου. Πᾶναγία Ἑκατονταπυλιανὴ μετ' ἀπεικονίσεως πλοίου (βλ. σελ. 73)
38. Παροικιά. Καταπολιανή. Παναγία ἡ Ἀμόλυντος (βλ. σελ. 75)
39. Παροικιά. Καταπολιανή. Φορητὴ εἰκών. Τὸ ἐπὶ σοὶ χαίρει. Ἔργον Ἰακώβου Μόσκου (βλ. σελ. 77) (α - β)
40. Παροικιά. Καταπολιανή. Ἁγ. Τριὰς καὶ χειροτονία Ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Ἄνω, τὸ σύνολον. Κάτω, λεπτομέρεια τῆς χειροτονίας. Ἔργον τοῦ ἱερέως Δημητρίου (βλ. σελ. 78)
41. Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Ὁ Χριστὸς ὡς μέγας ἀρχιερεύς. Ἔργον Βίκτωρος (βλ. σελ. 81)
42. Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Παναγία τοῦ Πάθους (βλ. σελ. 83)
43. α. Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Κωνσταντίνου. Χριστὸς ἔνθρονος. Λεπτομέρεια (βλ. σ. 84)
β. Παροικιά. Ναὸς Εὐαγγελιστρίας. Χριστὸς τοῦ τέμπλου. Ἔργον ἱερομονάχου Δαμασκηνοῦ (βλ. σελ. 85)
44. Παροικιά. Ναὸς Ἁγ. Μαρίνης. Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα (βλ. σελ. 87)
45. Νάουσα. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανασίου. Ἅγ. Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας. Ἔργον Νικοδήμου Μοναχοῦ (βλ. σελ. 95)
46. Νάουσα. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανασίου. Ὁ Ζωηφόρος Ἄρτος. Ἔργον Ἀνδρέου Μοστράτου (βλ. σελ. 96)
47. Νάουσα. Ναὸς Παναγίας τοῦ Χριστοῦ. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 100)
48. Νάουσα. Ναὸς Θεοσκεπάστου. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 102)
49. Λεῦκες. Ναὸς Μεταμορφώσεως. Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ (βλ. σελ. 103)
50. Νάουσα. Ναὸς Παντανάσσης. Παναγία Γλυκοφιλοῦσα (Ἡ Πάντων Χαρὰ) (βλ. σ.104)
51. Νάουσα. Μουσεῖον. Ἐπιτάφιος Θρῆνος (βλ. σελ. 106 - 108)
52. Κώστος. Ναὸς Ἁγ. Παντελεήμονος. Παναγία τοῦ Πάθους (βλ. σελ. 112)
53. Μάρμαρα. Ναὸς Ἁγίας Βαρβάρας. Παναγία ἡ Πάντων Χαρὰ (βλ. σελ. 116)
54. Μάρμαρα. Ναὸς Πέρα Παναγιᾶς. Ἅγ. Νικόλαος. Ἔργον τοῦ Γεωργίου Βλαστοῦ (βλ. σελ. 119)
55. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Γεωργίου. Παναγία ὡς Ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ (βλ. σ. 126)
56. Τσηπίδο. Ναὸς Ἁγ. Εὐσταθίου. Ὁ Ἅγιος Εὐστάθιος καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου του (βλ. σελ. 128)
57. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ναὸς Ἁγίου Εὐσταθίου. Παναγία Ἐλεοῦσα (βλ. σελ. 130)
58. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Τριῶν Ἱεραρχῶν. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 131)
59. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ναὸς Ἁγ. Δημητρίου. Χριστὸς Παντοκράτωρ (βλ. σελ. 133)
60. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εὐαγγελιστρίας. Ἅγ. Ἀρτέμιος - Χριστὸς - Ἅγ. Στυλιανὸς (ἔργον Ν(ικοδήμου) Μ(οναχοῦ) Γ(εραρδῆ) (βλ. σελ. 134)
61. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου. Ὁ Χριστὸς ὡς μέγας ἀρχιερεὺς (ἔργον Ἰωάννου Μόσκου (βλ. σελ. 135)
62. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Εἰσοδίων Θεοτόκου. Παναγία ἡ Καρδιώτισσα (βλ. σ. 136)
63. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Μεταμορφώσεως Σωτῆρος. Ἅγ. Εὐθύμιος (ἔργον Γεωργίου Βλαστοῦ) (βλ. σελ. 140).
64. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Μοδέστου. Μεταμόρφωσις (ἔργον Νικοδήμου μοναχοῦ Γεραρδῆ) (βλ. σελ. 144).
65. Τσηπίδο (Μάρπησσα). Ν. Ἁγ. Ἰωάννου Προδρόμου (Ἀλιπράντη). Παναγία (βλ. σελ. 145).
66. Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν. Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος—Παναγία—Ὁσία Θεοκτίστη ἡ Λεσβία (βλ. σελ. 147-149)
67. Ἡ Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί. Φορητὴ εἰκών. Ἔργον Ἀνατολίου τοῦ Παρίου (1752) (βλ. σελ. 149-159)
68. Ἡ Παναγία βρεφοκρατοῦσα, λεπτομέρεια τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ πίνακος 67 (Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί) (βλ. σελ. 150)
69. Ἐπὶ μέρους σκηναὶ τοῦ πίνακος 67 (Ρίζης τοῦ Ἰεσσαί) (βλ. σελ. 153-154)

ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Ι' ΤΟΜΟΥ

ΟΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΝΑΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β'

σελ.

Συμπληρωματικὸς κατάλογος κτητορικῶν, ἐπιτυμβίων καὶ λοιπῶν ἐπὶ μαρμάρου ἐπιγραφῶν .. .. 3 - 23

Πίναξ τῶν ὑπὸ τῶν συμπληρωματικῶν ἐπιγραφῶν ἀναφερομένων ὀνομάτων .. .. 24 - 25

Δ) Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

α) Αἱ τοιχογραφίαι .. .. 26 - 64

β) Αἱ φορηταὶ εἰκόνες .. .. 65 - 159

Ὀνόματα ζωγράφων μετὰ τῶν ἔργων των .. .. 160 - 162

Κατάλογος ὀνομάτων ἀφιερωτῶν εἰκόνων .. .. 163 - 165

Κατάλογος τῶν πινάκων .. .. 166 - 167

Πίναξ τῶν περιεχομένων 168